türkiye yazıları

SUNU

«Sunu» yazılarından birinde bilinçle kullandığım «yaşasın kötü şiir» slogan karikatürü, bakın başımıza ne işler açtı?! Edebiyat dünyamızda adı hiçbir zaman geçmeyecek olan, ama «ben de varım» diyebilmek için dergi çıkartmayı deneyen bazı kişiler, öncelikle beni hedef alarak TÜRKİYE YAZILARI'nın «kötü şiir»i savunduğunu yazıp çizmeye başladılar. Beni geçelim, TÜRKİYE YAZILARI'nı da geçelim, bir insanın kötü şiiri ciddiyetle savunacağına kim inanır? Peki, bir insan, bir edebiyat dergisindeki çalışmalara katkıda bulunmaya çalışıyor olsa ve o derginin sahip ve sorumlusu da bulunsa, dergiye kötü şiirlerin girmesini ister mi? Sonra da, yayımlanmasına önayak olduğu kötü şiirler için:

— Ben bu kötü şiirleri bayıla bayıla yayımlıyorum, çünkü görevim kötü şiir yayımlamak, yaşasın kötü şiir! der mi?

Yazık ki, bazı dergilerin bazı önemli yazarları, bir olayı, bir sözü çarpıtmasını bile beceremiyorlar. Bu soy çarpıtmalarla sadece yeteneksizliklerini değil, aklın-mantığın gereğini de yerine getiremediklerini tanıtlıyorlar. Bu baylar, edebiyatçılığa istedikleri denli adaylığını koysunlar, dergi mergi çıkartıp istedikleri denli «biz de varız» demeye getirsinler, düzeyleri akıl ve mantığın dışında oldukça, söyleyin lütfen, edebiyatta süprüntünün yeri olabilir mi?

SAYI : 23
ŞUBAT 1979 / 25 LİRA

sunu

Şimdi biz, okurlarımızla, dostlarımızla birlikte düşünelim: TÜRKİYE YAZILARI'nda yayımlanan şiirlerin tümüne güvenim olmasa, böyle bir slogan karikatüre yönelebilir miydim?

Peki buna neden gerek duydum?

Okurlarımız, yazarlarımız ve bizi tanıyan herkes bilir ki, 23. sayısına gelmiş bulunan TÜRKİYE YAZILARI, başlangıçtan beri sloganclığa karşı çıkmıştır. Bu eğilimini, sloganclıktan kaçınarak uygulamakla yetinmemiş, sloganclığı her fırsatta yererek, iğneleyerek de ortaya koymuştur. «Yaşasın kötü şiir» örneğiyse, iğnelemelerden biri olarak, sloganclığın karikatür haline getirilmiş bir biçimidir. Acaba «yaşasın iyi şiir» denseydi, bir karikatür elde edilebilir miydi? Ya da şöyle soralım: Şiir inceliğiyle sloganci kabalığın bağdaşmazlığını vurgulamak için «yaşasın kötü şiir» denemez mi? Biz okurlarımızı bir karikatürü anlamayacak ölçüde sığ kafalı yerine koymuyoruz.

TÜRKİYE YAZILARI'nın her sayısında 10'u aşkın şiir yayımlanıyor. Ünlü imzalar da var bunların arasında, ünsüzler de. Ama dergi olarak, genç yeteneklere adlarını duyurma olanağını açmak gereğine inandığımız için, her sayı en az bir kaç yeni imzayı yayımlıyoruz. Bu yetenekli genç arkadaşlar, henüz ünlü değillerse, şiirleri neden «kötü şiir» olsun? Ünlü-ünsüz ayırımı yapmadık, bunu yanlış buluyoruz; ancak, ünsüz arkadaşların birçok şiirinin ünlülerden de iyi olabileceğine ben inanıyorum. Şöyle de açıklayabilirim görüşümü: Ünlü olmayan bir imzanın şiiri peşin peşin «kötü» olarak değerlendirilecekse, diretiyorum, bir kez daha yazıyorum: YAŞASIN KÖTÜ ŞİİR!

Evet sevgili okurlar, konumuz iyi ki şiir! Şu yönüyle, bu yönüyle şiir... İyi ki şiirden söz açıyoruz. Hangi koşullar altında olursak olalım, gündeme «güzel»i getiriyoruz... Ya bu «güzel»i yaşanan'dan kopartmak isteyenler çıkarsa?.. Ya sanattan, şiirden korkanlar türerse?

Sıkıyönetim koşullarındayız. Kültürel bir yayım organı olarak bu konudaki görüşümüzü belirlemek ve açıklamak zorundayız. Bizce önerilebilecek temel ilke şudur: Hiçbir biçimde yılgınlığa kapılmamak ama provokasyon malzemesi olarak kullanılabilecek en küçük bir tahrike de yer vermemek ve her zamankinden fazla birlik-beraberlik içinde olmak, faşizme karşı dayanışmak, dayanışmak, dayanışmak...

Somut olarak özetle söylenmesi gerekeni, Barolar Birliği'nin 12. Genel Kurulu bildirisinden alıntılarla örnekliyebiliriz. Bu bildiride açıklanan görüşlere aynen katıldığımızı belirtelim:

«Bazı çevrelerde hâlâ sağ-sol çatışması yalanı ile örtülmeye çalışılan şiddet olaylarının kaynağını faşist örgütlenmenin oluşturduğu görüşünde olan Türkiye Barolar Birliği Genel Kurulu, devletin bütün meşru güçlerini bu faşist örgütler ile yöneticilerini ve onlara bağlı caniler çetesini gecikmeden adaletin pençesine teslim etmeye çağırır»...

«Yurdumuz ve halkımız, Türkiye üzerinde çeşitli hesaplar üzerinde bulunan emperyalizmin ve işbirlikçilerinin saldırısı ile karşı karşıyadır. Saldırının ilk hedefi, Türkiye'nin anayasal rejimini çökertmek, (...) Türkiye'de faşist bir dikta rejimi kurmaktır. Bu hedefe varmak için planlı ve örgütlü olarak sürdürülen bireysel şiddet eylemleri, son günlerde Kahramanmaraş'ta görüldüğü gibi kitle kıyımlarına dönüştürülmüştür.»

«Kahramanmaraş olayları üzerine ilan edilen sıkıyönetimin yasal görevini kabul gerekçesine uygun olarak yerine getirmesini zorunlu gören Türkiye Barolar Birliği Genel Kurulu, sıkıyönetimden, son olaylar sırasında hedef, niyet ve eylemleri bir kez daha açıkça ortaya çıkan karanlık yuvalarda yukarda belirtilen görüş doğrultusunda etkin bir mücadeleye girişmesini beklemektedir.»

«Türkiye Barolar Birliği Genel Kurulu, son günlerde şiddet hareketlerini önlemek gerekçesi ile hükümetçe önerilen ve örgütlenme, toplanma, konut dokunulmazlığı, özel hayatın gizliliği gibi, temel hak ve özgürlükleri özüne dokunacak şekilde kısıtlayan yasal önlemlerin soruna çözüm getirmeyeceği, aksine mevcut durumu daha da ağırlaştıracağı görüşündedir.»

Somut plandaki bu görüşlere, bir edebiyat dergisi olarak bir noktayı daha eklemeyi gerekli görüyoruz:

Sıkıyönetim komutanlıkları, yayımladıkları bildirilerde «toplantı» özgürlüğünü sınırladığını belirtirken, örf, âdet ve geleneklerimize ilişkin toplantılarla, ilmî ve ticarî nitelikteki toplantılara kayıt tanımamakta, bunları izne tâbi kılmamakta, ancak bunların dışındaki her türlü toplantıyı sınırlamaktadır. Anlaşıldığına göre, düğün, nikâh, nişan, söz kesme, mevlût, sünnet düğünü vb. gibi geleneksel toplantılar ile, ilmî sayılabilecek toplantılar, sözgelişi nöroşirurji kongresi vb. gerçekleştirilebilecek, ayrıca ticaret erbabının kendi sorunlarına ilişkin toplantıları da yapılabilecek, ama sanatsal toplantılar izinsiz yapılamıyacaktır. Anayasamızın 21. maddesi ise şöyledir: **«Herkes bilim ve sanatı serbestçe öğrenme ve öğretme, açıklama, yayma ve bu alanlarda her türlü araştırma hakkına sahiptir».** Görüldüğü üzere, anayasamızda **«bilim»** ve **«sanat»** birlikte kavranmakta, bilimsel olanla sanatsal olan birbirinden ayrılmamaktadır. Anayasamızın bu kavrayışı açısından, sıkıyönetim komutanlıklarının sanatsal toplantıları da izne tâbi kılmaması gerekir.

Açıkça söyleyelim, bu hususu ben, Ahmet Say olarak, bir edebiyatçı olarak, edebiyatçı damarımın görevi olarak belirtmek zorundayım ve bir sanat-edebiyat dergisinin sorumlusu olarak sanatın, sanatçının haklarını sonuna dek savunmak durumundayım. Edebiyata inanıyorum, hangi koşul altında olursak olalım, inanıyorum, inancımı değiştirmem. İnsanlığın sanatçıya, edebiyatçıya yüklediği görev de budur.

Bu sayıdan başlayarak, dergimizi bir kez daha büyüttük. Ederini de yükselttik. Okurlarımızın bizi anlayışla karşılayacağından eminiz. Bu konudaki açıklamamızı iç sayfalarımızda bulacaksınız.

Yaşasın edebiyatın sönmeyen ateşi!

Ahmet SAY

bu sayıda

irfan demirkol'un fotoğrafları

TÜRKİYE YAZILARI / Sahibi ve Sorumlusu : Ahmet Say / Yönetim yeri : Selanik Cad. 7, Kat 1, Kızılay-Ankara / Yazışma ve havale adresi : P.K. 387-Kızılay, Ankara / Yıllık abone : 300 lira, altı aylık : 150 lira. İşçi, Köylü, öğrenci ve öğretmen için yıllık 200 lira, altı aylık 100 lira. ABD için 50, öbür ülkeler için 40 Amerikan doları / Kapak : Sait Maden / İstanbul dağıtımı : GE-DA, Cağaloğlu, İstanbul / Ankara dağıtımı : GE-DA, Necatibey Cad. 56 / Ege dağıtımı : DATİC, Konak, İzmir / Taşra dağıtımı : GE-DA Ankara / Temsilcilikler dağıtımı : Türkiye Yazıları / Dizgi, baskı, cilt : ŞAFAK Matbaası, tel. 29 57 84, ANKARA.

eleştiri

Lukacs'a Dair

Sargut Şölçün

Sınıf çelişkilerinin giderek keskinleştiği; devrimci uyanışa gözdağı vermek, onu durdurmak amacıyla tek merkezden yönetilen cinayet çebekelerinin cirit attığı; katliamların planlanıp uygulandığı; büyüyen ekonomik ve sosyal sorunlar yüzünden halkın patlama noktasına yaklaşan öfkesinin, ustaca manevralarla başka yönlere kaydırılmak istendiği bir ortamda, 1971'de ölen Macar düşünürü Georg Lukacs'ın güncelliği ne olabilir? Çok önemli midir, Lukacs'ın bir tarihte şu veya bu konu hakkında söylediği sözler? Yoksa bugünlerde Lukacs üzerine kafa yormak, bir avuç geri kalmış ülke «aydın» ının kendi özlemlerinin tatminine yönelik bir çalışma mıdır? Elbette ki, Lukacs'ın görüşleri üzerinde tartışmak, bugün gündemimizin birinci maddesi değil. Ayrıca bu yazının yazılmasındaki amaç da, dikkatleri G. Lukacs üzerine çekip gündemimizdeki önemli sorunları gözardı etmek veya (düşünürün kitaplarını Türkçeye çevirten ve basan) bir iki yayınevinin satışlarını arttırmak değil. Lukacs olayı, felsefi kadercilik anlamında bir sorun olmamalıdır ülkemizde. Öte yandan, daha çok, gelişmiş kapitalist ülkelerde burjuva çevrelerce empoze edilen Lukacs ve onun gibileri (örneğin Marcuse, Habermas, Havemann, Bloch.. vb.) üzerine yapılacak tartışmaları engellemek de anlamsızdır. Ama bu tartışmaların yerini ve zamanını iyi ayarlamak, saptırma niteliğindeki çağrılara kulak asmamak, sorumlu davranışın başta gelen gerekleridir. Ne var ki, bazı çevrelerde bazı sıkıntılı tavırların olduğu gözden kaçmıyor; bir takım sinyaller biçiminde kendini gösteren metafizik değerlendirmeler var. Bu değerlendirmeler o kadar tek yanlı, o kadar çarpıtıcı nitelikte ki, bunları kısa değinmeler halinde ele alıp açıklığa kavuşturmakta ve «85 yıllık alnı açık bir uğraşı, bir emeği, bir birikimi» yerli yerine oturtmakta yarar var. Ancak, bunu yapmağa çalışırken, yukarda belirttiğimiz hareket noktasından uzak düşmemek için, içinde yaşadığımız toplumun koşullarını, istemlerini, doğacak sonuçların toplumsal bilinçlenmeye ne yönde etki yapacağını hesaba katarak olaylara Türkiye penceresinden bakma zorunluluğunu duyuyoruz.

1885 Budapeşte doğumlu Lukacs'ın ilginç bir yaşamı vardır. 1910 yılında hocası Simmel'in etkisiyle benimsediği öznel idealizm, yerini 4-5 yıl sonra —Lukacs'ın aradığını Hegel'de bulacağı umuduyla sarıldığı— nesnel idealizme bırakmıştır.

1917'de Berlin'den Budapeşte'ye dönen ve döndükten bir yıl sonra Macar Komünist Partisi'ne giren Lukacs, Bela Kun hükümetinde önemli görevler aldı. 1920'de Komintern'in II. Dünya Kongresi'ne Macar Komünist Partisi.nin delegesi olarak katıldı. Burada aynı zamanda Bela Kun'a karşı olan fraksiyonun içindeydi. 1924'deki Dünya Kongresi'nde «sol sapma» ile suçlandı. 1928/29 yıllarında yazdığı tezleriyle de (Blum Tezleri) «sağ sapma» içinde olduğu ileri sürüldü. Bu suçlamalar karşısında Lukacs'ın tavrı, özeleştiri yapmak ve partideki aktif görevlerinden geri çekilmek biçiminde oldu. 1933'de yeniden geldiği Moskova'daki çalışmaları, ona bilimsel sosyalizmin ustalarını daha yakından tanıma olanağını verdi. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, 1956'da Macaristan'da Nagy hükümetinde Halk Eğitim Bakanı olarak çalışmaya başladı. Aynı yıl ülkesinde başgösteren karşı-devrimci ayaklanmada, karşı-devrimcilerin safını tuttu. Bu nokta, Lukacs'ın Türkiye'de yayınlanan kitaplarında, kendisi ile ilgili biyografik bilgiler verilirken nedense hep unutulmuştur (!) Lukacs'ın 1956'dan sonraki yaşamı, bundan önceki 40 yılına göre daha az çelişkili ve daha az zikzaklı olmuştur. Bu 15 yılı, sosyalizme ve sosyalist ülkelerdeki uygulamaya karşı sağdan muhalefetle geçmiştir. Lukacs'ın çalışmalarının çok verimli olduğu yadsınmaz; gerçekten öldüğünde arkasında estetik, edebiyat tarihi, felsefe, politik ve genel olarak kültür alanlarında ciltler dolusu yapıtlar bırakmıştır. Yani, «bir uğraş, bir emek, bir birikim» gerçekten söz konusudur yaşadığı 85 yıl içinde. Ne var ki, kendisini insanlık tarihinde hak ettiği yere oturtabilmek için. uzun ömrü, ya da yazdığı kitapların sayısı hareket noktası olamaz. Üstelik bütün bu çalışmaların gerçekten «alnı açık» olduğu da hayli şüphe götürür türdendir. Eğer «85 yıllık emek» bir ölçüt olabilseydi, 85 yıl ömür sürmüş olan Karl Kautsky de bugün sosyalizm bilimi

Günbatımı

Denizde boğulan bir çocuk başı gibi
Söndü mor bir alacalık dorukta
Güneş artık rakı burcuna girdi
Ve yüreğim yüzündeki o tanrıça hüznüne.

Tahsin Saraç

adına el üstünde tutulurdu. Lenin'in deyimiyle «çok bilmiş marksist» «Kautsky, Marx'ın liberalce çarpıtılmasında dünya rekorunu kırmıştır. Dönek Bernstein, dönek Kautsky yanında bir yavru olarak kalmaktadır.» (1) Lukacs biraz daha yaşasaydı, Bernstein ve Kautsky yanında ne olarak kalırdı bilemeyiz, ama son yapıtında, «Çileciliğe varan bir kanaatkârlığa sadakati ile Soljenitsin kesin olarak taraf tutmuyor.» (2) diyerek, anti-komünizmin erişilmez harikası bu soytarının tarafını tutmuştur. Acaba Lukacs biraz daha yaşasaydı ve Soljenitsin adındaki hokkabazın darbeden bir kaç yıl sonra Şili'deki faşist cuntadan davet aldığını gazetelerde okusaydı ne düşünürdü? Herhalde, «ihtiyar delikanlı», Şili'li canilerin davetine icabet etmeyen hokkabazın tavrını alkışlamakla yetinirdi... Veya «Soljenitsyne» adlı yapıtında yazdıklarının özeleştirisini yapardı. Kim bilir?

Toplumsal gelişmenin kesintisizliği, tarih bilimine bugünü anlamada ve geleceği görebilmede birinci derecede önemli bir işlev yüklemiştir. Eski bilgiler ve eski kültür, insanlığın çeşitli toplum biçimlerinde, sınıflar savaşımında edindiği deneyimlere dayanmaktadır; bu bilgiler, gelecekte kazanılacak ve kendilerinden hem nitelik, hem de nicelik bakımından üstün bilgilerin temel taşlarını oluştururlar. Ne var ki, bu taşların üzerine bina olacak yeni bilgilerin ve deneyimlerin yorumlanmasında —bugünle yetinilmeyip gelecek kaygısı taşındığı için—, sınıflı toplumlarda her zaman anlaşmazlık olmuştur. Kapitalizmde burjuvazi için de bir gelecek sorunu vardır. Ancak o, bugünün yerinde kalmasını istediğinden, geleceğini düşünmek zorundadır. İşçi sınıfı ve devrimden yana olan diğer güçler içinse, bugünün değişmesi gerektiğinden bir gelecek sorunu söz konusudur. Bu anlaşmazlık sınıflar arasında olduğu gibi, (kökenleri son tahlilde yine sınıfsal uyuşmazlıkta yatan, fakat kendini bireysel düzeyde gösteren bir ikinci anlaşmazlık) aynı sınıfın bireyleri arasında da olur. O zaman bu yorumların biri doğrudur, diğerleri yanlıştır. Mutlak doğru olamayacağına ve insanın bilgi düzeyi sürekli yükseldiğine göre, belli zaman ve belli koşullarda «doğru» olanın, başka zaman ve başka koşullarda «yanlış» olması, olabilmesi, gözden uzak tutulamaz. Bu diyalektik bağlam, aynı kişinin görüşleri içinde geçerlidir. Bunun yanısıra, Lukacs gibi sayfalarca yazı yazmış, araştırma yapmış birinin her söylediğinin «yanlış» olması olanak dışıdır. Nasıl İsa Peygamber, Martin Luther, Troçki, De Gaulle yaşamları boyunca «doğru» sözler de söylemişlerse... Hatta Hitler bile, Versailles anlaşmasının yorumunu yaparken bazı «doğru»lara değinmiştir. Lukacs, «Özgür ya da Güdümlü Sanat» makalesinde «Modern sanat, öznel özgürlük uğruna nesnel gerçeğin ele geçirilmesinden vazgeçmiştir.» (3) derken; «Demokrasinin en gelişmiş biçimi olan sosyalizm gibi halk demokrasisi de, kültür politikasının odak noktasına: birincisi, tüm kültür ve sanatı, çalışan halk ile —ilk ağızda bugüne değin kültürden hemen hemen tümüyle yoksun bırakılmış işçi ve köylüler ile— gene doğrudan bir ilişki içine sokma görevini, ikincisi, hem

Soljenitsin savunucusu bay Lukacs

etken hem de edilgen olarak, kültürün bugüne değin ele geçirilen tüm değerli kazançlarını halkın malı yapma, böylece halkı, bu kültürü alabilecek, özümleyebilecek yeteneği kazanacak düzeye yükseltme görevini koyar. Ama aynı zamanda halkın malı olabilecek, halkın içinde kendini tanıyabileceği ve gerçekten de kendi malı olarak benimseyebileceği bir kültür yaratma görevidir bu.» (4) diye sosyalist kültür politikasının özünü vurgularken çok haklıdır. Öte yandan, «Solşenizin'in «İvan Denissoviç'in Yaşamından Bir Gün» romanını, diğer büyük toplama kampları romanlarıyla karşılaştırırsanız, büyük bir fark görürsünüz; bir yanda vahşet girişimlerinin doğalcı anlatımı; öte yanda, Solşenizin'de, insanın bir toplama kampında hangi biçimlerde, hangi hilelere başvurarak, hangi yollardan insansa bütünlüğünü koruyabileceği sorunu. Burada Solşenizin'in romanının yeni, değişiklik getiren yanı görülüyor. Burası edebiyatın, 'yöneltilme'ye karşı savaşımda destek olabileceği yerdir, yeter ki yöneltilmeyi bir yazgı olarak alıp, yöneltilme karşısında edebiyatçı olarak pes etmeyin.» (5) diye öğüt veren Lukacs'la, «Nobel'i Soljenitsin'in almasına karşı çıkanlar, yıllardır 'cennet' gibi göstermeye çalıştıkları ülkenin 'cehennem' olduğunu anlatarak

onları hayal kırıklığına uğratan Soljenitsin'i affedemiyorlar aslında. Yok etmeye çalıştıkları 'hürriyet'i özlüyor Soljenitsin çünkü. Komünizmin insana karşı olduğunu gösteriyor açık açık. Nobel'in Soljenitsin'e verilmesi, düşünce hürriyetinin taçlandırılması olmuştur.» (6) diye yazan kafa arasındaki yakınlık kavranabilirse, Lukacs'ın saf değiştirmiş olduğu, «doğru»ları değil, «yanlış»ları savunduğu anlaşılır. «Doğru» ve «yanlış» kavramları havada dolaşan, kendi başlarına, soyut değerlendirmeler olarak ele alınmayıp bir denektaşına sürtülmektedir. Bu denektaşı da sosyalizmin bilimidir. Ve bilim, Lukacs'ı, kendine sağdan muhalefet ettiği için, —önceleri bir çok «doğru» söz söylemesine karşın— revizyonizmle ve döneklikle suçlamıştır, bunu da kendine özgü yöntemle tanıtlamıştır. Yukarda sözünü ettiğimiz doğru-yanlış diyalektiğini bu kez de Lukacs'ın «gelişim çizgisi»nde somutlaştıralım. «Ancak Hegelci anlamda içeriğin biçim karşısında birincil, öncelikli olduğu görüşüne varmıştım ve büyük ölçüde Hegelci temele dayanarak, Marx ve Hegel'i bir tarih felsefesi içinde birleştirmeye çalışıyordum.» (7) Lukacs'ın bu çabaları 1910 yıllarının sonlarına doğrudur. 1917 Ekim Devrimi daha olmamıştır. 1930'ların başında ise Lukacs, edebiyatta gerçek toplumsal olanın biçim olduğunu öne sürmüştür. Sanatta gerçekçiliğin de öz ve biçimin diyalektik birliğinde yattığını savunur. (8) Böylece ileri sürdüğü «Bütünsellik Kategorisi»ne sanat alanında bir dayanak yaratmak istemiştir. Lukacs'ın burada görmediği nokta, söz konusu birliğin içindeki çelişkidir. Marksist diyalektik, öz ve biçim arasındaki birliğin çelişkili karakterinden yola çıkmıştır her zaman. Bir kişinin, bir düşünürün yaşamı boyunca belli bir gelişim çizgisi izlemesi, —bu çizgi tutarsızlıklarla da dolu olsa— doğaldır. Onun değerlendirilmesi, «genel» olarak ve vardığı «son durak» hesaba katılarak yapılır. Ancak bu kişi —arada ne kadar «doğru» sözler söylerse söylesin— hem genelde ve hem de vardığı son durak açısından «olumsuz» not alırsa, onun daha önceki «doğruları» akademik araştırmalara kaynakça olmaktan öteye gitmez. Hele bu kişi —Lukacs örneğinde olduğu gibi— «marksizm-Leninizm» adına söz söyleyen ve işi Soljenitsin şakşakçılığı ile bitiren biriyse, o zaman onun karşısında alınacak tavır daha kesindir. Çünkü bilimsel sosyalizmin kuralları kesindir.

Güncellik sorununun ötesinde, Lukacs'ı bütün yönleriyle ele almak bu yazının sınırlarını aşacak. Bu nedenle, Macar düşünüre bugünkü bakış açımızı belirleyen diğer belli başlı konulara değinmekle yetinelim. Lukacs yapıtlarında «gerçekçilik» sorunu üzerinde hayli kafa yormuştur. Onun bu konuda Brecht'le yaptığı tartışma, bir başka yazıya dayanak olacak nitelikte kapsamlıdır. Oysa biz burada Lukacs'ın «gerçekçilik» sorunu ile ilgili olarak öne sürdüğü bazı tezleri değerlendirerek —Brecht'in aynı konudaki görüşleriyle karşılaştırmadan da— bazı yargılara varabiliriz. Lukacs'ın gerçekçiliği, onun anti-marksist bir kuram olan «Bütünsellik» kuramına dayanır. Yazılarında «yenilikçi» akımı eleştirirken ona karşıt olarak eleştirel gerçekçilikle (burada Lukacs'ın anladığı «ilerici burjuva ideolojisi»dir. Balzac'tır, Thomas Mann'dır) toplumcu gerçekçiliğin (yani Lukacs'a göre Tolstoy'un devamı olan M. Gorki'dir) ittifakını ileri sürer. Lukacs'a göre, «Bu zengin ve çok taraflı canlı ilişkinin varlığı, elbette, sosyalist gerçekçiliğin, Tolstoy'un mirasını, irdelemeksizin ve onu sosyalist anlamda daha da ileriye götürmeksizin aynen kabul etmesi zorunluluğunu getirmez. Bu evrimin nasıl köktenci ve tam olması gerektiğini çok açık bir biçimde gösteren şey de, Gorki'nin gerçekçiliğinin yapısıdır.» (9) Bu tez ayrı bir tartışmanın konusudur. Devam edelim: «Eleştirel gerçekçilik, yeni toplumda sosyalist

Doğa

Kirpiyi dikenine
Kaplumbağayı kabuğuna saran doğa
Kuğuların onurlu duruşunda
Sular gibi döküldük ayrılığa

Uzayıp giden yollara bakarak
Karamsarlığa düşmedik
Paslanmadan
Dayandık karanlığın soluyan kapısına
Çözülmemek ve aydınlık için
Durmadan sular çektik kuyulardan
Gözkapaklarımız
Uykulara sürtüne sürtüne
Çoğaldık
Işığın umuduyla uyandık sabaha

Gençlerin ölümle savaşı
Çoğalttı kurtuluşun sularını
Öfkenin keskin yerinde
Güneş
Bir bayrak gibi asıldı içimize
İlkyazın gülümseyen doğası
Kendi doğamız oldu
Ağaçların terleyen aydınlığı
Serinletti yüzümüzü
Dayanılmaz bir istekle patladı tohum

Işığın umuduyla uyandık sabaha
Kirpiyi dikenine
Kaplumbağayı kabuğuna saran doğa
Dipdiri günlere ayırdı bizi

Mehmet Kıyat

olmayanların tepkilerini betimleyebilmesi, bu toplumun değişim gücünü ve bu değişimin doğal bir sonucu olan karmaşıklığı yansıtabilmesi bakımından önemlidir. Eleştirel gerçekçilik böylece günümüzün edebiyatına önemli bir katkıda bulunabilir ve gelişmekte olan sosyalizmle olumlu bir işbirliği kurabilir.» (10) Dahası var: «Sosyalist gelişmenin dolambaçlı yollarını çizmede eleştirel gerçekçiliğin yaşayan geleneklerine önemli bir görev düşmektedir.» (11) Bu satırları Gorki'nin okuma olanağı olsaydı, toplumcu gerçekçiliğinin Lukacs tarafından övülmesinden hayli rahatsız olurdu. İş bununla da bitmiyor, Gorki'nin toplumcu gerçekçiliği Lukacs'ın değerli katkıları sayesinde ne hale geliyor: «Sovyet edebiyatında bugün ilerici güçler, güçlerini hikayecilik üzerinde — öte yandan lirik şiir üzerinde yoğunlaştırmışlardır Şurası kesin ki, Soljenitsin Stalin geleneğinin duvarlarına çomak sokan tek kişi değildir, ama bunu başaran tek yazardır... Bugün toplumcu gerçekçiliğin birincil görevi Stalin devrinin eleştirisini sonuna kadar götürmektir.» (12) Yıl 1970, Lukacs anti-marksizmin zirvesindedir artık. 1957 yılında, «Benim öne sürdüğüm 'üçüncü yol' toplumcu gerçekçiliğe borçlu olduğumuz gerçek yeniliklerin nesnel ve eleştirel bir değerlendirmesini yapmaktır. Edebiyatta sıradan değerleri açığa vurmakta, kuramsal dogmacılığı eleştirmedeki amacım ise, bu yeni gerçekçiliğin yaratıcı yönlerinin daha iyi anlaşılmasını sağlamaktır.» (13) diyen Lukacs'ı 1970 yılındaki saflara getiren «üçüncü yol» işte budur. Çünkü Lukacs, kültür alanında «gerçek barış içinde bir arada yaşama»nın «karşılıklı anlayış» temelinde olanaklı olduğunu savunmuştur («Bütünsellik»). Birbirinin can düşmanı iki ideoloji arasında «demokratik» bir anlaşmadan yanadır, bu nedenle de «üçüncü yol» batağına saplanmıştır. Lukacs'ın, sınıfsal zıtlıkları böylesine kabaca gözardı etmesi, onda «yansızlık»tan yana bir hayranlık uyandırmıştır. Soljenitsin'in yansız (!) olduğuna dair «fetva» vermeden çok önce, Tolstoy'un da «taraf tutmadığını» (14) öne sürmüştür. «Gerici burjuvazi»ye karşı «ilerici burjuvazi»yi yanına alarak mücadele vermek isteyen (mücadelenin geçeceği toplumlar, Avrupa'nın gelişmiş kapitalist ülkeleridir, emperyalizmin metropolleridir) «üçüncü yol»cu Lukacs ne kadar «yansız»sa, Soljenitsin de

İçeriden Dışarıya

Ali Cengizkan

Alışmadığım duygularla yatıyorum içerde
Balkonda Sardunya ve mor yapraklı birileri
Alışmadığım duygularla iki yıldan beri
Tiksindiriyor beni bu şehir, bu hava.

Sabah çiçekleri gibi terliyorum durmadan
Siyah gözlü, yeşil gözlü, bal gözlü çocuk
Hamileymiş, o çocuktu, karnındaki de çocuk
Anlamsız değil, daha da anlamlı olması bundan.

Her sabah yedide mavişleniyor pencere
Boğazım kuruyor, sözler düğümleniyor şurda
Annemin ıhlamur elleri, karnımda termofor
Deli ediyor beni bu memleket, bu haberler:

Maraş'ın yolları taşlı mı taşlı,
Bebeler emzikli, kız badem kaşlı.
Maraş'ın yolları incedir ince,
Köpek yüreklenir burnu sürtülmeyince.

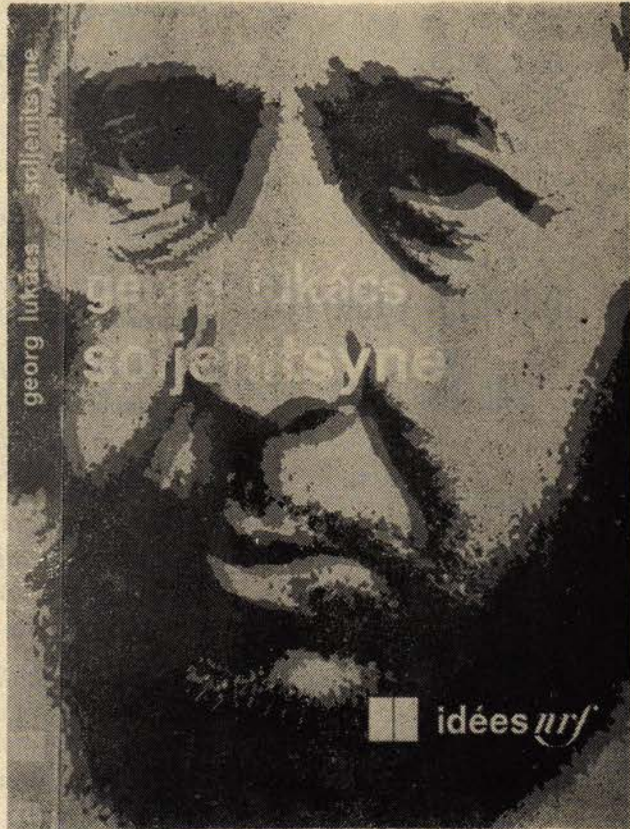
Boğazım kuruyor, sözler düğümleniyor surda
Bu şiir yarım kalmamalı, içimde bulanıyor
Kalkmalıyım, sanki herşey beni bekliyor
Masada tarhana çorbası, bir tutam mergis.

Uzun ve karanlık yollar yürüyeceğiz
Pencereler her sabah yedide mavişleniyor,
Mavilerin menevişine biz de gireceğiz
Kalkmalıyız, artık evler bizi istemiyor.

Ankara, 1 Ocak 1979

o kadar «yansız»dır. Ama Tolstoy'a «yansız» demek, ona çamur atmak gibi bir şey.... Lukacs'ın «yansızlığı»nın sonuçlarını son bir örnekle bitirelim: «Eğer sözkonusu hakiki bir sanatçıysa, bu yansıma, yapıtı doğuran öznel niyetten, iradeden, kararlılıktan daha büyük ve geniş, daha kapsamlı ve derin, daha zengin ve hakikate daha yakındır. Büyük bir sanatçının büyük sanatı, her zaman onun sandığından ve duyduğundan daha özgürdür; bu sanat nesnel türeyimi belirleyen toplumsal koşulların gösterdiğinden daha özgürdür. Daha özgürdür, çünkü gerçeğin özüne, öznel ve nesnel türeyimin... içinde ortaya çıkan eylemin gösterdiğinden daha köklü bağlanmıştır.» (15) Sanatçı ile yapıtını birbirinden koparıp ayrı tutmaya güzel bir örnek! Lukacs'ın yukarda sözü geçen ittifakla vurmayı (!) amaçladığı ikinci hedef, Stalin ve «Stalin geleneği»dir: «Derken, tüm bu kuramsal ilerlemeleri engelleyen eğilimlerin sağlam, dirençli bürokratik dayanak noktaları bulunduğunu anladık.... İleriye doğru sürükleyen, marksçı kültürü zenginleştiren akıntılar ile, her bağımsız düşüncenin bağnazca, bürokratça-tiranca ezilmesi arasındaki çelişkinin kaynağının bizzat Stalin rejiminin kendisinde, dolayısıyla da Stalin'in kişiliğinde aranması gerektiği gerçeğini görmek lazımdı artık» (16). Oysa Lukacs, 1938/39 yıllarında «Rusya»nın sosyalist bir ülke olduğunu savunmuştur. (17) Nasıl oldu da sosyalist bir ülke «Stalin rejimi»ne katlandı bunca yıl? Yoksa Lukacs burada da —Hitler faşizmine karşı «biricik sosyalist devletin» savunulması söz konusu olduğu için (18)— iki adım geri mi çekildi? Lukacs'ı okumayı sürdürelim Stalin konusunda: «Düşünce yapısında çevreyi görmesini engelleyen bu soy kapakçıklar bulunan herkes, ancak hazırlop dogmalardan birtakım açıklayıcı tanımlamalar türetebilir ve gerçekle her türlü bağı yitirmeye mahkumdur. Dogmacılığa karşı sürdürdüğüm partizan savaşımım, yaşamın nesneleriyle olan canlı ilişkimi korumakla kalmamış, bu ilişkiyi geliştirmiştir. Bugün bir estetikle uğraşabiliyor ve bir ethik'in düşünü kurabiliyorsam, bunu bu savaşıma borçluyum.» (19) Lukacs, emperyalist dünyanın Stalin'i hedef alarak aslında leninizmi vurmaya çalıştığı bir zamanda, burjuvazinin —bilerek veya bilmeyerek— yakın bir yardımcısı olmuştur. Tutulduğu «Stalin fobisi», görebildiği bazı gerçekleri de yanlış yorumlamasına yol açmıştır: «Stalin'in geride kalması ve anlayışsızlığı yüzünden, emperyalist düşmanlarının soğuk savaşı kolaylıkla sürdürmelerini sağladığı, bugün, çok kişi tarafından görülebilmiştir artık» (20). Uzun yılar marksizm-leninizmin peşinden koştuğu halde ona yetişemediğinden, «geride kalmış» deyiminin Lukacs'a daha çok yakıştığı kanısındayız. M. Gorki'nin dediği gibi, «Ruhu hiç sosyaliste benzemediği halde, yüzü sosyaliste benzeyen insandan daha kötü bir şey olamaz. Bugün kurmakta olduğumuz gelecek bize kuvvetli ve cömert elini uzatmıştır» (21). Bu nedenle biz, **boş vakitlerde** Lukacs'ın iyice okunup doğru kavranılmasından yanayız.

(1) V.İ. Lenin, Marx-Engels-Marksizm, çev.: V. Erdoğdu, Sol Y., 1976, s. 451.
(2) Bkz. G. Lukács, Soljenitsyne, Gallimard, Paris 1970, s. 39.
(3) G. Lukacs, Birey ve Toplum, Türkçesi: V. Atayman, Günebakan Y., 1978, s. 112.
(4) a.g.ç., s. 121.
(5) a.g.ç., s. 195.
(6) B. Oğuzbaşan (Hisar Dergisi). Bkz. Sabahat Emir, Büyük Eserler, Birsen Kitabevi Y., 2. baskı s. 283.
(7) Birey ve Toplum, s. 22-23.
(8) Bkz. a.g.ç., s. 25.
(9) G. Lukacs, Avrupa Gerçekçiliği, çev.: M.H. Doğan, Payel Y., 1977, s. 275-276.
(10) G. Lukacs, Çağdaş Gerçekçiliğin Anlamı, çev.: C. Çapan, Payel Y., 1975 (ikinci basım), s. 125-126.
(11) a.g.ç., s. 156.
(12) Soljenitsyne, s. 15.
(13) Çağdaş Gerçekçiliğin Anlamı, s. 13.
(14) Bkz. Avrupa Gerçekçiliği, s. 188.
(15) Birey ve Toplum, s. 103.
(16) a.g.ç., s. 131-132.
(17) Bkz. Avrupa Gerçekçiliği, s. 275.
(18) Bkz. Birey ve Toplum, s. 132.
(19) Birey ve Toplum, s. 146.
(20) a.g.ç., s. 140.
(21) M. Gorki, Küçük Burjuva İdeolojisinin Eleştirisi, Türkçesi: Ş. Hulusi, Özgün Y., s. 81.

Lukacs'ın kitabının kapağı

Temelde

Gülten Akın

Seyran'dan

Çocuk yılında, herşeyi biçimsel törelere dönüştürenlere, düşünce yozluğunu ihanete vardıranlara armağan olsun.

Çinçinde Çalışkanlarda
Asri mezarlığın duvarına
Yaslanmış bir oda bir aralık
Üç kapkacak iki mitil
İki makina kilimi bir seccade
Aşkaleden pasinlerden
Yünden ve bakırdan geçilip gelinmiş

Şimdi naylon alimünyum
Çiçeksiz avlusuz gülüşsüz
Altı çocuk

En büyüğü onüçünde
En küçüğü Telli bebek yed'aylık
Vurgun yemiş, serilmiş bir köşeye
Bir ölse, diyor anası, bir ölse
Hangi bir ülkenin
Hangi bir yerinde
Hangi bir ana
Bebeğini ölsüne tutuyorsa
Batmıştır o ülke
Ölüm girmiştir temeline

Bir başka yerinde
İpeğin ve elmasın pırıltısında
Dansediliyordur sabahlara kadar
Gülücükler vardır
Deniz usul usul vuruyordur
Esrimiş yalıların bedenlerine
Sarışın şarkıların ayakları altında
Yüzbin kilo pirincin kâğıttan parası
Olsun
Batmıştır o ülke
Ölüm girmiştir temeline

Her hangi bir evde
Telli bebek için bir parça pirinç
Bir parça elma bir yudumcuk çay
Yoksa
Uzun yolların işçisi
Babanın kesesi yetmiyorsa
Batmıştır o ülke
Ölüm ölüm ölümü karşılamada

Hangi bir yerinde dünyanın
Anası Telli bebeğin
Ölüm ölüm ölümü karşılamada
Bu denli acele ediyorsa
Uydu, ofset baskı, tüpte bebek
Nötron, üs, füze
Batmıştır o dünya
Ölüm girmiştir temeline

deneme

Faşizmin Döl Yatakları ve Kültür

Nail Sevil

1973'ten beri, halkın türlü eğilimlerinin belirlendiği seçimlerin içinde bulunuyorum. Seçimlerin sıcak ortamında bile, sanatın ve kültürün insanla olan bağını unutmadım. Bir yerde, seçimlerin akışında, insanı tanımak olanağını buldum. Bir abartma değil bu sav. Olanaklarım elverseydi de gözlemlerimi yazsaydım... Hayıflanıyorum onları zihnimde ya da defter sayfalarında sakladığıma. Belleğim, bir gün izlerden kurtulur, ama defter sayfaları belki vefalı davranır.

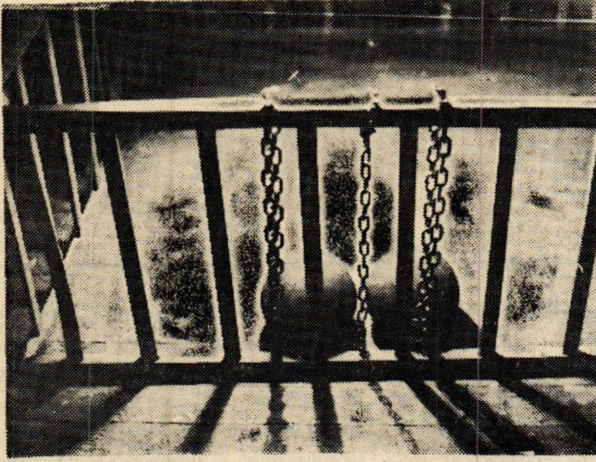
Seçimlerin en canlı kişileri kadınlar oldu. Birçok yazarlarımız, bazı seçim gezilerindeki kadın ve çocuk coşkusunu yaza yaza bitiremediler. Soruna hangi yönden yaklaştıklarını tartışmak istemiyorum. Ben, soruna, sanat ve kültür açısından yaklaşacağım. Faşist dönemlerde, siyasetin kadından alabildiğine yararlandığını biliyoruz. Ne ki, kadın haklarına, demokratlar, faşistler değin sahip çıkmamışlardır. Sorunu, böyle bir aldatma açısından ele alırsak, demokrasilerin gücünü yadsımış oluruz. Faşizm, kadını cinsel yapısıyla düşünmüş, onu, insan bütününün **«döl yatağı»** olarak ele almıştır. Kadın bir faşist için, başka bir ırktır. Soyun bozulmaması için korunmalıdır. Ulusal arılığın kan duruluğunu taşımalıdır her zaman. Faşistler, kadınların desteğini sağlamak gerektiğini anlamışlardı. Hitler, bu desteğin ihmal edilmemesini istiyor, ama yolda tek başına yürümenin erkek işi olduğunu da hatırdan çıkarmıyordu.

Özellikle son seçimlerde, Anadolu kadınlarının kullanılmaktan kurtulduklarını gözlemlediğimi söylersem, bir görüngüden sözettiğim anlamını çıkartmazsınız sanırım. Ülkücü, dinci, milliyetçi (!) düşüncede olanlar, kadınlarımızı, ters tarih bilinciyle koşullandırmaya çalışıyorlar. Ortaçağlı bir katolik gibi, sokaklarımızda, İslâm kılığına aykırı giyinen kızlarımıza yapılan saldırıları biliriz. Bu ortaçağlı dünya görüşünün savunucuları, kadınların doğurma zorunluluğundan başka bir şey düşünmüyorlar. Dinsel ortodoksluğun etkisiyle, soyu koruyan evlilikler yapmalarını zorunlu kılmaya çalışan kafaları da tanırız. Kadına çalışma yasağı getirmek isteyen siyasal iktidar ortaklarını da gördük. **«Haremcilik»** anlayışının yaygınlaşmasına tanık olduk. Ama, Anadolu kadını boyun eğmedi bu baskılara. İşte bunun nedenini düşündüm hep. Küçük burjuva aydınları, vıdı vıdıdan kurtulup kadınlarımızı uyarmak olanağına kavuşamamışlardı. Kadınımız, bu baskıya karşın, nasıl bulmuştu savaşım yolunu? Faşizm, kadınların devlete ait olmasını istiyordu, oysa kadınlarımız, halktan birileri olmak istiyorlardı. Bu çatışmada, kadınlarımıza yardım eden aydınlık güçlerin etkinliğinden söz edilemez. Hele kırsal alanda...

Bence bu, bir kültür olayıydı. Faşizme karşı savaşımın en etkin yolu kültürel dirençtir. Kadınımızı durmadan sola kaydıran büyük bir kültür birikimimiz olduğu kanısındayım. Aslında, her siyasal iktidar, kadının dayanağını aramıştır. Mao, kadının göğün yarısı olduğunu söylüyordu. Fransız iş savaşında, komüncülere, şemsiyeleriyle saldıran küçük burjuva kadınlarını da unutmak olanağı yoktur. Göğün yarıları, hep toplumda, tarihin her evresinde, böyle uyumsuzluklar göstermişlerdir. Görüntüde de olsa, Allende'yi çökertenlerin başında, tencereli kadınların geldiklerini söylemeliyiz. Ama, Anadolu kadını, tarihsel gelişme sürecine koşut bir olgunluk gösteriyor. Siyasal duyarlığın haktan yana, halktan yana örneklerini veriyorlar. Oysa, Güney İtalyalı kadınlar, Mussolini'ye **«Tanrımız»** diyorlardı. Anadolu kültürü direnen bir kültür. Yüzlerini geriye çevirmiş hiçbir iktidar, kadınlardan ilgi görmeyecektir. Diktatörlükler kadın savaşımlarıyla yenilebilirler. Tüm sorun, o ülkedeki kültür birikimini iyi bilmekte ve değerlendirmektedir.

Avrupalı kadınlar, üstün insan yaratmak gibi felsefelerle, kendi döllerinin kusursuzluğuna inandırılmışlardır. Örneğin, İtalya'da bir **Gabriel d'Annunzio,** üstün insan motifini, anamotif haline getirmiştir. Avrupalı sanatçılar da şaşılacak biçimde, kendilerini faşist iktidarların buyruğuna vermişlerdir. Ünlü **Kaputt** yazarını düşünün. Sonradan üstüne üstüne gittiği ve imrenilecek bir yüreklilikle karşı durduğu faşizmin kalemi olmuştur bir zamanlar.

Anadolu kültürü, faşizme karşıdır. Önce, tarihsel aşamalara uygun gelişmiş bir burjuva sınıfı oluşmamıştır. Faşist yönetimleri, bu burjuva sınıfı besler. Zorla geliştirilmiş burjuva sınıfı, her ne denli faşist eğilimler gösterirse de, tarihsel deneyden yoksun oldukları için, halkın gücü karşısında çözülürler. Göbeğinden bağlı oldukları dış dinamikler de onları palazlandırmazlar enine boyuna. Anadolu Türk edebiyatının kurucusu olan **Yunus,** bir barış çağırıcısı olmasına karşın, bir direnicidir de. Başkaldırı vardır Yunus'ta. **On iki Mart'tan** sonra, Anadolu'nun her köşesinde, Çankaya'nın duyarsızlığına karşı türetilen ve üretilen fıkraları anımsayınız. Geleceğe dayalı bir direnmedir o fıkralar. **Nasrettin Ho-**

ca, **İncili Çavuş, Bektaşi,** halka karşı yönetimleri, sezdirmeden yıkan ustalardır. Bir de bu ustalar, çok kolayca çağdaşlaşırlar. Çağsal bir nitelik kazanırlar da diyebiliriz. Anadolu kültürünün dönüşüme yatkınlığı, başkaldırının yöntemini kolaylaştırır. **Pir Sultan, Köroğlu, Dadaloğlu,** ayrı başkaldırı yöntemleri gibi görünmelerine karşın, özdeş kökenlerden geliyorlar.

Faşizm, bu kültürlere sataşarak ve saldırarak yumruğunun gücünü ölçmeye çalışır. MC döneminin eğitim politikalarının öğrenim ve öğretim kurumlarına birden saldırmaları bir rastlantı değildir. Pir Sultan'ın türküsünü söyler, ama adını ders kitaplarından çıkarır. Sazını dinler, ama o sazın yüreklerde yaratacağı coşkuyu yok eder. Tekke ezgisine yaslanır. Tekkedeki uyuşturucu öğeye karşı değildir. Karşı olduğu, Pir Sultan'ın siyasal iktidara karşı başkaldırısıdır. Sünni ortodoksluğa karşı oluşudur.

Bir kültürün yüceliği, onun taşıdığı zenginliklere ve insansal değerlere göre ölçülür, ama etkinliğini bu öğeler göstermez. Kültürel etkinlik, arkasındaki bilgi birikimiyle sağlanır. Anadolu kültürünün arkasında, bir bilgi birikimi yok. Örneğin, zengin bir gölge oyunumuz, maddah türlemelerimiz, ortaoyunlarımız var, ama arkasında, bir tiyatro birikimimiz olmadığı için, ulusal tiyatro yaratmakta güçlük çekiyoruz. Bilimin, özellikle halka açık tutulmaması yaratmıştır bu eksikliği.

Faşizm, en belirgin biçimde, kafa eğitiminden ve eğitilmiş kafaların ürünlerinden ürküyor. Bu yüzden, yeniden kültür yerine, yeniden bilgi yerine, klasik anlayışa dönüyor. Halka ters yönetimlerin **«müzeler»**den ve **«mezarlar»**dan ayrılamamalarının nedeni budur. Belli bir sınıfın adına güdülen siyasal iktidar savaşımı, böyle bir kültür politikasını gerektiriyor, **«gelenekçilik»** gibi bir soyluluk (!) yaratılmak isteniyor. Ulusalcılığı da bu gelenekçilik besliyor. Yenilenmekten ve bilgi birikiminden öyle korkarlar ki, toplumsal mizahı da kaynaklarlar. Bir moda hareketine dayanamazlar. Örneğin, uzun favorilerle, düzenlerinin yıkılacağı kanısına kapılabilecek denli gülünçleşirler. Bilinen bir türkünün ezgisini değiştirtmezler. Türkünün ezgisi değişirse, siyasal iktidarları için, bir sakınca doğacağını düşünürler. Yüzyıllarca okunan bir türküyü, birden yasaklarlar. Pir Sultan'ı, Dadaloğlu'nu TV'den attıklarını anımsayınız. Dünyanın her yerinde faşizm özdeş uygulamaları yapar. Türkiye'de Nazım'a yapılanları çok görmüyorum. Nazım, gerçekten çok etkin bir şair. Bir toplumu, özgür bir ortamda, arkasından sürükleyebilir. Ya, çok masum şiirlere ve oyunlara ne dersiniz? Hemen yasaklarlar. 1909'da, futurist manifestoyu yayımlayan **Filippo Tommaso Marinetti,** durdurulmuş durdurulmuş, Mussolini zamanında sürülmüştür. Çünkü, geleceğe yönelikti. Faşist kültür, savaş aşkına, kahramanlık masallarına, cinayet tutkusuna dayanıyor. Kadın, savaşı, cinayeti sevmiyor. Çok kısa bir süre, ekmek ve çocuk sunularıyla kandırılabiliyor, ama kanla ve gözyaşıyla uyanıyor. Anadolu kültürü, bu yönden çok zengin. Müslimnameler bile yeter.

Hey Dostlar

Bursa hapishanesinin dışında gökyüzü
içinde nâzım
«memleketimizden insan manzaraları»nı yazar.
Memleketin başında binbir türlü belâ,
nâzım'ın başında kare dikdörtgen düşler.
Bir yandan faşizm uzanmış
bitişik hücreye kadar,
bir yandan barışa doğru uçar
nâzım'ın gönlündeki gökyüzünde kuşlar.

Dedemin naklettiği tekerlemede
çanakkale boğazı çark gibi çağlar,
bitler asker çantası bağlar;
öte yandan hitler
hitler gelip dayanmış balkanlar'a.
Bindokuzyüz kırklardan beri
bir hayli zaman geçti oysa
nâzım'ın gönlükdeki kuşlar geçmedi mi
geçmedi mi burdan hâlâ hey dağlar dağlar!

Şimdi hapishanelerin içindedir gökyüzü
dışında nâzımlar
yeni kuvâyi milliye destanları yazar.
Ki, »kuvâyi milliye» destanında
antep gazi, maraş kahraman
ve urfa ile yanyanalar.
Şimdi emperyalizmin eli uzanmış oralara
oralarda kadınların dölyatağına kadar
uzanmış, hey dostlar aman!..

Hüseyin Atabaş

deneme

Çocuklarımız

Cüneyt Ayral

Bazen ağlar / Bazen güler / Çünkü çocuktur .o / Kimi zaman usludur / Kimi zaman yaramaz / Çünkü çocuktur o. / Öyle tatlıdır / Öyle şirindir ki / Çünkü o çocuktur.

1977 yılının Ekim ayında daha 8 yaşındayken yazmış bu şiirini Derin Terzioğlu. Bunun dışında daha niceleri var, yeri geldikçe döneceğiz onlara da.

Chris Searle, 1944 yılında Romford'da doğmuş, Kanada, Batı Hint Adaları ve Londra'da öğretmenlik yapmış ve şimdi de Mozambikte yaşıyor, işini değiştirmemiş; halâ öğretmen. Hazırladığı **«The World in a Classroom»** adlı derleme şiir kitabının içinde nice çocuk ozanın şiirleri yer alıyor. Searle, kitabını tanıttığı giriş bölümünde şöyle diyor: «Öncelikle kitabın içeriğinden söz etmek istiyorum. Londra'da çalıştığım okulun karşısında, çalışma saatleri dışında öğretmen arkadaşlarımın da gittikleri bir **pub** vardı. Bir gece yine oraya uğradığımızda sarhoş bir kadının köşede oturmakta olan iki Asya'lıya «ırkçı, onursuz adamlar» diye bağırdığını duydum. Küfürün ardından akderili insanlar da bastılar kahkahayı. Olaydan sonra iki Asyalıyla birlikte (baba-oğul olduklarını öğrendim sonradan) oturup içtik. 20 yıldan beri Birleşik Krallıkta (İngiltere) yaşıyorlarmış, böylesi olaylarla da çok kez karşılaşmışlar. Konuşma sürdükçe marangozluk yapan oğul'un bizim okulda 15 yıl öncesinde öğrenci olduğu çıktı ortaya, o zamanlar okuldaki tek Hintli olduğunu ve okulda gerçekten büyük sıkıntılarla karşılaştığını anlattı, okul anılarından konuşurken, sınıfımdaki zorluk içinde okuyan Hintli çocuklardan da söz ettik. Bu anlattığım olay 1976'nın İngiltere'sidir ve bu kitap da bu yüzden derlenmiştir. Amacı mı? Tüm öğretmenlerin yardım ve katkılarıyla ırkçılığa karşı koymak». Writings and Readers Publishing Co. tarafından 1977 yılında yayınlanmış olan kitap, henüz dilimize çevrilmiş değil, ancak çok kısa biçimde kitabın neleri içerdiğini anlatmak istiyorum. Searle birçok ülkenin İngiltere'de yaşamakta olan ve yaşları 12-14 arasındaki çocukların öğretmeni, bu kitabı oluşturan çocukların yazı ve şiirleri ise bir ders düzeni içinde hazırlanmış anlaşılan. Kitabı oluşturan bölümlere verilen adlar öyle sanıyorum ki öğretmenin yaklaşımını biraz olsun belirleyebilecektir. «Okul ve Sokaklar — Sınıftaki Dünya — Merhaba Arkadaşlar — Duygulanma Deneyimi — Tarihi Kucaklamak». Sonuç olarak derleyici öğretmen, «Öğretmenler, öğrencileri hakkında bazı gerçekleri ve bu gerçekler karşısında öğrencinin nasıl etkileneceğini bilmelidirler!» diye bağlıyor sözü.

Bir başka kitap, İngiltere'de, 1976 yılında Reality Press tarafından Ron McCormick'in fotoğraflarıyla yayınlanan **Stepney Words;** yazarları ise çocuklar Bakın küçük yaşında şiirle uğraşmaya başlamış olan Jackie Tolley ne diyor: **Ben bir adam olayım hele/Bahse girerim / Koca bir dağa tırmanabilir / Japonya'ya uçabilir/ Her yarış arabasını sürebilir/Uzayda gezinebilir/Ve ekmeğimi/Yüzüme reçel bulaştırmadan/Bitirebilirim.**

Memed Fuat, 1968 yılında bir derleme yayımlamıştı. De Yayınları içinde yer alan ve **«İlkokul Çocukları İçin Şiirler»** adınıverdiği bu kitabının önsözünde şöyle diyor M. Fuat çocuklara : **«Bu şiirlerden beğendiklerinizi sınıfınızda, okul toplantılarınızda okurken bir şeye çok dikkat etmelisiniz. Okuma kitaplarınızdaki «manzume» ler gibi okunmaz bunlar. Tıpkı konuşur gibi okunmaları gerekir. Hiç acele etmeden, bağırmadan, tane tane, özentisiz, yapmacıksız — düzedüz konuşur gibi».**

Bir yazar, derleyici işine ırkçılık kökeninden başlıyor ve çocuklarımızın eğitimde, kültürel yapılarının bütünlenmesinde kendi yaratılarından yola çıkıyor. Bir başka yazar ve bir öncekiyle aynı ülkede (İngiltere) çocukların yaratılarını, büyüklerin çocuklar için yazmış olduklarıyla aynı kapak içinde topluyor, yüreklendiriyor onları; kendi yarattıklarına sahip çıkmaları için itiştiriyor, özgürce öne sürmeye yöneliyor. Memed Fuat, kısacık ve çocuklarımızın konuştuğu gibi yazdığı önsözünde ise birkaç tümce içinde öğretmenimizin, öğretim yöntemlerimizin, öğretim gereçlerimizin ne'liğini ortaya koyarken öğ,rencileri bu yapıdan kurtarmanın yollarını arıyor! 1968 yılında söylenen bu söz herşeye karşın bugün daha da kötüleşmedi mi? Çocuklarımız okudukları şiirlerini daha da yapmacık okumuyorlar mı?

Küçük ozanımız Derin Terzioğlu 29 Ekim 1977 günü yazmış olduğu şiirinde şöyle betimliyor çocuklar ile büyükler arasındaki ayrılıkları: **Çocuklar ve büyüklerin/ Pek çok farkı vardır,/Bir şeye kızdımı büyükler/Bütün gün suratları asık./Onlar büyüktür çünkü./Çocuklar bir düştümü/Ağlarlar ama/Bir helikopter gördümü/Basarlar kahkahayı/Onlar çocuktur çünkü.**

Eric Marshall ve Stuart Hample, 1966 yılında New York'ta, 5-11 yaşları arasındaki çocukların Tanrı anlayışlarını ve kültürel anlamda Tanrı olgusundan nasıl etkilendiklerini saptamak için bir araştırmaya yönelmişler ve çocuklardan **«Tanrıya mektup yazmalarını»**, yazdıkları mektupları da resimlemelerini isteyip bunları ki-

tap haline getirmişler. Birkaç küçük kitapçık halinde yayınlanan bu ürünlerden seçilmiş bir kaç mektubu, Donna'ların, Frank'ların Tanrı ile konuşmalarını sıralıyorum:[3]

Sevgili Tanrım,

Geçen hafta üç gün yağmur yağdı. Nuh'un Gemisi gibi olacağını sandık, fakat öyle olmadı. Çok sevindim, çünkü ansıyacağım gibi herşeyden yalnızca iki tane alabilirdim ve bizim üç kedimiz var.

Şimdi hoşçakal,
Donna.

Sevgili Tanrım
Sen gerçekten var mısın?
Kimi insanlar buna inanmaz. Ama eğer varsan, hemen birşeyler yapsan iyi olur...

Herriet ANN.

Sevgili Tanrım,
Şunları seviyorum:
yeni bir bisiklet
üç numaralı kimya seti
bir köpek
bir film kamerası
bir de beyzbol eldiveni.

HEPSİ OLMASA DA ÇOĞUNA SAHİP OLMAK İSTİYORUM.

Sadakatle senin olan
Eric

Not : NOEL BABA'NIN OLMADIĞINI BİLİYORUM.

Sevgili Tanrım,
Oğlanlar kızlardan daha mı iyidirler?
Sen de onlardan birisin biliyorum, fakat adil olmaya çalış!

Sylvia.

Sevgili Tanrım,
Ölmek nasıl oluyor?
Bana hiçkimseler anlatmıyor... Yalnızca öğrenmek istiyorum, denemek değil.

Dostun
Mike

Sevgili Tanrım,
Benim adım Robert. Bebek bir kardeşim olsun istiyorum. Annem, babamdan istememi söyledi. Babam ise, Senden istememi söylüyor. Bunu yapabileceğini sanıyor musun? İyi şanslar,

Robert.

Sevgili Tanrım
O kadar çok şey biliyorsan, nasıl olur da nehri bütün suyu taşıyacak büyüklükte yapmadın?! Evimizi sel bastı ve şimdi de taşınmak zorundayız...

Viktor.

→

Çocuklarla Söyleşi

EY
TUTUKLU

Akşamüstü kızıllığına
Maviye çalan kalem uçlarıyla
Ne yazılır?

Bulutumsu bir yıldızdan
Ağlaya ağlaya gelen
Bir çocuk mudur yaşam?

EY
ÇOCUKLAR

Bir tutuklu için
Yaşam, ele geçirilememiş bir oyuncak
Burukluğu mudur?
Ya da
Baharca kudurgan ezilmişin
Kan damarlarından ezene
Kurşun mudur?

EY
SAVAŞANLAR

Kurşun az mı diye soranda
Bir çocuk büyümüş müdür
Elce, kafaca, yürekçe?

Göz gözelikten kurtulunca geceden
Kalkınca havaya eller
Diner mi gözde seller?

EY
YAŞAM

Bir birler birleşince yeşil yeşil
Çiçek gibi olunca el ele
Girer mi düşman yüreklere?

Akşamüstü kızıllığına
Maviye çalan kalem uçlarıyla
Ne yazmalı çocuklar?

Gültekin Emre

Bu tür örneklerde, **çocuk dünyasının** ipuçları var kuşkusuz; ama çocuğun bastığı maddi temelin bu dünyaya yansımasının da, ideolojik üstyapının çocuk dünyasını biçimleyici etkilerinin de ipuçları var... Düşünüyorum da, bu örnekler Amerikan (A.B.D.) toplumunun sınıfsal açıdan farklı kesitlerindeki çocuklardan ve bu arada karaderili çocuklardan alınsa, aynı toplumun, aynı çağdaki çocukları, aynı olguları hangi farklılaşmalar içinde kavramaktadırlar ve emperyalist sömürü altındaki bir toplumun çocukları yine sınıfsal yapılanma içinde nasıl bakmaktadırlar? Bunca örnekle girdim yazıma ve şimdi bize dönerken ve 1979 yılını çocuk yılı olarak karşılarken, neler yapılması gerektiği üzerinde nasıl düşünebileceğimi okurlarla birlikte saptamak istedim. Öyle sanıyorum ki, 1979 yılında bir yıl için bile olsa, çocuklar üzerine konuşacaksak, bunu şimdilik, ulusal boyutlarımız içinde düşünmeli ve kültürel sürecimiz içinde çocuklarımızdan neler beklediğimizi iyi saptamalıyız. Galiba, çocuklarımız bizden hiçbir şey bekleyemiyorlar, çünkü biliyorlar ki bir şey isteyecek olsalar biz onlara ateş püskürceğiz, hem de öyle böyle değil, öldüren ateşler püskürceğiz. Çünkü sezinliyorlar ki, çok yalın istekleri, «büyükler»in yalın istekleri çıkmaza götüren kafa karışıklıkları ve düzenin bulaşan pislikleri içinde tahribolacak, sonuçlar çirkinleşecektir. Onun için, ya kendi dünyaları içinde kaybolup gidiyorlar, ya da bize inat, sıyrılmanın, yeniden yaratmanın yollarını arıyorlar... Çocukların o güzelim dünyalarının çiçeklerini pıtrak pıtrak etmenin yollarını katetmeği düşlerken, ansızın bir görüntü canlanıveriyor belleğimde. Sinan Çetin'in 1977 yılında açtığı sergisinde, fotoğraflardan birisini «Doğuda, deprem sonrasında ölmüş ve ölüsü sineğe boğulmuş çocuk fotoğrafı» olarak anımsıyorum. Aradan birkaç ay geçip, bir yaz günü Doğu Anadolu'ya gittiğimde, o çocuğun, Çetin'in fotoğrafına yansıyan çocuğun ölü değil, beşikteki «diri» bir bebe olduğunu gözlediğimde dehşete düşmüştüm. Onun için iyisi mi, düşkurucu olmayalım ve önümüzdeki yakın yıllarda **ve bu düzen içinde** neler yapabiliriz, yarınlarımızı nasıl hazırlarız, yarınlarını hazırlamaları için onlara neler verebiliriz, neler kazandırabiliriz, bunun hesaplarını yapmağa yönelelim.

Bakıyorsunuz, resim dalında, karikatürde, şunda bunda, sanatın çoğu kesiminde altın madalyalar ile dönen çocuklarımız oluyor uluslararası yarışmalardan. Ne anlamı var ki bunun? Onların yaratıcılığı, tek'lerde tutsak kalmaya yargılı. Sınıfsal ayrıcalığın geniş olanakları içinde çocuklar için de geçerli bu. Çünkü halâ eskimişliğimizi ve düzenin savunuculuğunu okutuyoruz çocuklara; uzun söze ne gerek var? Nazım Dedeleri toprağı dışında yatadursun, «dedemiz» demekten alakoyuyoruz çocuklarımızı. Adiloş bebelerimize kendi öykülerini okutmuyoruz. Açın kitaplarını, bırakın açıkça sağ ideolojinin bilinçli karalamalarını, geriye kalanlar ne? Nerede var anlaşılması güç ve köhne nerede var suya sabuna dokunmayanı, biz halâ oralardayız bir adım öte itmiyoruz bebelerimizi, onları itmedikçe kendimiz geriliyoruz. Bakınız bu gerçeği, yaşamakta olduğumuz ve kesinlikle yaşamamamız gereken bu gerçeği Ece Ayhan'ın usta kalemi nasıl dillendiriyor: **MEŞHUL ÖĞRENCİ ANITI/Buraya bakın, burada, bu kara mermerin altında/Bir teneffüs daha yaşasaydı/Tabiattan tahtaya kalkacak bir çocuk gömülüdür/Devlet dersinde öldürülmüştür/Devletin ve Tabiatın ortak ve yanlış sorusu şuydu:/—Maveraünnehir nereye dökülür?/En arka sırada bir parmağın tek ve doğru karşılığı:/—Solgun bir halk çocukları ayaklanmasının kalbinedir!/.../ .../Arkadaşları zakkumlarla övmüşlerdir şu şiiri:/Aldırma 128! İntiharın parasız yatılı küçük zabit okullarında/Her çocuğun kalbinde kendinden daha büyük bir çocuk vardır/Bütün sınıf sana çocuk bayramlarında zarfsız kuşlar gönderecek.**

Biz mi ne yapacağız? Çocuklarımıza doğruları öğretmeyeceğiz artık, çünkü hızla değişiyor «doğru»nun doğruluğu, onun için doğruları bulmanın somut yöntemlerini öğreteceğiz, sorulmamış soruların sorulmadan doğrunun bulunamayacağını, gerçeğin saptanamayacağını anlatacağız onlara, ozan Özdemir İnce'nin demesiyle **Sorusu sorulmamış yanıt boynu, Pîr Sultan** diyeceğiz onlara, belleteceğiz bunu, yoksa yarın için doğurduklarımız, yarın için doğuramayacaklar, kısır kalacaklar.

Bir küçücük ozan kendi minimini dünyasında öylesine etkilenmiş ki devlerden, yani bizlerden, sanki karşı çıkıyor ve hesap soruyor bilmeden **Gözümü kapattığımda/Korkunç uçurumdan düşüyorum/Yerin yedikat dibine.** Ve, çocuklarımızın donu-poturu yok, okulu-elektriği, doktoru-ilâcı, oyuncağı-kitabı yok ama çikletleri var!

Yarın bizden hesap sorarlar. Onun için biz bugün bu hesapları sormak ve yarına sorulacak hesap bırakmamak zorundayız.

Bu yazı, Tanrı ile konuşan ABD'li çocuklardan, ırk ayrımı ile itilip kakılmaktan ve insanca yaşama özgürlükleri ellerinden alınan nice çocuktan, açlık ve sefaletle ağzında çiklet savaşmağa alışmış çocuklarımızdan UNICEF'e ve Derin Terzioğlu gibi bilinçaltı korkularını, yaşamımızdan onlara aktardıklarımızla yaşamalarını yaşanmaya ulaştırdığımız nice çocuğumuzdan, çocuğun önemini gevelemekten bıkmayan, ama ölümlerine alabildiğine kayıtsız kalan sorumsuz «sorumlu»lara, gerçek saygısı adına dolaylı bir dilekçedir. «Arzolunur».

---

(1) Alıntıyı Türkçeleştiren : Şule Sertbaş

(2) Türkçesi: Ayşe Bener

(3) Türkçesi: Ayşe Aran.

Hekimhan Destanı

Veysel Çolak

Deveci ve Karakuz'da demiri
Kuluncak ve Bıcır'da kromu vardır.
Hekimhan'ın içinde atölyesi,
İstasyonda kırma, eleme
ve yükleme tesisi vardır.
O'su vardır, busu vardır
yıllarca yıkılmaz bir yanı vardır ama;
Bilfer maden ocaklarında çalışan
köylü işçinin de
yıllardır biriktirdiği kini vardır
isyanı vardır.
Akacak dere yatağı aramıştır bu isyan
bu kin yıllarca...
Sonunda bilinçle yoğrulmuştur
yatağını bulmuştur.
Hekimhan'ın madenci köylüsü
madenci işçisi kararını vermiştir:
—GREV

Artık bugünden sonra
Hekimhan çarşısı bir düğün yeri,
Hekimhan çarşısı grevli çünkü.
Hekimhan çarşısı bir yatak
bir dere yatağı.
Grev dere oldu,
düştü yollara, aktı nehir oldu.

Hekimhan'da grev yeri
şimdi grev komitelidir,
grev çadırlıdır ve grev gözcülüdür.
Hekimhan'da grev yeri,
pankartlıdır, bez afişlidir.
Grevi konuşan işçilidir
grevi dinleyen işçilidir.
Hekimhan'da grev yeri beyazdır
kırmızıdır...

Hekimhan'da grev, devleti
baskının her türünü anlamak demektir.
Faşizmi tanımak
bütün bunların içinden
Hekimhanlı işçi için grev
filiz demektir,
akan bir nehir
gülen bir çocuğun ağzı
dalında kaysı çiçeği
geleceği yazmak demektir.

İşçiler bugün
ağız dolusu küfürlüdür
isyanlıdır,
kinlidir
laflı ve türkülüdür:

«—demiri toz ederler loy
Kan serperler gökyüzüne
Seviyi yoz ederler loy
Kül eder kör gözüne
Benim sevdam muratsız loy
Ölüm düşmüş ellerime
Tomson bile kâr etmiyor
Şu susmayan dillerime»

Hekimhan istasyonunda bir tepe,
dik ve oldukça sarptır.
Bu tepeyi göstererek konuşmaktadır
grev gözcüsü:
—Bu tepe,
bu kayalı tepe
çalışırken üzerimize üzerimize
gelir gibiydi.
Tıpkı, taa içimize yer etmiş devlet gibi.
Oysa şimdi öyle gelmiyor bize.
Sanki bu tepe
bu kayalı tepe,
aynı tepe değil.
Grevimizi koruyan bir tepe gibi.

Hekimhanlı işçi,
greviyle bir başkadır artık.
Dış dünyası da,
iç dünyası da bir başkadır şimdi.
Tepeler bir başkadır
kayalar bir başka.
Demir yüklü dağlar bir başkadır,
krom yüklü dağlar bir başka.
Konuşmak, yürümek
ve ısırılan ekmek bir başka.
Kin, nefret ve ne varsa insana dair
hepsi bir başka.
Sevişmesi de öpüşmesi de,
çocuğunu okşaması da bir başka
oynaması da...

Grev,
Hekimhan işçisinin eylemindedir
yakından bildiği kayısı çiçeği rengindedir
halayındadır

çoluğunun çocuğunun merakındadır çünkü.

Bu şiir «Hekimhan Grevi Kayısı Çiçeği ve Faşizm» adlı Yeraltı Maden-İş tarafından yayınlanan kitaptan yapılan alıntılardan oluşturulmuştur.

kitap

Genelevde Yas, Ya da Kapitalizmin Kirli Yüzü

Mehmet Ergün

«14 Numara»nın «sermayelerinden» Arzu, şöyle haykırır Genelevde Yas'ın bir yerinde: «Avratlar kocalarının kollarında fink atıyorlar dışarda, biz burada müebbet hapis!» (s. 134). İrfan Yalçın, okura ulaşan bu ikinci romanında, kapitalizmin yaşamboyu tutukluluğa yargılı kıldığı insanların dünyasından bir kesit sunuyor. Bugüne değin sanatçılarımızın üzerine eğilmedikleri bir olguya, genelev olgusuna ve tenlerini satarak yaşamlarını kazananların gerçekliğine ışık tutmaya çalışıyor.

Genelev kadınlarının akıp giden yaşamlarından bir «kesit» alıyor ve onun aracılığı ile genelev olgusunu, tenlerini satarak yaşamlarını kazananların gerçekliğini somutlaştırmayı deniyor İrfan Yalçın. Bu kesitte genelev kadınlarının gündelik yaşamlarını, umutlarını, özlemlerini, korkularını... buluyoruz karşımızda. Kuşkusuz kesitin «alanı» ile oranlı olarak...

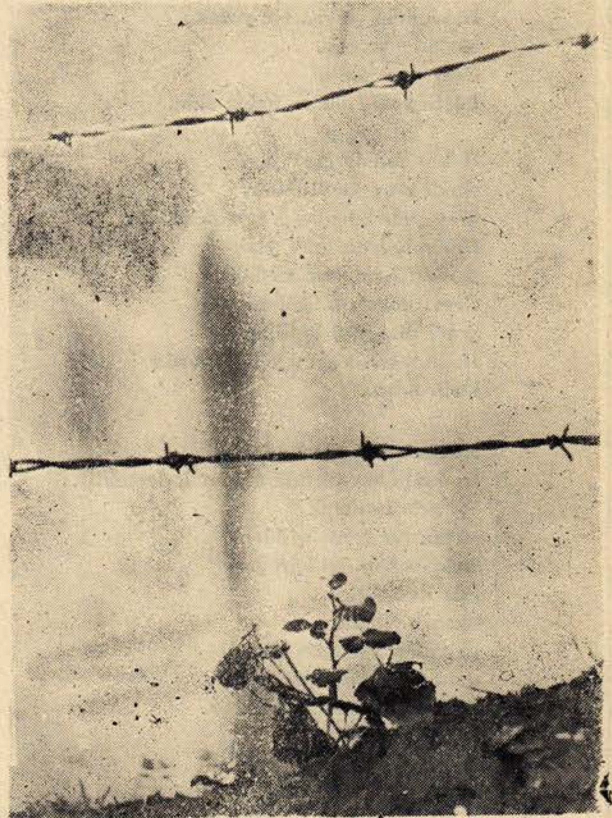
Genelev olgusu denince «fahişe» - «patron» - «dost» üçlüsü ile aralarındaki ilişkiler geliyor usa. Genelev olgusunun doğru betimi, bu üçlü ile aralarındaki ilişkilerin doğru ve eksiksiz betimi ile olanaklı. Genelevde Yas'a öncelikle bu noktadan yaklaşacağız.

İrfan Yalçın, romanında, bu üçlü ile aralarındaki ilişkileri vermeyi denemiş. Ancak sacayağın ayakları üzerinde aynı ölçüde durduğu, her birine aynı ağırlığı tanıdığı söylenemez. «Fahişe»yi derinlemesine vermeyi denerken «dost»u yüzeysel bir biçimde çizer. «Patron» ise silik bir fotoğraf gibidir. Benzer sözleri aralarındaki ilişkilerin betimlenişi için de yineleyebiliriz. Ayrıca çizilebildiği denlisi ile üçlünün ve aralarındaki ilişkilerin genelev olgusunu somutlayacak tipiklikte olduğunu ileri sürmek de güç.

Romanın ağırlıklı kişileri Yaprak'la «dost»u Arap. Roman da onların ilişkileri üzerine oturtulmuş. Romanı sürükleyen onlar, aralarındaki ilişkiler. Bu ikili ile aralarındaki ilişkiler **bağdaştırıcı** aynı zamanda. Ortak bir yazgıyı paylaşanların, bir olgunun, genelev olgusunun somutlaşmasını sağlamak amacı ile bir araya getirilmelerini olanaklı kılıyor. Bu da romanın inandırıcılığı açısından önemli bir nokta.

Yaprak, tenlerini satarak yaşamlarını kazananların ortak yazgısını paylaşıyor. Diğerleri gibi o da bir yandan «patronu», diğer yandan da «dostu» tarafından sömürülüyor. Öyleyken tenlerini satarak yaşamlarını kazananları temsil edecek «tipiklikte» değil Yaprak. Onlarla aynı yazgıyı paylaşıyor olması tipikleşmesine yetmiyor. Bunun nedeni Yaprak'ın ayrık durumunda yatmaktadır.

Sağlıklı bir insan değil Yaprak. Küçüklüğünde geçirdiği «menenjit» nedeniyle zekâca gelişememiştir. Geçmişini anımsayamadığı gibi, anı kavramakta da sıkıntı çeker. Yaşadığı ilişkileri yorumlayıp değerlendiremez. Ne ana, ne de geleceğe ilişkin herhangi bir imge yoktur kafasında. Düşle gerçek arası bir yerde yaşar. Yalçın, onun bu durumunu çok iyi betimliyor. Sözgelimi Yaprak, geçmişine ilişkin olarak anımsayabildiği bir iki ayrıntıyı anlattıktan sonra gerçekliklerinden kuşkuya kapılır: «Rüyamda mı gördüm bunları ben acaba? (...) Karıştırıyor muyum yoksa?» (s. 59). Birkaç saat önce yaptığı şeyin gerçekliğinden bile kuşkuya kapıldığı olur: «Eve dönerken, Yaprak, Arap'ın kendisine im-

zalattığı bonoları düşünde görmüş gibi anlatıyor, durmadan: 'Neydi o kâğıtlar acaba?' diye soruyordu.» (s. 82). Gövdesinde bir çocuk beyni ve yüreği taşır. «Çiçeğe, bir de kuşlara tutkundu»r. «İncik, boncuk gibi şeylere bayılı»r (s. 21). Biri takılarının güzelliğinden sözetse, armağan etmek ister. Yufka yüreklidir. Acır. Bir haksızlıkla yüz yüze gelse ağlar. «Dost»u Arap, çok sevdiği kanaryasını sobaya atınca: «Küçük çocuklar gibi: 'Anne, anne!' diye ağlamaya başlar» (s. 75). İlk kez gittiği tiyatroda sergilenen oyundan etkilenir. Gerçek sanır oyundakileri. Üzülür. «Sahi mi, sahi mi bunlar?» diye sorar Necmi'ye (s. 75). Kendisine sarkıntılık edeni mahkemede bağışlar: «Hamfendi, dedi ama bana, hamfendi, dedi.» (s. 77). Ayıcıya beş lira vermek ister (s. 81). Çalıştığı evin en yaşlısı olan Mualla'ya sürekli olarak yardımda bulunur. Öksüz torunlarını geçindirebilmek için geceleri çalışan yaşlı orospuya yardım edebilmek için «patronundan» borç para ister: «O teyzeye verecektim..» Ev sahibesi can çekişirken «ölüm» olgusu ilgilendirmez onu. Sevineceğini umduğu bir haberi duyurmaya çalışır ona: «Teyze?.. Nasılsın? Ha?.. Necmi çıkarıyor beni.. Ev tutuyor.. Çıkıncaya kadar Neptun'larda kalacağım artık..» (s. 143). Daha sonra, fare kapanına yem olarak konmuş serçe yavrusu ilgisini çeker. Can çekişeni unutuverir hemen: «Ah, anam.. diye sevdi serçe yavrusunu! Ne güzel!» (s. 143). Öte yandan Yaprak, kendini ilgilendiren konularda karar verecek kendini savu,nacak-koruyacak bir konumda değildir. Bir şey için «iyi» denmişse, onun için de «iyi»dir o. «Kötü» denmişse de öyle. Karşılaştırma yaparak bir değeryargısına ulaşacak kavrayıştan yoksundur. Neptun için: «Çok akıllıymış ama o! Öyle diyor herkes..» der (s. 73). «Dost»u Arap'a söyledikleri de ilginçtir bu açıdan: «Kandırıyormuşsun sen beni ama. Öyle diyor herkes.. Araba falan yalanmış hep.. Ben aptal olduğum için inanıyormuşum sana..» (s. 126). İrfan Yalçın onun bu yönünü, davranış ve konuşmaları ile olduğunca, çevresinin değerlendirmeleri ile de ortaya koyar. Sözgelimi Neptun «Ha Yaprak, ha duvar!» der onun için (s. 100). «Patronu» Karasultan'ın değerlendirmesi de benzeştir: «Yaprak'ın dünyadan haberi yok. Sokağa bıraksan evi bulamaz o! Üç günlük kuzudan beter!» (s. 155). Kazandığını elinden alıp kumara yatıran «dostuna»: «Ne yapacam o kadar parayı ben!.» der (s. 40). Tutkunu Necmi'ye karşı olan tutumu da aynıdır. Zengin bir tüccarın oğlu olan Necmi'yle o da diğerleri gibi alay eder. Neden öyle davrandığı sorulacak olsa verecek bir karşılığı yoktur. Herkes öyle davrandığı için o da öyle davranıyordur. Bir çocuk gibi başkalarını öykünür. Necmi'nin evlilik önerisine «evet» derken bile bulunduğu durumun değerlendirmesinden yola çıkmaz. İyi olacağı söylendiği için «evet» der. «Dostunun» kazandıklarına el koymasına karşı çıkması da çevresinin etkisiyledir. İşte İrfan Yalçın bu ve benzeri ayrıntıları sergileyerek Yaprak'ı göz önüne getirilebilir bir kişi olarak çizmeyi başarıyor. Nedir ki, bütün bunlar, aynı zamanda, onun tipikleşmesini de önlüyor. Çünkü Yaprak, çizildiği denlisi ile, düğmesine basılınca devinen, elini-kolunu sallayan, ancak bunları niçin yaptığının bilincinde olmayan bir «robot» gibidir. Ne bulunduğu duruma nasıl düştüğünün ayrımındadır, ne de oradan nasıl kurtulacağına değgin —doğru ya da yanlış, geçerli ya da geçersiz— bir görüşü vardır. Bu konumdaki bir kişinin umutları, özlemleri, geleceğe ilişkin tasarıları... olan kişileri temsil etmesi düşünülemez. Burada, İrfan Yalçın'ın, Yaprak'ı bir «simge» olarak kullandığı ve bu simge aracılığı ile de tenlerini satarak yaşamlarını kazanan kadınların sürdürdükleri ilişkilerin aptallaştırıcı etkisi ile uğradıkları çöküntüyü, pelte durumuna gelmişliği somutlamak istediği ileri sürülebilir. Yanlış da olmaz bu. Nitekim yapılan araştırmalar, genelev kadınlarının, eğitimsizlik ve sürdürdükleri ilişkiler nedeniyle, ortalamanın altında bir zekâya sahip bulunduklarını, çevrelerine karşı kayıtsız kaldıklarını ve aşırı kaderci olduklarını ortaya koymaktadır.[1] Yaprak da, İrfan Yalçın'ın çok iyi betimlediği yönleri ile bu durumu simgelemektedir. Ancak onun geçmişini anımsayamayan, yaşadığı ilişkileri —doğru ya da yanlış— kavrayıp yorumlayamayan psikopatolojik bir tip olarak çizilmesi, simge işleyimi yeterince yerine getirememesine yolaçıyor. Tüm bu nedenlerden ötürü sacayağın ayakların-

Can Çocuk

bak, dedim, uçurtma!
uçurtma getirdim sana
—ben mi verecektim, o mu?—
güneşler çıkartıçıkartıverdi
ceplerinden, göğsünden,
gözlerinden
güneşler
gülümsedi

yaz göğü masmavi
buğday başağı dipdiri
can eriği kütür kütür

baktı...
baktım...
bir taş düştü kuyuya
daha duyulmadı sesi

İ. Mert Başat

dan biri olan «fahişe» tipinin Yaprak'ın kişiliğinde, gerektiği ölçüde somutlaştırıldığını ileri sürmek güçtür.

İrfan Yalçın, sacayağın ikinci ayağı olan «dost»u, Arap'ın kişiliğinde somutlamaya çalışmaktadır. Sözcüğün tam anlamı ile bir «lumpen»dir Arap. Korku salarak kendine bağımlı kıldığı genelev kadınlarının sırtından geçinen, kumara düşkün, uyuşturucu tutkunu... İki kişinin de canına kıymış. «Karasıltan»: «Allah çıksa karşısına, gözünün yaşına bakmaz, (...) Haklar hemen...» der onun için (s. 18). Bununla birlikte yazar onun bu yönünü olgusal olarak koymaz ortaya. Konuşmalarda söylenenlerden böyle bir kişi olduğunu öğreniriz. Romanda betimlenen davranışları ile, daha çok, alışkanlıklarına tutsak düşmüş bir zavallı, bir yarı deli görünümünde. İnsanda öfkeden çok, acıma duygusu uyandırıyor. Bir yandan Zargana'nın titreyen ellerini görünce «Nasıl çalışır yarın bu?» diye düşünürken (s. 28), öte yandan doktor getirmesi için verdiği parayı götürüp kumara yatırır. Ölümüne ağlar, ama eşyalarını donuna varınca satmaktan da geri kalmaz (s. 65). Arap, bu görünümü ile, sacayağın ikinci ayağının temsilciliğini yapmaktan bu yükü taşımaktan uzak. Yanlış anlaşılmasın. Yalçın'ın «dost» tipini bir kötü adam olarak çizmesi gerektiğini ileri sürüyor değilim. Genelev olgusunu, fahişeyi sürekli olarak fahişe kalmaya yargılı kılan koşulları somutlayabilmesi için «dost» tipini biraz daha sivrilterek çizmesinin zorunlu olduğuna inanıyorum. Nitekim Arap'ın, Necmi'nin Yaprak'ı genelevden çıkarma girişimlerine son ana değin kayıtsız kalması, engelleyici bir tutum takınmaması «dostun» genelev olgusu içerisindeki işlevinin yeterince belirginlik kazanmasını önlemiştir.

«Dost»un çizimi için söylenenler, «patron»un çizimi söz konusu olunca daha da geçerlik kazanıyor. «Dost», soluk bir fotoğraf gibiydi. «Patron»sa silik. Genelev olgusunda, tenlerini satarak yaşamlarını kazananların yazgısında «patron»un yeri ve işlevi belirginleşemiyor bu nedenle. Bir iki değini ile «patron»un konumu verilmek istenmiş yalnızca. Sözgelimi Yaprak'ın «patronu» Karasultan, Necmi'nin Yaprak'ı genelevden çıkarma söylentilerinin yoğunlaşması üzerine şunları söyler Arap'a: «Göz göre göre de bu yağlı kuyruk bırakılmaz ki, lan.. Sana da giriyor, bana da ucu...» (s. 154). Yine Arap'a yönelttiği eleştirilerle bir yandan «dost»un işlevini, diğer yandan da çıkarına olan durumu ortaya koyar: «İçki olsun, esrar olsun, alıştıracaktın onu bi şeye... Esrar çeken, gece gündüz kafayı bulup matiz olan orospuyu kim alıp ta nikâhlar?» (s. 155). «Patronun» işlevi için söylenense yalnızca şudur: «Karasultan iyi iş yapan kızların hepsini borçlandırmaya çalışırdı.» (s. 122). Ancak bunun sonuçlarının neler olduğunu göstermez İrfan Yalçın. Oysa romanda ayrıntı olarak kalan bu açıklamalar genelev olgusunun somutluk kazanması yönünden büyük bir önem taşımaktadır. Bu nedenle de derinlemesine işlenmeleri gerekirdi.

Görüldüğü gibi İrfan Yalçın, sacayağın üç ayağı olarak düşündüğü kişiler aracılığı ile genelev olgusunu veremiyor. Ancak bağdaştırıcı aracılığında bir araya getirilen kişilerin durum ve tutumlarının toplamından genelev olgusu ana çizgileri ile somutlaşıyor. Sözgelimi Zargana'nın sonu, genelev kadınlarının sonunun da simgesidir. Yıllar yılı kanını-iliğini emen «patronu», yaşlanıp da çalışamaz duruma gelince kapı dışarı etmek ister onu. «Dostuna» : «Al götür bu karıyı burdan, nolur götür! (...) Nereye götürürsen, götür! Götür ama... Boşuna yer tutuyor burda... Akşam oldu, tek marka işlemedi daha...» der (s. 45). Zargana'nınsa ne söyleyecek sözü vardır, ne de yapabilecek bir şeyi...» Tonla para kazandı yıllardır benden... Gitsin diyor şimdi, ha?» diye söylenir yalnızca (s. 45). Kendini suçlar: «Nah gidi salak kafa boşuna harcadın yılları! (...) Ona buna yetirdin olanca paranı...» (s. 13). Ölüme en yakın oltan kurtulamaz. «Dostu» Arap, genç, güzel, kazancı yerinde Yaprak'la ilişki kurduktan sonra onu terkeder. Doktor çağırmak için parasını alır, kumara yatırır. Ölüsünü bile almaz hastahaneden. Eşyalarının tümünü anında satar ve kumara yatırır. Yalçın, genelev kadınlarının büyük çoğunluğunun paylaştığı bu trajik yazgıyı, genelevin dilencisi «Hortlak» aracılığı ile daha çarpıcı ve unutulmaz bir biçimde sergiler: «(...) 'Hortlak' genelev sokağının dilencisiydi. (...) Acıyanlar para tutanlar, yarınına güvenenlerdi daha çok. Kızanlar tersiydi! Parası pulu olmayanlar, sıfırı tüketmişler... Sonlarını onda görüyorlardı belli ki.» (s. 25). Pastahanede

gördüğü iki çocuklu karı-kocanın Zargana'ya söylettikleri düzenin ona ve onunla aynı konumda bulunanlara çok gördüklerini yansıtır: «Otuz, otuz beş yıl yaşasaydım da, kadın gibi yaşasaydım ben de! Benim de nikâhlı bir kocam, boy boy çocuklarım olsaydı! Gece gündüz, bir yığın kenef gibi erkeğin altına yatmasaydım!» (s. 47). Öte yandan Muallâ, kafasında yaratmış olduğu ve herkesi inandırmaya çalıştığı «Amerika'daki koca» masalı ile genelev kadınlarının bir başka yanını, ayakta durabilmek için düşlere sığınmalarını somutlamaktadır. «Mualla'nın bir huyu vardı, iş miş olmadı mı, Amerika'daki kocasından sözetmeğe başlardı hemen! İlk kocasıydı sözde! Staj görüyordu.» (s. 37). Sık sık mektup yazar, çevresindekilerin görüşlerini alır. Yine kendi kaleminden çıkan mektupların ondan geldiğine çevresindekileri inandırmaya çalışır. Kocasının anı diye bıraktığını söylediği bir subay giysisi vardır odasında. Sözlerini doğrulamak için kanıt olarak kullanır onu: «Havacı elbisesiydi gösterdiği (...) Hayran hayran bakar, durmadan iç geçirir, geçmiş günleri düşünüyor gibi bir tavır takınırdı.» (s. 38). Anlattıklarının doğruluğuna kendini inandırmıştır: «Kafasında kurduğu şeyin gerçekliğine öylesine inanmıştı ki, gözleri yaşarırdı çok kez.» (s. 38). Ne denirse densin, ne yapılırsa yapılsın «Kurduğu düş dünyasından kimse çekip alamazdı onu.» (s. 38). Sarhoş edilerek sapıkça kullanılmasına kendine gelince gösterdiği tepki de, toplumda geçerli tüm değerlerin ayaklar altına alındığı bir ortamda yaşamaya çalışan genelev kadınlarının ayakta durabilmek, tutunabilmek için birtakım değer yargıları türettiklerini göstermektedir: «Böylece bir şeyi almıyordu aklı bir türlü. Namusunu yitirdiğine, beş paralık olduğuna inanıyordu.» (s. 67).

Görüldüğü gibi İrfan Yalçın, genelev olgusunu ve tenlerini satarak yaşamlarını kazananların gerçekliğini ağırlık verdiği kişiler aracılığı ile değil de, onların bağdaştırıcılığında bir araya getirdiği kişilerin durum ve tutumları ile somutlamaktadır. Arap-Yaprak ikilisinin ilişkileri üzerine oturtulmuş olmasına karşın romanı bu ilişkilerin betimi olarak görmek, görmeye çalışmak yanlış olacaktır bu nedenle. Nedir ki böyle bir yanılsamanın ortaya çıkma olasılığında İrfan Yalçın'ın da payı var.

Yalçın, ele aldığı kesitle tenlerini satarak yaşamlarını kazananların gerçekliğini yansıtıyor. Ancak yansıtılan, genelev olgusunun tüm boyutları ile ortaya çıkmasını sağlamaya yetmiyor. Bunun iki nedeni var. İlki, genelev olgusunu vareden, ayakta tutan, tenlerini satarak yaşamlarını kazanan kadınları o konumda kalmaya yargılı kılan koşulların yeterince belirginleştirilememesi. İkincisi ise, genelev olgusunun ortadan kalkmasının koşullarının gösterilememesi. İkinci neden, ilkinin dolaysız bir sonucu.

İrfan Yalçın, genelev olgusunun altında yatan nedenin «yoksulluk» olduğunu birkaç yerde ortaya koyuyor. Sözgelimi Neptun, «Ekmek parası, kızım! (...) Zengin düşecek değil ya buraya.. Nerde acından ölenler var, gelsin bizim sokağa..» der bir yerde (s. 99). Şükriye'de benzer şeyler söyler: «Kenefte bok var ya, oyuz biz işte.. Buraya düşenler yani.. (...) Hepimiz çöp tenekesi karıştırmaktan geliyoruz oğlum biz! Gerisini boşver.» (s. 104-105). Yaprak'ın geçmişine ilişkin anımsayabildiklerinde de benzer gerçeği görüyoruz: «Küfecilik yapıyordum küçükken ben.. Ayağımda pabuç bile yoktu..» (s. 59). Bunlarla, genelev olgusunun yapısal bir nitelik taşıdığını ortaya koyuyor İrfan Yalçın. Ancak bu denli bir açıklama sorunun yapısallığının tüm boyutları ile ortaya çıkmasını sağlamaya yetmiyor. Araştırmalar fahişeleşmenin daha çok orta tabakada görüldüğünü, sıralamada köylünün ikinci, işçi kesimininse üçüncü geldiğini gösteriyor.[2] Bu gerçek, genelev olgusunun yapısallığının çok daha genel bir bağlamda düşünülmesini zorunlu kılıyor. Yoksulluğun yanı sıra, kapitalizmin istekleri sürekli olarak kışkırtırken olanakları giderek kısıtlayan yönü üzerinde de durmak gerekiyor. Bütün bunlar genelev olgusunun yalnızca bir yanını aydınlatır. Üzerinde durulması gereken bir başka nokta daha vardır: Fahişeyi sürekli olarak fahişe kalmaya yargılı kılan nedir? Bu soru, fahişelerin sırtından kazanç sağlayanların, «patronun» - «dostun» gündeme getirilmesini zorunlu kılıyor. Bir de fahişeliğin kurumsallaşmasına ön ayak olan düzen, kuşkusuz ki... Yalçın, romanında, fahişeleşme süreci yerine, fahişelerin yaşamlarına ilgisini yöneltmekle bu gerçekleri sergileme olanağını yitirmiştir. Öte yandan «patron»la «dost»un işlevini yeterince vurgulamaması, fahişeyi sürekli olarak fahişe kalmaya yargılı kılan nedenleri de gösterme olanağını yitirmiştir. Oysa romanı bu yetersizlikleri aşmaya elverişli bir kuruluşa sahip. Kendi bağlamı içerisinde düşünüldüğünde oldukça başarılı olan romanında

Bağıntılar

Bebek ölüleri taşındı eski bir kilimin üzerinde
Suskunluğun bir ucunda pıtrakların türküsü
Onlar ki yaşamı hep ölümle bellediler
Gözlerde umursanmayışın yasak öyküsü

Aksak bir şiir gibi dönüldü geriye
Gömütlerin arasında çıplak yangın çiçekleri
Avuçlardan kayan bir suyken zaman
Elden gelmeyenin bükük çaresizliği

Kavgalarında bile yarı sevecendiler
Bu yüzden mi bilmem devralındı acılar
Uzak kent ışıklarında gölge gölge uykular
Dillerin dillerde bağıntılı bekleyişi

Oğuzhan Akay

bu boşlukların ortaya çıkmasını önleyememesi yerinilecek bir durumdur.

İrfan Yalçın'ın, genelev olgusunu vareden koşullarla tenlerini satarak yaşamlarını kazananları sürekli olarak fahişe kalmaya yargılı kılan koşulları yeterince belirginleştirememesi, belirttiğimiz gibi, ikinci bir eksikliğin ortaya çıkmasına yolaçıyor: Genelev olgusunun ortadan kalkma koşulları da belirginleşemiyor. Romanda birtakım «ip uçları» yok değil. Yaşamını düzenleme konusunda romanın karar verebilen tek tipi olan Neptun Akşam okur sözgelimi. «Çetin Altan delisi»dir (s. 19). Ama çıkışı yiyicilere para kaptırmamakta, para biriktirmekte görür: «Oraspuyum ama aptal değilim senin gibi! Yiyicim yok... Bankada param var tonla...» (s. 38). Bir başka yerde ise şunları söyler: «Ohh, güzel Allahım, şu katın da borcu bitse, tamam ondan sonra.. Açacam bi dükkân, gel keyfim gel..» (s. 99). Buna karşılık içerisinde bulundukları duruma düşüşlerini yazgı ile açıklamaz: «Allah mallah değil, devlet! (...) Bal gibi devlet! Para kazanacak bi iş verseydi bize, ne bok işimiz vardı burda?» (s. 135). «Alaylı alaylı gülüm»seyerek, sosyalizmi kurtarıcı olarak kor bir başka yerde de: «Ah, o sosyo bi gelse... Pardon, pardon, sosyal... Sosyal de değil kız, sosyalizm... Sosyalizm...» (s. 135). Ama bu seçenek sarılınacak bir şey olarak da gözükmez ona. Çıkışı yukarıda sergilediğimiz yolda bulur. Kuşkusuz Yalçın'ın çizdiği kişilerin gerek durumlarının tanısı, gerekse de seçenek konusunda daha ileri bir bilinç düzeyi göstermeleri gerektiği ileri sürülemez. Ülküselleştirmeye gitmeden Yalçın'ın bu insan kadrosu ile seçenek konusunda daha fazla bir şey getirmesi düşünülemez. Yapılabilecek, Yalçın'ın yaptığıdır. Seçeneğin belirginleştirilememesini roman kişilerinin bilinçliliği yönünden koymuyoruz biz de. Seçeneğin okurun kafasında biçimlenmesini olanaklı kılacak ölçüde genelev olgusunun yansıtılamamasını eleştiriyoruz. Seçenek konusunda değinilmesi gereken son nokta da şu: Yalçın, romanın insan kadrosunu biraz daha geniş tutsa, değişik konumda birkaç kişiyi romana soksaydı belki de seçeneğini romanın içerisinde somutlayabilirdi. Sözgelimi romanın bir yerinde şöyle bir değinilip geçilen «sendika» olgusu üzerine gidilseydi bu iş başarılabilirdi gibime geliyor. «Kızlardan biri» şunları söyler bu konuda: «Herkes bizi düzmeye çalışıyor (...)! Neymiş efendim, sendika kuracakmış bizim için! Para topluyormuş! Haklarımızı koruyacakmış! Bizim motorlar istop edince mangır verecekmiş bize! Aylık bağlayacakmış! (...) Bir tükürük yağmuruna tuttuk herifi, şaşarsın! Kıçına nişadır sürülmüş gibi kaçtı.» (s. 138). İşte bu olgunun üzerine eleştirel bir biçimde gidilebilseydi, seçenek sorununa olumlu bir çözüm getirilebilirdi sanısındayım. «Eleştirel biçimde» dedik. Nedensiz değil bu. Genelev kadınlarının sendikalılaştırılması, fahişe-patron ilişkilerinin işçi-sömüren ilişkilerine dönüştürmek, dolayısıyla da yasallaşmasına katkıda bulunmak anlamına gelir. Bunun devrimci bir tutum olacağını ileri sürmek güç. Kapitalizme, bir alanda bile olsa, kirli yüzünü yıkama olanağını sağlamak anlamına gelir bu.

Görüldüğü gibi Genelevde Yas'taki yetersizlikler, yazarının tüm ilgisini ele aldığı «kesitte» gözükenler üzerinde toplamasından; onları oluşturan etkenleri ihmal etmesinden ileri geliyor. Bu da, genelev olgusunu vareden, ayakta tutan koşullarla fahişeyi sürekli olarak fahişe kalmaya yargılı kılan etmenlerin belirginleşmesini önlüyor. Bunlara bağlı olarak da, genelev olgusunun ortadan kalkma koşulları, diğer bir deyişle seçenek belirsiz kalıyor. Şu düşünülebilir: Genelev olgusunu vareden koşulları bilmeyen hemen hemen yok gibidir. Bu nedenle de yazar, okurun ilgisini genelev kadınlarının yaşamları üzerinde toplayarak seçeneğin, sunulanla ilişkisi sürecinde okurun kafasında biçimlenmesini öngörmüş olabilir. Böyle bir varsayıma katılırım. Gerçekten de okur, Genelevde Yas'ta çizilen dünya ile kafasındaki toplum anlayışını bütünleştirince çıkışın nerede yattığını kavrayabilir. Ancak bu durumda, genelev olgusunun ilk elde usa getirdiği üçlü ile aralarındaki ilişkilerin daha eksiksiz çizilmesi gerekir. Ayrıca ben, bu denlisini de yeterli bulmuyorum. İrfan gibi yetenekli ve bilgili bir yazardan daha çoğunu salt bir eleştirmen olarak değil, aynı zamanda çalışmalarını ilgiyle, beğeniyle izleyen bir okuru olarak da istemeye kendimde hak buluyorum. Hele romanda bunu gerçekleştirmenin olanaklı olduğunu düşündürten pek çok öğe varken bu hakkı kendimde daha çok buluyorum.

Genelevde Yas, bir dünyanın taşıyıcılığını yapan bir roman. İrfan Yalçın kendi içinde tutarlı bir **bütün** kurmayı başarmış. Yüz yüze geldiğimiz durum ve tutumların dinamiklerini romanda bulabiliyoruz. «Olmaz böyle şey!» dediğimiz herhangi bir durum ve tutum yok romanda. Kendi mantığı içerisinde düşünüldüğünde anlatılan her şey inandırıcı. Nesnel gerçekliği sanatsal gerçekliğe dönüştürürken kişilerle ortam arasında uyum sağlamaya büyük özen göstermiş İrfan Yalçın. Diğer bir deyişle Yal-

çın, ortamla kişilerin çizimine olduğunca aralarındaki ilişkilere de dikkat etmiştir. Bu da, sunulanın okuyanda gerçek duygusu uyandırmasını sağlıyor. Bu nedenle de romanın hemen her sayfasında sanatın o kendine özgü etkisi ile sarsılıyoruz. Ama asıl etkileyici olan şey, Yalçın'ın nesnel gerçekliği sanatsal gerçekliğe dönüştürme özgürlüğünü keyfi bir biçimde kullanmaması; yarattığı dünya ile yaşanan dünya arasındaki ilişkileri atlamaması oluyor. Şöyle de diyebiliriz: Genelevde Yas'ta çizilen dünya, varolan genelev dünyası ile özdeş değil. Ama ondan kopuk da değil. Yalçın, nesnel gerçekliği sanatsal gerçekliğe dönüştürürken verilmiş bir imgeden yola koyulmamış; kafasında yarattığı bir imgeyi gerçeğin yerine koymamış. Yaptığı, genelev olgusunu etkileyici bir biçimde ortaya koyabilmek için seçme-ayıklama ve yeni bir bireşim yalnızca. Bu süreçte «patron» - «dost» ikilisinin genelev olgusundaki yerlerini, tenlerini satarak yaşamlarını kazananların sömürülmesindeki işlevlerini belirginleştirememesi; genelev olgusunu vareden koşullarla ortadan kalkmasının koşullarını yeterince ve olgusal planda sergilememesi romandaki eksikliklerin nedeni.

İrfan Yalçın romanını okutturuyor. Genelevde Yas'ı eline alanın onu bitirmeden bırakabileceğini pek sanmıyorum. İki nedeni var bunun: İlki, içsel tutarlığı olan bir dünya kurmayı başarması. İkincisi ise bu dünyayı kurmakta kullandığı öğeleri (insan-olay) oluşturuş yöntemi.

Bu Türkü Kimin Türküsü?

Murtaza Vural

Erken bastırdı kış
diz kapakta kar
tipi tutmuş sokakları
hora tepiyor camlarda rüzgar.

Odunsuz
kömürsüz
buyduran soğuğa karşı
inatçı bir yaşamda gece kondular
Umudum
öfkem
kinim
yiğit yüreğim
ve yükü namus olan beynim
yaşamın bu rezilliğinde
acıların
açlığın
ve sabrın doruğunda
at oynatır.

Düşünmez değilim sebebin
neden
odsuz
ocaksız bucağım
niye
bir dilim yavan ekmeğe
muhtaç sofram,
tütünü kesilmiş
tütmüyor bacam...

İki adım ötemde Çankaya
Gündüzkonduları
ihlal etmiş sınırını bulutun
caddeleri temiz
sokakları pırıl pırıl ışıklı
odaları karanlık,
ve loş
artı değerimi yiyorlar
zil zurna
Çığlık çığlığa arsız kadınlar
ırzı
cüzdanlarında taşıyan
soysuz insanlar
yudum yudum içerek alın terimi
cam bardaklara kondu
Silinip süpürüldü çiçekler gibi açıldı dükkanlar
Bütün Denizli çarşısı güne bir ağız seslendi
İnsanlığı unutma ha
Unutma ha kardeşliği
eğleniyorlar çılgınca
bakarak gece kondulara
Bir de türkü tutturmuşlar
«dışarda deli dalgalar
gelir duvarları yalar
seni bu sesleri oyalar
aldırma gönül aldırma»
Vay riyakarlar vay
Bu türkü
benim türküm be...
ne işi var kazanda, botanikte
biz onu
Sabahattin Aliyle
birlikte yazdıksinop ceza evinde
o gün gelecek
alın teri
ve göznurumu da
özgürlüğe kavuşturacağım türkülerimle birlikte

Yalçın'ın kendi içinde tutarlı bir bütün oluşturmayı başarmasının anlatılanın okuyanda gerçek duygusu yarattığını belirtmiştik. İnandırıcılık, romanın okunurluğunu sağlayan ilk etken.

Öte yandan Yalçın, bütünün öğelerini oluştururken betimden, açıklamadan, çözümlemeden çok konuşmaya başvuruyor. Gerek kişilerini somutlarken, gerekse de olayların gelişim doğrultusunu çizerken konuşmadan yararlanıyor. Böylelikle de okurun ilgisini dağıtacak, sabrını taşıracak gereksiz betimlemelere, yorumlamalara, açıklamalara... girişmek zorunda kalmıyor. Konuşmaların işlevsel bir biçimde kullanılması romanın okunurluğunu sağlayan ikinci etken oluyor.

Romanın okunurluğu bu iki etkenden ileri geliyor. Onu, bunların tekiyle açıklamak yanlış olur. Bu noktayı özellikle belirtiyorum. Konuşmalarla yürüdüğüne bakıp romanın okunurluğunu buna bağlayanlar çıkacaktır. Ama bir dünyanın taşıyıcılığını yapmayan konuşmaların herhangi bir romana okunurluk kazandıracağını ileri sürmek güçtür.

Şu soru'nun tam yeridir: Konuşmalar, roman kişilerinin ruhsal durumlarının ortaya çıkmasını sağlamaya yetiyor mu? Bu soruya olumlu karşılık vereceğiz. Yalçın'ın konuşmaları düzenleyişi, kişilerin ruhsal durumlarının ortaya çıkmasını sağlayıcı bir nitelikte. Takıldığım tek bir nokta var. O da, Yalçın'ın tüm kişilerinin ortak bir söyleyiş özelliğine sahip olmaları. Roman boyu karşımıza çıkan kişiler «yani»yi çok kullanıyorlar. Gözlüklü adam, Zargana, Artemis, Neptun, ressam, Karasultan, Filiz, Mualla, Güneş, Bahar, Yaprak, Necmi, tombalacı, Şükriye, Nil... hepsi de «yani»yi kullanıyorlar. Bir yerden sonra okurun hep aynı kişi konuşuyormuş gibi bir duyguya kapılmasına yolaçabilir bu.

Romana teknik yönden bir itirazım olacak. «Yansıtıcı»nın kimliği iyice belirgin değil. Olaylar üçüncü tekil kişinin ağzından aktarılıyor. Ancak aktarıcı yazar mı, yoksa olaylara tanık olmuş bir üçüncü kişi mi belli değil. Belirsizlik anlatımdan ileri geliyor. Yazar iki yerde yansıtıcının ağzından şunları söyler:

i. «Üç dört gün sonra bi da gitti 14 numaraya Arap.» (s. 14).

ii. «Gülüşe gülüşe bi kalırdı kızlar.» (s. 22).

«Bi da»lı, «bi»li anlatımı yazarın anlatımı olarak düşünmek güç. Bu, olay kişilerinin üslûbuna yakın. Ve yansıtıcının yazar olmadığını düşündürtüyor. Bu düşünceyi besleyen bir diğer nokta da, yansıtıcının romanda okura gösterilmeyen kimi durumları anlatması: «Mualla'yı, o gün eni konu korkutmuştu ya, onun ölümüne en çok o üzülecek, o ağlayacaktı sonradan.» (s. 105). «Sonradan» olan bu olayı göremeyiz romanda. Öte yandan kavranılma koşullarının sergilenmesine karşın kimi durumların değerlendirilerek sunulması da bu kanıyı destekliyor:

i. «...geçmiş günleri düşünüyor gibi bir tavır takınırdı.» (s. 38).

ii. Zargana, sandalyenin üstüne kaykılmış, orasıyla oynuyor, kapının deliğinden bakan müşterileri iştaha getiriyordu aklı sıra.» (s. 43).

Arap'la Yaprak'ın tanışmasını bir süreç içerisinde anlattıktan sonra, yine yansıtıcının ağzından şöyle bir değerlendirme açıklama yapılır: «Arap, yedi yıldır birlikte yaşadığı, 2 numarada çalışan Zargana'nın ölümünden birkaç ay önce, böyle tanımıştı Yaprak'ı ilk.» (s. 11).

«Yansıtıcı» nın kimliği konusunda ortaya çıkan bu belirsizlik romana hiçbir şey kaybettirmiyor. «Yansıtıcı»nın yazar olması durumunda bunları bir sürçme olarak görmekte herhangi bir sakınca yok. Geçmeden, uzaktan uzağa, Yılmaz Güney'in Boynu Büyük Öldüler'-indeki horoz dövüşü sahnesini (s. 419) anımsatan 136. sayfadaki parçanın romanda bir fazlalık oluşturduğunu ekleyelim.

Genelevde Yas, sanatçılarımızın üzerine eğilmedikleri bir kesimin gerçekliğini yansıtan, kapitalizmin kirli yüzünü bir alandaki görünümü ile «teşhir eden», aşılabilecek yetersizliklerle birkaç sürçmenin dışında başarılı bir roman.[3] İnsan romanı bitirince biraz acı, daha çok da hınç duyuyor. Böyle bir duygu yaratmasını başaran sanatçıyı kutlamak gerekir.

1 Aytunç Altındal, **Türkiye'de Kadın (Marksist Bir Yaklaşım)**, s. 184-18), 2. baskı, Havass Yayınları, İstanbul-Ekim 1977.
2 a.g.e. s. 185.
3 İrfan Yalçın, **Genelevde Yas**, Ze Yayınları, İstanbul-Eylül 1978.

Diyalektik

(Felsefeleşim)

Dr. Hikmet Kıvılcımlı

Politikacıların sanata olan ilgisini övünçle karşılıyor, Dr. Hikmet'in anısı önünde saygıyla eğiliyoruz.
TÜRKİYE YAZILARI

Böyle yazılmış töre :
Hiç bir şey değil dümdüz.

Dünya yuvarlak küre,
Geceden gelmiş gündüz ;
Yere, zamana göre
Yol çapraz, izler ters yüz.

Dağ ne denli yüceyse ;
Deniz o denli derin...

Ruh olur muydu engin
Maddeye boyun eğse ?

Hem hiçsin, hem çoksun ,
Karnı aç, gönlü toksun.
Bir varsın, bir de yoksun...

Kayboluşundan belli :
Sende dolmuş tecelli !

Saraylar yaptın inde,
Kurdun yerin dibinde
Göğe eren merdiven.

Ko azıtsın ham ervâh :
Şeytansız olmaz Allah.

Ne zorbalığa güven
Ne yenileni payla.
Ağlamalar, gülmeler
Parayla mı? ... Sırayla !

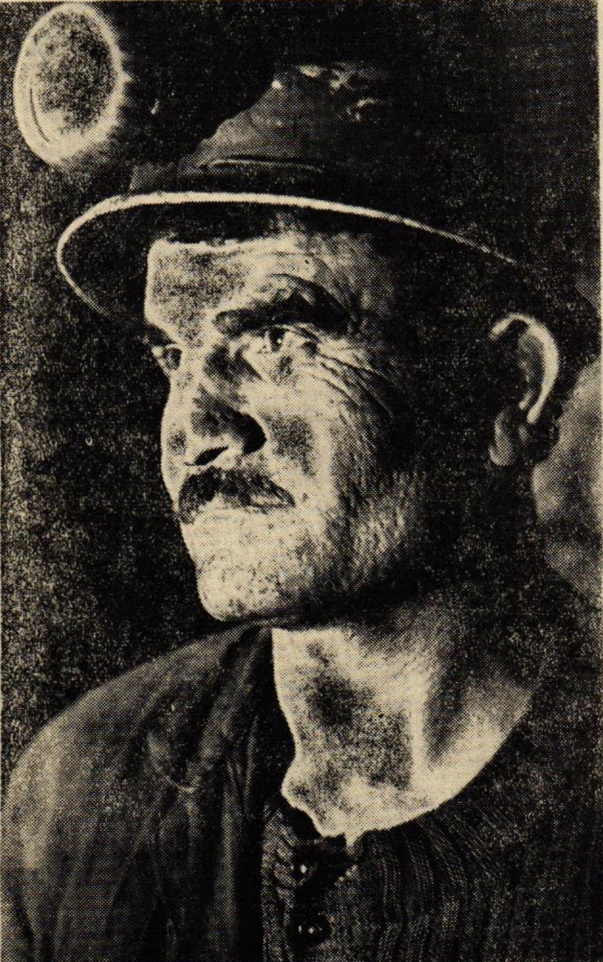
Neler doğurmuş neler...
Sor «Meşime-i şeb» e ..
Gece : gündüzden gebe

deneme

Mahkeme Eliyle Aldığımız Tekziptir

Ali Cengizkan

Derginizin Kasım 1978 tarihli 20. sayısının 20. sayfasını açınca çok şaşırdım. Mutlu Parkan imzalı bir şiir bana yazılmıştı ve bana sesleniyordu. Şiiri okudukça, doğrusu ya, şaşkınlığım daha da arttı. Şiir tümüyle bana yönelmişti ve olmadık suçlarla itham ediyordu beni. İnsanlar kentlerin konuşmadıklarını bilirler. Gerçi bazıları, karayollarını benim damarlarım, cadde ve evlerime astıkları reklâmları benim dilim, is ve sisimi de benim nefesim olarak nitelerler.Ancak şimdiye kadar yaptıkları bu **benzetmeleri kendileri daha kolay kavrasınlar diye yaptılar** sanıyorum. Çünkü insanlar da kabul ederler ki beni biçimleyen, oluşturan kendileridir. Derginizdeki metni okuyunca (aslında şairiniz de bunun şiir olup-olmadığını bilmediğini söylüyor ve bunda da suçu yine bana yüklüyor) dillenmeye ve bana yöneltilenleri yanıtlamaya karar verdim (Benim de tarih boyunca kerelerce dillendiğim olmuştur. Bundan önceki en büyük dillenişimi Saik Gürün paşasına karşı duvarlarımla yapmıştır). Bilinmelidir ki bu dilimle reklâm dilim —sözde— arasında oldukça fark vardır).

Şairiniz benim evlerimden birinde doğmuş anlaşılan. Sözün başında suçun kendisinde olduğunu kabulleniyor, ama bilmelidir ki suçu benim evlerimde doğmuş olması değildir. Arkasından da bana etmedik hakareti bırakmıyor. Sanki çikolata fabrikasıyla bira fabrikasını ben seviyorum. Sanki boğazıma düğümlenen o köprüyü saçtan ve ahlâktan nasibini almamış o hemcinsi değil de ben yaptırdım. Ya sonra, beni sevdiğini, kalbini bana verdiğini söyleyip en değerli olarak nitelediği şeyi bana veremeyeceğini söylemesine ne demeli? Bu nasıl sevgi, anlamadım. Sonra ardarda bir sürü şey sayıyor arkadaşınız ve bunlara taptığını söylüyor. Aslında tapmadığını söylemek istiyor ama bunca yerimi bildiğine göre, her sokağıma giren, benim üstümde dönen asıl kendisi mi acaba, bunu merak ediyorum. Arkadaşınız, Küçük Amerika olduğumu söylüyor ve bu yazdığı metinle de (şiir mi-değil mi, tartışmasını ben yapamam) bu niteliğimin tamamlandığını söylüyor. Yani benim bu özelliğime katkıda bulunmaktan gurur mu duyuyor ne? Metni **çelişki** denen şeyle güçlendirmek istiyor arkadaşınız ama sonuçta benim, sizin kullandığınız deyimle, **manevi şahsiyetimi tahkir** etmekten öteye gidemiyor. Son satırda bile beni insanlara benzetip ismimi **tahkir** ediyor.

Bugüne kadar hakkımda çok yazılıp çizildi. Bağrımda pekçok insan yetişti, yaşadı, öldü. Kimi en çok Ankara'dan bana dönmeyi severdi, ki aynı kişi körfezimdeki dalgın suya bakmaktan da söz ederdi. Sonra bu dalgın suya bakanlardan, derinlerdeki kabloyu görenler de çıktı. Bu insan, Can Yücel, o **kentsoylu** dedikleri şiirden hareketle o anlayışı ne güzel kırmıştı, ayrıca güzel bir dizgi esprisiyle:

Körfezdeki dalgın suya bir bak, göreceksin
Natonun kablosu durmakta derinde.

Kablonun denizime sokulduğunu farkettiriyor, sonra da sokanların kim olduklarını düşündürtüyordu. Fetişleştirmiyordu beni, hele ismimi yabancılaştırmıyor,

beni suçlamıyordu. Sadece karşıt düşüncedekileri farkettiriyordu, onların eleştirilmesinin ilk adımı olarak.

Kimi de Kapalıçarşı'ma vurgundu, bir hüzünle bakardı bana ama asıl derdi bireyseldi ve sanki geçmişe özlem duyardı:

İstanbul'da Boğaziçi'nde.
Bir fakir Orhan Veli'yim;
Velinin oğluyum,
Tarifsiz kederler içinde.
....
İstanbulun orta yeri sinama;
Garipliğim mahzunluğum duyurmayın anama;
El konuşur, sevişir, bana ne?
Sevdalım,
Boynuna vebâlim.

Ama doğrudan beni anlatmadan beni anlatanlar da oldu. Arif Damar gibi, ustalıkla:

Bulut gelir pare pare
Ada'da, Moda'da ak
Haliç üstünde kara
Topkapı'da karışır kayıplara.

Genç insanlardan da beni her yönümle kavrayanlar çıktı, ama suçlu bulmadı onlar. Bunlardan Barış Pirhasan'ın söylediklerini anımsıyorum:

Tarih bu, yazmaya adam gerek.
Eylemi ölümsüz kahramanların.
İşte İstanbul. Burçlar, bayraklar,
Asılı topuğundan bir serdengeçti
Arka planda ticaret ve rüzgâr.

Bir başka genç insan, Enver Gökçe, bana kızgınlığını yazmadan anlatmıştı ve karşılıklı ne güzel anlaşmıştık:

Sana selâm olsun
Sürgünler, mahkûmlar, hastalar!
Alacağın olsun
Seni İstanbul seni
Seni Bursa, Çankırı, Malatya,
Sizlere selam olsun üniversiteler!
Öğretmenleri alınmış kürsüler,
Öğretmenler!
Sizlere selâm olsun
Hürriyeti yazan eller, dizen eller!
Sizlere selâm olsun makineler
Entertipler, rotatifler bobinler!
Bu gülünç, aşağılık,
Namuzssuz şeyler dışında.

Geçenlerde benim köprümü kullanarak (benim yüzümden değil ama beni kullanarak) bir küçük çırağın kendini öldürmesine ne çok üzüldüm bilemezsiniz. Ama denizimi parselleyerek yalılara, villalara kurulanlar bu olayı duymadılar bile. **Eşyanın tabiatına uygun olan ben miyim, yoksa insanlar mı?** İnsanlar ya bana uyup, ya beni değiştirdiler. Yine onlar bana uyabilir ya da beni değiştirebilirler. Onların deyişiyle, **bunca yol yüründükten sonra,** bana kızmak niye?

Arkadaşınızın iyi niyetinden kuşku duymuyorum. İlgiyle izlediğim derginizin böyle ikircikli, **kentsoylu** olarak nitelediğiniz şairlerin yapıtlarından pek de farklı olmayan, değişmeden yana ağırlığını koymayan yapıtlara yer vermesi, düşündürüyor beni. Onu şimdilik affediyorum. Ancak bu hakaretlerini yinelerse hakkında dava açacağımı belirtmeden geçemeyeceğim.

İçten Saygılarımla.
İSTANBUL

Duyuru

Size, yılıyla, ayıyla, günüyle, hatta dakikasıyla bir tarih veriyoruz: 4 Mayıs 1979, saat 9.47. Ve bir de mekân: Ankara.

Bu tarihi unutmayın. «Ne olacak bu tarihte?» diye de sormayın. Bilemeyiz Müneccim değiliz. Alışageldiğimiz gündelik yaşamın akışı içinden bakınca, 4 Mayıs Cuma, sıradan bir gün. Acaba öyle mi?

Ne olursa olsun, nasıl olursa olsun, sıradan, değişik, ya da olağanüstü, 4 Mayıs 1979 Cuma gününün Ankara'sını saat tam dokuz kırk yedi'de fotoğraflarla belgelemek istiyoruz. Amacımız, yaşamı daha gelişmiş düzeylere eriştirmenin başlangıcı sayabileceğimiz «yaşanan an'ın, alışılmışı aşarak algılanmasını ve yorumlanmasını» denemek. Amatör ya da profesyonel, tüm fotoğraf sanatçısı arkadaşlarımızı, yukarda belirtilen gün ve saatta Ankara'yı belgelemeye çağırıyoruz. Elde edilecek renkli ya da siyah-beyaz filmler, Ankara Alman Kültür Merkezi tarafından büyütülerek tabedilecek ve sergilenecektir.

Fotoğraf sanatçılarının ilgisine sunarız.

Türkiye Yazıları/Alman Kültür Merkezi

Cengiz Bektaş

Grev Çiftetellisi Laodicea'nın*

ÖNCE

Bütün dokumacıları Laodicea'nın toplandılar
dericiler de
bakırcılar da
Hepbirlikte oyladılar
yelken açacak deniz
ayak basacak toprak
bırakılmıyacak
soygunculara
Leodicea
Bir ağızdan iki tiyatrosuyla
Gerçek insan sesiydi o gün

SONRA

Bütün bakırcılar
demirciler
sonra urgancılar hasırcılar sandıkçılar
terziler kunduracılar çerciler kuyum-
cular

Bütün Denizli çarşısı
Sabah namazından çıkıp
Bayramyeri kapısına vardı
Hasaslar «Bismillah»
açtılar kale kapısını
Sulandı asmalar ve gölgeleri
Evlerden getirilmiş yıldız çiçekleri yediveren güller

DAHA SONRA

Babadağ Yarangüme
Kızılhisar Kızılcabölük
Sarayköy
ve Buldan
Onbinlerce dokuma tezgahı
Denizli pazarına inerlerdi
Birgün indiler gene
Paylaşım savaşıydı yeryüzünde
ve de Denizli çarşısında
Sattılar dokuduklarını
Dokunacak ipliğe parayı dengeldemediler
Bu açığı kim kapatır
Faizciler tefeciler fırsatçılar

Osman'ın Memet'in Ali'nin
Sarardı benizleri çocukların
çöp gibi ayakları
Ortası yükseldi kentin demokrasi adına
Çevresi yayıldı gitti geceleri
Tarlalar bağlar bahçeler insan olup
yürüdüler Denizli'nin ortasına

UYANIR TOPRAK GİBİ

Pamuk çapasından nasırlı elleri daha
Bitmemiş gecekondusu daha
Osman
Çaydanlıktan bildiği buharı verip yapımyerine

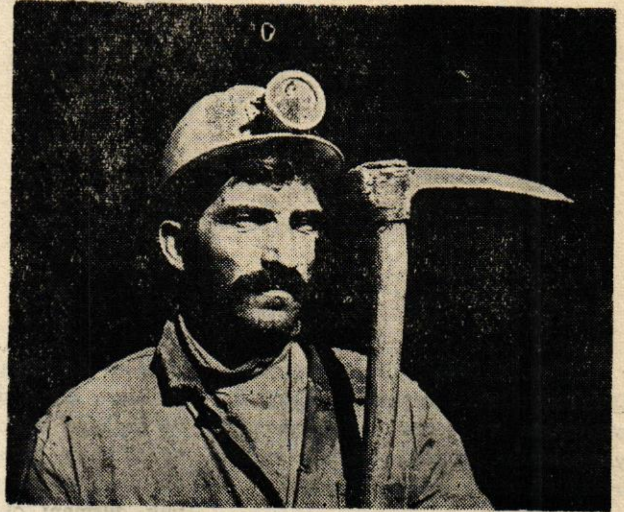
Hayran kaldığında birken beşyüz olmuşcasına
Kimin için işleyecek makinalar
sezinleyip ossaat
Varıp durdu grev yerine

Mühendis beyi yanlış kapılardayken
Hacı Ali
yüzelli arkadaşını satarken günde yüz
lira artığına
Sarı sendika şu bu sallanmadan
Şaşkın bakıp kendine şaşanlara Osman
Yıkadı ellerini
Yürüdü geçti alanı
Gelip kendinden olanların içine
Durdu grev çiftetellisine

BUGÜN

Bu güzel kalabalık
bizimkiler
bu yana
Karşıyan vali
Karşı yan vali
Baktı
baktı da Osman
Birden bir gelinevi oldu yapımyeri

Makinası üzerine
«Cemilem» yazmıştı Halil
Cemilem
Üreten
Dokunur dokunmaz

dişiliğini parmak uçlarımda duyduğum
Çalışmamın helâli Cemilem

BURADAN BAŞLAYARAK

Laodicea
Honaz'a Karci'ya Babadağ'a
Dört evden birinden
Almanya'ya giden
Seslendi çocuklarına
sokak sokak
ev ev
Oğullarına kızlarına
okumaya gidip dönmeyen
Seslendi de Laodicea
Durdu
grev çifttetellisine

* Laos, halk demektir. Dicea, c harfi k sesiyle okunduğunda adalet, s sesiyle okunduğunda ses demektir. Laodicea, halk adaleti ya da halk sesi demek oluyor ve Denizli'nin eski adıdır.

arkadaşımız kemal bayram'ın mustafin rafael ile söyleşisi

Çeviren : **Vera FEONOVA**

Mustafin Rafael, özerk Tataristan Cumhuriyetinin başkenti Kazan'da oturmakta ve sanat eleştirmenliği yapmaktadır. Mustafin Rafael yaşam öyküsünü şöyle özetlemektedir:

Dedem çok yoksul bir köylü idi ve okuma yazma bilmezdi. Babam açlık yılı olan 1921 de, henüz 14 yaşında, köyünden okumak aşkıyla ayrılıp yakın bir kasabaya gelir. Bu kasabada Öğretmen Okulunu bitirip yüksek tahsilini de tamamlar. Ancak bir süre sonra ikinci dünya savaşı başlar ve cepheye gider. Babam cepheden, ne okuduğu kasabaya, ne de köyüne bir daha dönemez. İnsanlığın en büyük düşmanı olan savaşta ölür!

Ben devrimden sonraki kuşağın çocuğuyum ve bizim koşullarımız ne dedeminkine, ne de babamın yaşamına benzemez. Babam savaş alanında öldürüldüğünde ben on bir yaşındaydım, köyde oturuyordum. Bizde on yıllık olan ortaokulu köyde bitirdim. Ondan sonra Kazan Üniversitesine girdim. Beş yıl okudum. eBlki bilirsiniz, bizde üniversiteler parasız olduğu gibi, okuyan her gence burs da verilir. Üniversiteyi yüksek puanla bitirdiğim için beni okuldan bırakmadılar ve üç yıl daha okuyarak doktoramı verdim. Tümüyle ve parasız olarak 18 yıl okumuş oldum. Musa Celil üzerine de tezimi yaptım.

K. Bayram, Feonova, Rafael ve Şaturyan

— Musa Celil kimdir, açıklar mısınız?

— Musa Celil, önemli bir Tatar şairidir ve ikinci dünya savaşına katılmıştır. Savaşın en şiddetli dönemlerinde saldırgan düşmanlara karşı vuruşurken tutsak olmuştur. Savaş alanından alıp götürülerek bir toplama kampında tek kişilik bir hücreye konmuştur. «Taş duvar» adı verilen bu hücrede 93 şiir yazmıştır. Bu şiirler günümüz Tataristan edebiyatının pırlantalarıdır. Faşizme karşı savaşımın boyutlarını bu şiirlerde bulabiliriz. Faşistler Musa Celil'i başını keserek öldürmüşlerdir. Ama şiirleri, hücrenin dışına çıkarılabilmiştir. Bu şiirler, bu gün tam 56 dile çevrilmiş bulunmaktadır.

— Siz Türkiye'ye bu gelişinizde, o zaman Almanların elinden kaçırılmış bulunan şiirlerden bir bölümünü de Türkiye'deki Tatarlardan yeni elde ettiniz sanırım değil mi?

— Evet, bu yüzden çok mutluyum. Tatar edebiyatına yeni pırlantalar eklemiş olacağız.

— Çağdaş Tataristan edebiyatının genel durumu ve etkilendiği alanlar, üzerinde bir sanat eleştirmeni olarak bilgi rica etsem?

— Tataristan bilindiği gibi Rusya'ya bağlı bir özerk Cumhuriyettir (Sovyetler Birliğinde 15 Cumhuriyet var). Tataristan Yazarlar Birliğinin şimdiki üye sayısı 165 dir. Çeşitli yayınevlerimiz bulunmaktadır. Bu yayınevlerinde bir yılda ortalama olarak 350-400 civarında kitap çıkarılmaktadır. Tataristan Yazarlar Birliği, hem üye sayısıyla, hem de yayınladığı kitapların çokluğu nedeniyle Sovyetler Birliğinde üçüncü sırayı almaktadır. Günümüz Tatar edebiyatında en gelişmiş tür, şiirdir. Tatarların zengin bir şiir geleneği de vardır. Bu gelenek, güçlenerek, yenileşerek ve çağın, toplumun içinde bulunduğu koşullara uyum göstererek sürüyor. Günümüzde çok okunan ozan, Musa Celil'in dışında Dukay'dır. Dukay'ın şiirleri tüm Sovyet Cumhuriyetlerinde çevrilmiş ve sevilmiştir. Sibkat Hakim adlı ozanımız da Maksim Gorki ödülünü almıştır. Etkin bir ozandır. Hasan Tufan da çok tanınan ve çok sevilen bir ozanımızdır. Çok sayıda ozanımız olduğu için diğerlerini şu anda saymak zor,

Tataristan'da bazı ozanlar geleneksel şiir türünü bazıları da çağdaş akımları izleyerek yenilikçi şiirler yazmayı sürdürüyorlar. Bir çoğu yazarken folklorden yararlanıyor. Şamil Anak adındaki ozanımız, Nazım Hikmet'in etkisindedir. Şamil Anak, Nazım Hikmet'in tüm eserlerini (oyunları dahil) Tatarca'ya çevirmiştir. Bu ozanımız Tataristanda Türk edebiyatının en iyi tanıtıcısıdır. Tatar şiirinde değişik biçimler söz konusudur.

— Roman ve öykü türü ne düzeydedir Tataristan'da?

— Son yıllarda düzyazıda büyük bir aşama görülmüştür. Özellikle size genç bir yazarın romanından söz edebilirim. Şamil Bikçurin adındaki bu yazar «SERT BİR TAŞ» romanıyla, bugünkü Sovyet işçi sınıfını ele almış ve roman geniş yankılar uyandırmıştır. Biliyorsunuz Tataristan bir petrol ülkesidir ve yılda yüz milyon tondan fazla petrol üretimi yapılmaktadır. Şamil Bikçurin'in romanı olan «SERT BİR TAŞ», petrol işçilerinin yaşamını ele alıyor. Bir başka romancımız Rafael Tukvatulin köy konusunu işlemektedir. Yazdığı roman ve öykülerde köyün ve köylünün sorunları, çelişkileri, yaşam çizgileri sunulmaktadır. Edebiyatımızda «savaş» konusu da oldukça geniş bir yer tutar. Bu tür çalışmalar daha çok tarihe dayandığı için bizde ilgiyle okunmaktadır.

— Yazarlar Sendikasının çağrılısı olarak on beş günden bu yana Türkiye'de bulunuyorsunuz. İlk kez gelmiş olduğunuz Türkiye üzerindeki izlenimleriniz nelerdir?

— Türkiye'ye gelmeden önce, bu ülke için bildiklerimiz yeterli değildi. Bir bulmaca gibiydi çoğu şey kafamızda. Buna «hiç bir şey bilmemek» de denebilir. Ama buraya geldikten ve bir çok şeyi gördükten sonra, bulmacayı çözmüş olduk. Bizde bir ata sözü var: «Sevmek için tanımak gerekir» der. Biz buraya gelişimizle Türk yazarlarını ve Türk halkını daha yakından tanıma olanağını bulduk. Bu tür geziler ve tanıma kolaylıkları elbette halklarımızın birbirini tanımasına, sevmesine yarayacaktır. Halkların birbirlerini tanıması ve sevmesi, dünya barışına en önemli katkıyı getirecektir. Bu katkı kültürel alış verişi, bilgi değiş tokuşunu getirecektir. Dünya halklarının ortak kültür ve mutlulukta buluşması, sorunları azaltacaktır.

— Türk okurlarına söylemek istediğiniz bir şey var mı?

— Biz nasıl Türkiye'yi, Türk ulusunu tanımak istiyorsak, sanıyorum ki, Türkler de Tataristan'ı ve Tatar halkını tanımak istiyor. Bu tanışmalar sevgiyi güçlendiriyor. İlişkileri önemli ölçüde arttırıyor. Ülkelerimiz ve halklarımız arasında bunu sağlayalım diyorum.

— Teşekkür ederim sayın Mustafin Rafael!

Puslu Bir Günde Ağıt

Seni bir sağlıkevine yatırdığım gün
ortalık kuş ve güneş içindeydi bütün dünyada
sen içerde öldün ben dışarda

Gebe kadın günlerce yollar yürüdü de kıvrana haykıra
kente bir kilometre kala bir ağaç altında öldü
kadın toprağa uzanıp öldü adam ayakta

Halkın ozanı savaşkan arkadaş
sesi kelepçelenmekle karanlıkta kaldı
o, susmaktan kahroldu, biz put durmaktan

Üzgünseniz umudun yürek adresine yazabilirsiniz
genç genç şarkılar vahşet çığlıkları altında öldü
onlar toprağa gömüldü biz dışarı dünyaya

İşkence ormanındaki ölüm işleri doktoru
bir umutkuşu ötüyor dünyaya, duymuyor musun
Victor Jara orda kanıyor, biz burada.

Fikret Demirağ

Güneşli Bir Gün

Tomris Uyar

Ne zamandı, kimseler tam bilmiyor ama toprağın üstlerine ince bir torba geçirilmişti. Göğün hemen altından serilmiş, sınırlardaki son ağaçların kalın köklerine sıkıca kıstırılmıştı. Seyrek dokulu, nerdeyse saydam bir örtüydü, dışarsının görülürlüğünü kısıtlamıyordu, çağdaştı, uygardı, ne var ki ona değip süzülen ışıkta, bütün renkler bulanıklaşıyor, parlaklıklarını yitiriyor, sonunda tekdüze bir bozlukta, tiz bir alacakaranlıkta donuyordu. İnsanların yüreklerinin daralması, boğazlarının sık sık düğümlenmesi bu yüzdendi.

Dışarda kalan gökyüzü, belki yine masmavi, güneşliydi. Eskiden olduğu gibi. Bir yerlerde çingeneler, eski çağlardan bu yana yaptıkları gibi, alacalı çergilerini kentten kente taşıyorlardı.

Kadınlar, parlak yeşiller, derin maviler, kayısılar sürünüyorlardı yine.

Belki çocukların resim defterlerindeki uzak adalar yine uçuk mordu, güneş yine kocaman ve turuncuydu, çayırlar yine al gelinciklerle doluydu.

Sokaklarda plâstik eşya satıcıları —rüzgâr cambazları— arabalarına ustaca yerleştirdikleri oynak kovaları, bidonları, boy boy tasları, tel sepetleri, renkli topları, savrulan fırdöndüleri yokuşlardan indiriyor, yokuşlar aşıyor, kentlerin, kasabaların kuytularına bir uçurtmanın renklerini püskürtüyorlardı.

Kimsenin renkleri gördüğü yoktu.

Günışığında ya da gece yarısı, sokaklara uğrayıp soluk almaya çalışanlar, paçaları, etekleri çamurlara bulanmış asık yüzlü insanlar, eskimiş dış görünüşleri, boşalmış yürekleriyle bir zaman kendilerinin olan yorgun kalıplarını güçlükle sürüklüyorlardı.

Akşamları, iş dönüşü, erkekler, yumruk beresi morunda ezik lâleler, ölü dudağı kızılından kuzgun kılıçları, cam göbeği aşılarla renk değişimine uğramış kâğıtımsı karanfiller götürüyorlardı sevdiklerine. Bitimsiz alacakaranlıkta, çiçek sanıyorlardı ellerindeki yükü.

Pencerelerde onları bekleyenler oluyordu o saatte. Okul dönüşleri, kızlarını-oğullarını bekleyen analar, geç saatlerde bu nöbeti babalara devrediyorlardı. O arada, balkonlarda pencerelerde suskun duruyor, birbirleriyle konuşmaktan bile kaçınıyorlardı.

Çünkü alanların duvarlarında, geçitlerde, köprülerde, apartman aralıklarında, taraçalarda, bahçelerde, ağaçlıklarda, tozlu otellerin girişlerinde, fabrikalarda, aydınlık yazıhanelerde, devlet kurumlarında kolgeziyordu ölüm. Yazılı ölümle gerçek ölüm, gündüz-gece nöbetini bölüşmüşlerdi. Yüzleri ve kimlikleri belirsizdi.

Kentlerde kimseler birbirini tanımıyordu. O güne kadar tanımayı pek düşünmemişlerdi ama artık önemliydi; tanınmayanlar kuşkuyla süzülüyordu. Bıyıktan, saçın taranış biçiminden, kısalığından ya da uzunluğundan, giyiniş özelliklerinden, bir düşmanlık, bir dostluk belirtisi çıkarılmaya çalışılıyordu. Her yerde: dolmuş motorlarında, arabalarda, kamyonlarda, otobüslerde, uçaklarda.

Raylara gelişigüzel atılmış bir pamuk paketi, apartman aralığına bırakılmış bir gazete tomarı, biraz sonra patlayacak bir bombayı andırıyordu. Yıllardır cepleri ısıtan cigara paketlerinde kötü belirtiler, eski söylenceler aranıyordu: kurt kulakları, gamalı haçlar, orak çekiçler.

Kentleri kimliği belirsiz kişilerin tuttuğundan başka hiçbir şey bilinmiyordu artık. Fısıltıların, söylentilerin, haberlerin gerdiği kalın umutsuzluk ağından korkanlar (birileri gidiyor, dönmüyordu; birileri ölüyor, bulunmuyordu), don vurmasından korkan ser çiçeklerinin telâşıyla, kendilerine düşen bölümüyle yetinmeyip torbaya sıkı sıkı yapışıyor, onu çekiştirip duruyorlardı. Ne de olsa çağdaş bir torbaydı bu, güneşin kızgın ışınlarını, bir süredir gökten yağan çamuru ince bir elekten geçiriyor, daha damıtık bir çamur, daha incelmiş bir ışın sunuyordu.

Torbanın iyice gerilmesinden pek ürkmeyenler ve vardı. Yaşanılanların gerçek yaşama uymadığına, hiçbir zaman uymayacağına inananlar. Dokusu ve boyutları çağdan çağa değişse de özü hep aynı kalan bu torbanın patlaması sonucunda renklerin eski parlaklığına, seslerin eski tınılarına kavuşacağına inananlar.

Gelgelelim, torbanın etkisiyle düşüncelerde çarpılıyordu bir süre sonra. Torbanın uyuza, sıtmaya, tifoya, uzak illerde koleraya, büyük kentlerde kalp yetmezliğine yol açtığı söyleniyordu. Damarları sertleştiriyormuş, yürekleri çürütüyormuş, gerçekleri silip yerine yanılsamalar yerleştiriyormuş. Ortaçağların ilkel hastalıklarıyla, salgınlarıyla, yeni çağların kanserini elele çalıştıracak güçteymiş. Deniliyordu. Korkuluyordu.

Belki de o yüzden havada asılı kalıyordu sözcükler, bir yere ulaşmadan yokoluyordu.

Sabahları yataklardan kolay kalkılamıyor, akşamları sofralarda uzun süre oturulamıyordu. Bir gazete haberi, bir imge, yaşamayı haksız kılmaya yetiyordu.

Sevişmenin sonunda, büyük can boşluğuna düşmeden önce kalakalıyordu sevgililer.

Anaların çocuklarını okşayan ellerinde korku okunuyordu.

Kimse bir gün sonrayı bilemiyordu.

Öldürülenler, pusuya düşürülenler, kaçırılanlar, kan davası güdenler, soyanlarla soyulanlar ve bekçilerle veznedarlar, basılı kâğıtlara geçtikten hemen sonra gerçekliklerini yitiriyorlardı. Yaşanılan acılar, büyük bir hızla simgesel acılara, okunulan, düşünülen, yazılan acılara dönüşüyordu. Toplu bir sanrı gibiydi, olamazdı, bir sürçmeydi sanki. Şu öykü bir başka şeyin simgesiydi sözgelimi, masal mıydı neydi? Öylesine kaçılıyordu.

En sonunda, iletilmeyen sözcüklerin küfünden, akan kanlardan, yıl-

lardır dışarı sızdırılmayan işkence çığlıklarından, duvarlardaki aşı boyası yazılardan bir salgı yayıldı kente. Çamur yağdı, pusu koyulaştırdı.

**

Derken, güneş açtı bir gün.

Çamur birikintilerini, kuruttu, renklere canlılık, yüreklere açıklık bağışladı.

Tutuklu, iki jandarmanın arasında yürüyordu. Elleri kelepçeliydi. Solmuş bir kot pantolon vardı üstünde. Ayaklarında çamurlu çizmeler. Kemerinden taşan damalı gömleğiyle fanilesi, alelacele hazırlandığı, bu yolculuğa birdenbire çıktığı izlenimini uyandırıyordu.

Dalgındı, ama her gün geçerken tökezlediği bu taşları bozuk yolda, bu gün özellikle tökezlememeye çalıştığı belliydi. Gerçeği gözleriyle görmesine az kalmıştı. On-onbeş metre sonra Jandarma Kışlasına varacaklardı. Tutuklu, kendisine bağışlanan bu kısacık sürede, gerçekle yüzyüze geliş denilen o kutlu olayı kendi değerlerine tıpatıp uyan bir törenle kutlamaya hazırlıyordu içini.

Az kalmıştı.

Şu duvarlara, epeski yıkıntılara, saraylara, ağaçlara baktıkça.

Devraldıklarının, yaşadıklarının ve geleceğe aktardıklarının ödentisini vermeye hazır birinin umarsız cömertliğiyle yürüdükçe.

Adımları kesinliğe, kaçınılmazlığa doğru ilerledikçe. Önünde korku uçurumları açılmıyor değildi. Ama her uçurumu her atlayışında o adımının anlamını daha iyi kavrıyordu.

Kimler geçmemişti ki buralardan?

Buralardan çürük kokusu alınan kıyıdaki şu hareli deniz, şu günlük yaşama karışmış görünen deniz, ne cesetler sürükleyip götürmüş, kuyulardan, zindanlardan gizlice atılmış ne ölümleri kendine katmış, tortulanmış, ağır ağır akmaya alışmıştı. Yüzyıllardır.

Beş-on adım kalmıştı.

Tutuklu, yüreğinin bir yanıyla geriye, tepelerde, bir yokuşun başında bıraktığı evine koştu:

— Yeterince para var mı acaba?

— Kimden borç alabilir?

— Çamaşırlarımı ne zaman değiştirmiştim?

O, sessizce sorduğu soruların yanıtlarını arayadursun, biraz sonra demir bir kapı, bu güneşli günü, yıkıntılar, ahşap evler, eski çınarlar, konak yavruları ve saraylarla kaplı bu yolu ve taşlardan yükselen buğuyu, kara bir leke gibi örtüverecekti.

Sağındaki jandarmadan bir cigara istedi o zaman. Jandarma, çocuk yüzlü, genç irisi bir delikanlıydı. Neler düşündüğünü kimse bilmiyor, belki yalnızca tutukluyla birlikte yürüdüğü bu yolu, köyde kalan yavuklusunu düşünmüştü. Ama, hayır demedi, yaktığı cigarayı tutuklunun dudakları arasına sıkıştırdı.

Tutuklu, geniş, doyurucu dumanı tutkuyla içine çekti, tam kapıdan girecekken bir daha döndü güne doğru.

Bir otobüs geçiyordu.

**

Cam kenarında, babasının kucağında oturan oğlan, o kısa geçiş anında, kendisini görmeyen tutukluyu gördü, zaten biraz önce yol tıkandığında başlamıştı onu izlemeye. Çocuğun yüzünde sağır-dilsizlere özgü o uysal, anlamsız iyilik. Ağzı yarı aralık. Anlamlı bir sözcüğü söktüğü ilk günden bu yana kimseye soru sormasına izin verilmediği, hiçbir soruyla karşılaşmadığı için olağan sayılabilir suskunluğu.

Otobüs sarsıldıkça, durup durup ilerledikçe çocuk, abartılmış bir biçimde sallanıyor, babasını gizliden tedirgin etmenin tadını paylaşmak için anasına bir göz atıyordu.

Yanıbaşında uyuklayan anası, bu yaşama hilelerini unutmuş gibiydi. Başını yana eğmişti, yüzü görünmüyordu. Kınalı, şişkin, iş gören parmaklarını öndeki koltuğun demirine geçirmiş, uykuya tutunmuştu sıkı sıkı. Uyandırılamazdı.

Baba, her sarsıntıda, her duruşta, her kalkışta, ellerini beceriksizce oğlunun omuzbaşlarında gezdiriyordu. Okşamaya değil, tespih çekmeye alışkındı parmakları. Gözleri, dalgın bir saldırganlıkla ötelere, dışarıya bakıyordu. Çember sakallıydı, ön dişlerinden biri çürüktü, yaşı belli değildi. Doğduğu gün bu yaştaydı sanki.

Oğlunu okşarken, kendisine atalarının devrettiği çok gizli bir sözleşmenin koşullarını yerine getiriyordu. Yine de tetikteydi.

Otobüsün yolcuları, içten içe konuşmayı sürdürüyorlardı.

Fötr şapkalı, elleri karaciğer lekeleriyle kaplı bir iş adamı:

— Anarşistin biri olmalı, dedi içinden, tutukluyu görünce.

Taşıdığı kitaplara renkli bir kapak geçirmiş üniversiteli:

— Evinde yasak kitap bulmuşlardır garanti, dedi içinden. Sonra, fötr şapkalıyı öfkeyle süzdü.

Fötrlünün yüzündeki hıncı okuyan ana:

— Yazık, dedi, çok da genç, ama bunları içinden söylediğinden, üniversiteliyi mi, tutukluyu mu demek istediği anlaşılmadı.

İzninin tadını çıkarmaya çalışan er, en arkada, geniş pencereden izliyordu kenti, geri geri giderek.

— Belki de asker kaçağıdır, dedi, burası jandarma kışlası.

Tutuklu, tam o sırada kışlanın kapısından giriyordu. Döndü, derin, doyurucu dumanı tutkuyla içine çekti.

— Ağabeye bak! diye haykırdı çocuk ansızın.

Otobüstekiler, bir yerde bir bomba patlamışçasına yerlerinden fırladılar. Sessizlik bozulmuştu, anlaşma bozulmuştu.

Baba, tırnaklarında yaşadığı onca yılın kirini barındıran kıllı elini oğlunun yüzüne indirdi. Ceketinden tutup silkeledi onu. Sonra karanlık kollarının arasına kıstırdı.

Babayla oğul arasındaki tek bağı oluşturan bu ceket, o anda iyice açığa çıktı. Aynı kumaştandı. Pantolonu artık eskimiş, bez edilmiş, unutulmuş bir ceketti. Babanın ceketinin kumaşından oğlana artırılıp dikilmiş uyduruma bir ceketti. Küflü, eski, suskun, zalim bir ceketti. Ama dokusu seyrelmişti artık. Eski koyuluğu kalmamıştı.

Diktatör

Muzaffer İzgü

Diktatör, ülkenin tüm devlet daireleri, tüm okulları, tüm genel yerlerine resmini astırdıktan çok kısa bir süre sonra buyurdu ki:

— Bundan böyle, boyum büyüklüğünde resimlerim, her evin, her odasına asılacaktır. Hangi ev resmimi asmazsa, en ağır cezaya çarptırılacaktır.

Diktatör böyle buyursun da, kim cesaret eder asmamağa? Çalışmış basımevleri, çalışmış ofsetler devlet kesesinden milyonlarca diktatör resmi basılmış. Görevliler tomar tomar yüklenmişler bu resimleri, mahalle mahalle, sokak sokak, ev ev imza karşıtı.

— Al dört resim. Mutfağı unutma sakın!

— Dört.

— Kaç odanız var hanım?

— Aman bağışlayın beş.

Nerede, hangi tarihte, hangi ülkede, bir yakışıklı, bir yüzü güzel, suratından insanlık akan, gözleri sevgiyle bakan, duruşuyla insanda güven sağlayan diktatör görülmüştür ki? Bu diktatör de tüm diğer diktatörlere benzermiş. Kara bir yüzü, birbirine yakın gözleri, dar alnı, geniş çenesi, kepçe kulakları varmış. Ağzı bir canavar ağzına, bıyıkları kenef arkasındaki sazlığa benzermiş. Kocaman kafa, tıs göğüs, uzun kollu hırsız örneği çapraz bacak yengeç modeli... Ah, bir de beyni görünse, kimbilir ne toparlak, ne sulak... O kabak kafa, o ablak suratla beyni görünmese de beynini tasınlamak olası ya. Bak adamın suratına, tastamam kırk gün işin rasgitmesin. Ama ne yapsın halk, işin ucunda zulüm olmasa, işkence olmasa, hapis olmasa asmaz ya bu adam boyundaki resmi duvarına, ah o korku...

«Resmim her evin her odasına asılacak»

Buyruk buyruk ama, ya çocuklar?

Evet çocuklar!..

Diktatörün resmine baka baka uyumaya çalışan çocuklar az sonra başlamışlar geceleri zıplamağa, sıçramağa.

—Anaa!..

— Yat oğlum, uyu kızım.

— Anaa öcüü. Anaa canavar!

Resme uzanmış bir yığın çocuk parmakları, korkulu.

— Oğlum kızım, insan o, yöneticimiz o.

— İnanmam, bana o anlattığın masaldaki canavara benziyor.

— Yavrum bak insana benziyor insan.

— İnsansa, yüzü niye öyle karanlık?

Ah ah, gel de çocuğa söz anlat, kolay mı çocuğa söz anlatmak, o karanlık yüzlü adamın insan olduğunu kanıtlamak?

Çocukların ruh sağlıkları günden güne bozulur olmuş o ülkede. Anaları babaları bir telaştır almış. Ne yapsınlar, ne etsinler, çocuklarının ruh sağlıklarını düzeltsinler? Kimi çocuklar geceleri altlarına işemeğe bile başlamışlar...

Ah diktatörün yüzüne işeyebilseler!..

Buyrukta şunlar olmasa,

«Resim hiçbir surette indirilmeyecek, üzerine hiçbirşey asılmayacak, üzeri örtülmeyecek.» o zaman kolay. Gel gelelim....

E pekiyi, analar babalar elleri kolları bağlı duracaklar mı böyle?

Hiç dururlar mı? El de çalışmış kafa da. Eline boyayı alan, fırçayı alan diktatörün resminin başına geçmiş. Oraya bir fırça, buraya iki fırça, işte yüzü tombullaştı, işte kulağı yapıştı, diyerek resmi güzelleştirmeğe çalışmışlar. Hiç boyayla kurdu kuzu yapma olası mı? Ama umarsız olunca... Diktatör, her fırça darbesinden sonra daha da çirkinleşiyor, daha da korkunçlaşıyormuş. Alna bir fırça, oluyormuş çifte kafa. Yanağa bir fırça, oluyormuş geri zekâ. Göze bir fırça, aman allahım, dipsiz bucaksız korkunç düşlerin, korkunç suratı....

«Ha şöyle edersek güzelleşir, ha böyle edersek güzelleşir.»

I ıh... Fırça fırça üstüne... Burayı tara, şuraya gölge kondur... Olmuş surat bir Frankeştayn... Silsen silinmiyor, yapsan yapılmıyor.

«Ulan ne belâdır bu be...»

— Yahu ne yapalım?

— Eline çiçek verelim.

— Hay yaşa...

Eline çiçek vermişler. Çiçek güzel, gül dostluk, menekşe kardeşlik, sümbül eşitlik, papatya aklık, ama ya bu adamın elinde???

— Çağırın çocukları baksınlar bir.

— Gelin yavrum bakın.

— Anaaaa!

— Oğlum eline bak çiçek tutuyor.

— Tutmuyor, çiçeklerin boğazına sarılmış boğuyooor!

Çiçek yakışmamış diktatörün eline, ama bakalım çocuk yakışır mı, deneyelim bakalım, bir çocuk oturtalım kucağına...

Oturtmuşlar. O denli güzel, o denli sevimli bir çocuk resmi yapmışlar, ve yine o denli usta fırçalarla oturtmuşlar ki çocuğu diktatörün kucağına, resmi gören:

«Tamam, der, asla resimmontaj değil. Tıpkısının aynısı. Sayın diktatör bir çocuğu kucağına almış seviyor.»

— Eh çağırın bakalım gelsin çocuklar!

— Gel yavrum gel bak...

— Anaaaaa!

— Noldu yavrum?..

— Çocuğu kapmış yiyooor.

— Oğlum seviyor.

— Dişlere bak dişlere... Uuuuu...

Olmamış, ne yapsalar olmamış. Ama çocukların tümü huysuz olmuşlar, uykusuz olmuşlar. Analar çocuklarıyla dertlenmişler, babalar ne edeceklerini bilememişler.

İnsanoğlu... Düşünsün de bulamasın umarını ha... Sonunda bir baba kolayını bulmuş. Pek öyle kolay da olmamış, günlerce düşünmüş bu baba, günlerce kafa patlatmış. Fırça bir elinde, boya bir elinde sabahlara dek çalışmış. Bir sabah oğlu, kızı gözlerini açtıklarında, çocuklar basmışlar kahkahayı, basmışlar kahkahayı. Çocuklar öyle gülmüşler, öyle gülmüşler ki, bu kez gülmekten altlarını ıslatmışlar.

Baba diktatörü ne mi yapmış?

PALYAÇO yapmış.

O günden sonra, o ülkenin tüm evlerinde, tüm odalarında, milyonlarca PALYAÇO güldürmüş durmuş çocukları...

— Ha ha haa, PALYAÇO'ya bak!..

Değişimler

Ahmet Özer

hiçbir şey olmuyormuş gibi dönüyor dünya
hiçbir şey olmuyormuş gibi uçuyor kuşlar
hiçbirşey olmuyormuş gibi deviniyor rotatifler
takvimler basılıyor oysa
evler basılıyor
yürüyor kalabalıklar kararlı
kadehler tokuşturuluyor nöbetçili salonlarda
yaş günleri kutlanıyor köpeklerin
dans ediliyor hızlı hızlı
bitirilmeye çalışılıyor yemekler.

hiçbir şey olmuyormuş gibi rahat spiker
sesine silah seslerini katarak
ölümü ve çatışmaları veriyor.

dışarda vuruşmalar
içerde habersiz bırakılmış insanlar
gökyüzünde kara kara bulutlar.

oyuncakları kaçırılıyor çocukların
haberler dolduruluyor yalanlarla
yalan yazıyor gazeteler.

ama büyüyor çocuklar haberli
dünya değişiyor devinerek
çoğalıyoruz hergün
çoğalıyoruz sevinerek

Sağlıkla Sürüyor Grevleri

Ruşen Hakkı

Daha akşamdan
bir kişnik ay...

Üç gün üç gece
ardı arkası kesilmedi yağmurun
sonra yerini bulan bir yumruğun
sesi gibi patladı güneş
başından savdı bulutunu
aymı akşamdan kişnetti.

Seydali
akşamdan seğirtti geldi
muştuladı :
«—Sağlıkla sürüyor grevleri.
Her dört saatte bir
değişen grev gözcüleri
çaylayıp midelerini
söz sektiriyorlar
Hoca Nasrettin'den
ve dizinleyip Pir Sultan'ı
Karacaoğlan'ı
Nazım'ı
Ruhi Su ağzından döküyorlar
bir potaya.

Daha kışın başındayız ya
bu hiç korkutmuyor bizi.
Aynı haddeden çekilen
takım çeliğini
ve yüreğimizi
birlikte kullanmanın tadına vardık.
Sahiplendik ozanımızı, yazarımızı
bozgunun sayfasını yırttık.

Açıp yeniden okumalı Nazım'ı
Ruhi Su'yu uzunçalardan dinlemeli...»

Kocaman ve bereketli
ve üretken ellerini
iki kocaman yumruk eyleyip
«— İşte böyleyiz!» dedi
giderayak.

Giderayak sobayı harladı
bir kucak odun taşıdı
bir güzel dizdi sobanın arkasına
suyumu tazeledi
yüreğimi pekledi.

Başucumda
Nazım
Neruda
Lorca.
Pikabımda
Ruhi Su uzunçaları
ve aklımda
uzun süren bir grev akşamı.
Üzüm üzüm üzülmüyorsam da
düşünmeden duramıyorum grevdeki arkadaşları.

Grev daha kaç gün çeker
beni o güne taşır mı yüreğim
Nazım'ın şiirle
Ruhi'nin türküyle
besleyip büyüttüğü yüreğim
gene vurur mu makineyle
tozum tozum tozur mu
1 Mayıs'ta
Bayramımızda
diye düşünmüyorum
ki biliyorum
yarın daha güzel olacak.

29. 9. 1978

Muzaffer Buyrukçu

Otobüs beklerken satıcının sergilediği gazetelere şöyle bir gözattım: İstanbul ile Malatya'da gene öğrenciler katledilmişti. İlkin ürperdim sonra öfkelendim, kafamın içinde bağırıp çağırmaya, yumruklarımı savurmaya, belirsiz bir yöne koşmaya başladım. 'Bu ölüm yağmuru dinmiyecek mi? Türkiye'yi kana boyayanlar susturulmayacak mı?' Saçma, düşünden kopuk, içgüdüsel bir tepkiydi bu. Oysa faşizmin iktidarı ele geçirmek istediğini, önünde tek engel gördüğü ilerici yurtseverleri yok etmeye kararlı olduğunu biliyordum. Korkunç eylemlerini sürdürecek, daha pek çok can alacaklardı... Ancak, Ecevit hükümeti işi sıkı tutarsa, MC döneminde siyasal, sosyal ve ekonomik baskılarla bunalan kitleleri harekete geçirebilirse, faşizmin tırmanışı durdurulabilirdi. Birkaç gün önce Cumhuriyet almaya giden Yaşar, korkunun beyazlaştırdığı bir yüzle soluk soluğa dönmüş, «Ben bir daha gazete almıyacağım.» demişti. Sarkık bıyıklı, abus suratlı biri tehdit etmişti. Gazeteleri artık kendim alıyordum ve Cumhuriyeti ötekilerin arasında gizliyordum. Bunu yaparken de üzülüyordum, onurum yaralanıyordu, bütün etkilerden kurtarmaya çabaladığım kişiliğimden ödün veriyordum. Dayanılır gibi değildi ama dövülmekten öldürülmeye kadar uzayan olaylar zincirinin bir halkası olmaktan kaçındığım için böyle davranmaya zorunluydum. Korku, dünya görüşümü, tutumumu, inançlarımı sarsıyordu. Öldürmelerin, tuzakların, terörün şimdiki gibi dehşet verici boyutlara ulaşmadığı, umutları umutsuzluklara dönüştürmediği yıllarda, neşeyi, sevinci, güzelliği, ilişkilerdeki sıcaklığı coşkuyla yaşıyor, çevremdekilere yansıtıyordum. Çeşitli dertlerle kararan yürekleri ferahlatan, beyinlerdeki donmuş üretimi dirilten olanaklar arıyordum. Şarkılar söylüyordum, kahkahalarımla ortalığı çınlatıyordum. Fıkralar anlatıyordum, takılıyordum, şakalaşıyordum; hayatımızdaki devinimi hızlandıran duygusal ve düşünsel durumların sınırlarını genişletiyordum, her an hepimizi ilgilendiren olumlu katkıların kaynaklarını harmanlıyordum. Ama o koyu karanlık üstümüze çökünce duraklamıştım. Acıdır... geri geri gidiyordum. Karakterimin belirgin özelliklerini yitirmiştim. Sevinemiyor, gülemiyor, şarkı söyleyemiyordum. Algıladığım şeyler yüzeyde şeylerdi, kalitesizdi; buluşlarım azalmış, zekâm yozlaşmıştı, şimşekler çaktırmıyordu. Doğru dürüst yazı yazamıyor, okuyamıyordum. Yoksullaşmıştım. Kökleri, suyu ememiyen bir ağaç gibi kurumuştum. Tedirginliğin mıncıkladığı ve medüze benzettiği tuhaf bir yaratıktım. Ben ben değildim. Kendime yabancılaşmıştım ve «Eski Muzaffer'e ne oldu?» sorularını durup dinlenmeden soruyordum. Ama çözülmüyordum. Darbe üstüne darbe yiyen ve güçsüzleşen iredemin dizginlerini bırakmıyor, «Bunlar da geçecek. Sen nice vartaları atlatmış birisin. Sakin ol, paniğe kapılma!» sözlerini ediyordum.

Ve zaman binbir sorunla ağırlaşarak ilerliyordu.

Bir cigara yaktım. Dolmuşlara, taksilere, özel otolara dikkatle bakıyor, yüzleri kuşkuyla inceliyordum. Birinden açılacak ateşle yere serilebilirdim... İzmariti ayağımın altında ezerken otobüs yanaştı, bindim. Rahatlamamıştım. Bir saniye bile varlığımı terketmiyen ya da bir yana süzülüp susmayan korkum, huzursuzluğumu arttırmıştı. İçerde kavga başlıyabilir, tabancalar patlıyabilirdi... Balgat'ta, Mamak'ta yaptıkları gibi makineli tüfeklerle dışardaki gruplar otobüsü tarıyabilirlerdi, kan gövdeyi götürebilirdi. Aslında sokağa çıkmamak, evde mahpus gibi oturmak gerekirdi. Ama bu yaşama biçimi de ağır geliyordu bana. Arkadaşlarım, dostlarım, yakınlarım hiçbir şeyi umursamadan işlerinin başına koşarken canı azizime halel gelecek diye edilginliği seçemezdim. Fokurdayan toplumun setler yıkan taşkınlıklarına, bu taşkınlarla uğraşan kararlı, bilinçli kişilerin sa-

vaşımlarına, her alanda bilenmelerine seyirci kalamazdım. Gözlemlemeliydim, tanıklık etmeliydim, sertleşen koşullarla yeni potalara dökülen yeni insanların kazandıklarıyla kaybettiklerini saptamalıydım. Aralarına girmeliydim... Elverişli ortam doğduğunda değerlendirmek üzere yaşantı parçalarını, deneyleri biriktirmeliydim. Hem evler de sokaklar kadar tehlikeliydi. Bombalanıyor, kurşunlanıyordu. **(Zeytinlikler altında sukûn yok)** tu. Cengiz Tuncer'den öğrendiğim «Varsa kaderde düzülmek neye yarar üzülmek.» deyimini anımsadım. Karamürsel'in önünde gezindim bir süre, geleni geçeni kolladım, konuşmalarına kulak verdim, gözlerimi dört açarak yürüdüm. Sakarya caddesindeki pis pis bira, bulaşık suyu, sidik kokan (Bira Parkı)ndan burnumu tıkıyarak geçtim. (Türkiye Yazıları)nın yazıhanesi kapalıydı. Ahmet Say'ı bulmalıydım ama nerde? Geda'nın yolunu tutsam? Ama ya orda da yoksa... Duraksamadan (Tavukçu)nun bitişiğindeki kahveye yöneldim, gözlerime ilişen boş bir masaya yerleştim, şekerli bir kahve söyledim. İlk sıcak yudum dilimi yaktı ama kahve istediğim gibiydi, fincanı tabağa korken elimin titrediğini farkettim. Sinirdendi herhalde. Edip Cansever'in de elleri titriyordu. Küçük, sivri sakalıyla İmparatorluk döneminin Çinli bir bilgesini anımsatan, akıllı, duygulu, her şiirinde kendimi bulduğum değerli şair Metin Altıok'un da elleri titriyordu genç olmasına karşın. Metin Altıok'un «Abem» sözcüğü ile binlerce kirli tünelden geçerken bile temizliğini, saflığını koruyan kahkahaları çınladı kulaklarımda. Aydın bir din adamını düşündüren, insanın yüzüne uzun uzun bakan iri, parlak gözleriyle ve bilinçaltı karanlıklarından devşirdiği şiirleriyle tedirginlikleri yoğunlaştıran Mehmet Taner'i; karşılaşmamızı raslantıların gerçekleştirdiği koca sakallı, Fransa'da yıllarca kalmış ve havası değişmemiş bir bohem gibi inceliklerle yüklü Özdemir İnce'yi özlemiştim. Özdemir İnce'yle arkadaşlık ilişkilerimiz eskiydi. İşini ciddiye alan, boyuna çalışan, çeviriler yapan bir şairdi Özdemir İnce.

İkinci yudumda bir sigara tellendirdim ve dışarıya baktım: Kızgın yaz güneşinin esmerleştirdiği genç, kısrak gibi bir kadın omuzlarına dökülen dipdiri sarı saçlarıyla, Şile bezinden siyah, bol giysisini savurta savurta geçerken gözgöze geldik ve kumlu yeşil gözlerinde onu epey üzeceğini, yıpratacağını sandığım tutkularının deli deli kıpırdanışını gördüm; muska biçimindeki bikini mayosunun çekiciliğini arttırdığı yuvarlak kalçalarını oynatarak salınışını hayalledim. Balık gibi yüzüyordu. Deniz, gergin vücudunu serinletip tuzluyordu... Serüvenim, böyle bir kadının fırtınalı hikâyesiyle zenginleşmediği için talihsizdim... İzmir'in Gümüldür yöresinde kurulan Merkez Bankası kampındaydım yirmi gün önce. Sabah erkenden kıyıda bir gezinti yaptık karımla. Kahverengi yosunların içine irili ufaklı kayaların serpildiği ve bazılarının canları sıkıldıkça balık avladığı buruna kadar gidip geldik. Kuşadasının tabloluk silüetine, sırtını çam ormanına dayamış senatör evlerine baktık, bol bol soluk aldık, ısındık, terledik. Saat onikiye doğru açıklardan esen sert rüzgârlar denizi köpürtüyordu. Yosunlar köklerinden kopuyordu, kum tanecikleri ayaklanıyordu ve bozbulanık sular kulakları hışırtılarla doldurarak kıyı ile iskeleyi dövüyordu. Öğleden sonra çokları kumsalda güneşliyor ya da okaliptüslerin, söğütün doğurgan kızkardeşi iğdelerin koyu gölgelerinde kahve, çay, meşrubat içiyor, kilometrelerce uzayan söz iplikleriyle yarenlik ediyorlardı. Bu nedenle hemen denize girdik, boyumuzu aşmadan kalp krizi, kramp gibi korkuları duyarak yanyana yüzmeye koyulduk. Dibe dalan ve tam yanımızda yüzeye çıkan haşarı çocukların sıçrattıkları su dengemizi bozdu, uzaklaştık ordan. Sırüstü döndüm, kulaç attım, kurbağalamayı, kravı denedim; değdiği yeri ısırgan gibi kabartan mor medüzleri, suyu dalgalandırıp kovdum. Üşüdüğünü anlayınca «Hadi.» dedim karıma, «Çıkıyoruz.» Saçlarımdan, burnumdan ağzıma akan tuzlu sızıntıları tükürdüm, yüzlerce damlayı kuma döke döke eşyalarımızın durduğu çardağa yürüdüm; naylon hasırdan örülü, kımıldadıkça esniyen demir iskeleti plân sandalyelerinden birine iliştim. Günde bir kez suda on dakika kalan, zamanının büyük bir dilimini, başına geçirdiği kenarları geniş hasır şapkasıyla ve kahverengi iri gözlükleriyle ufukları gözetliyerek öldüren Muazzez hanıma selâm verdim. Görevliymiş gibi hep ayni yerde durmasından, bakışlarını denizden ayırmamasından ötürü —Mafyanın kıraliçesi— adını takmıştım. Karımla konuşurken «Seninkinin beklediği silâh yüklü gemi gelmedi galiba.» diyordum. Ama Muazzez hanımın bu şakadan haberi yoktu. «Deniz enfes!» dedim.

«Ben sonra girecem Muzaffer Bey.»

«Fırsatı kaçırıyorsunuz ama...»

Güldü. «Öyle fırsatlar kaçırdık ki...»

«Umutsuzluğa düşmeyin. Daima son bir fırsat vardır.» dedim.

«Ya o fırsat beni bulmazsa?»

«Bulur. Yalnız siz tetikte durun.»

Karım, çantasından iki fiş çıkardı. «Bize çay alır mısın Muzo!»

«Elbet.»

Kalktım. Islak tokyolarımı gıcırdata gıcırdata ocağa yaklaşırken kara gözlüklü, açık alınlı birinin dikkatle bana baktığını ve gülümsediğini gördüm. Tanıyamadım. Bu kez «Sen sen.» diyerek yaklaşmamı işaret etti. Baya şaşırdım, yüzyüze gelince belleğim canlandı. Hay Allah, Halil Uysal'dı bu. «Beni unutmuşsun.» dedi. «Unutmadım ama burada olacağını düşünemedim. Çünkü belleğimdeki kayıtlara göre sen Ankara'dasın ve Kızılay caddesinde ağır ağır yürüyorsun.» dedim. «Artık Konya'da yürüyorum.» dedi Halil Uysal, bir subay cigarası uzattı. «Birinciden başkasını içmem. Peki, Konya'ya mı yerleştin?»

«Açtığım davayı kazanınca Konya'ya tayin ettiler.»

«Avukatlık?»

«O dosya kapandı.»

Birkaç yıl önce yazdığı şiirlerle, konuşmalarıyla sol propaganda yapıyor gerekçesiyle ordudan uzaklaştırılmış, avukatlığa başlamıştı. Derken açtığı dava lehinde sonuçlanınca Konya İkinci Ordu Savcılığına atanmıştı. «Bir dakka.» dedim, sözünü kestim, ocaktan aldığım çayları eski garsonluğumuz döneminde edindiğimiz bir alışkanlıkla dökmeden götürdüm hanımlara, durumu da açıkladım, döndüm. Yanındaki adamın biri uzun boylu, yapılı, kır saçları seyrekleşmiş, altmış yaşlarındaydı. Tatarımsı yüzü zaman zaman gizli bir düşüncenin etkisiyle kararıyor, sorunların karman çormanlaştığı yerlerde geziniyor, oralardan koşup geldiğinde bizlerle ilişki kuruyor, gülümsüyordu. Yemekhanede ve gazete kuyruğunda raslardım, denizle arası pek iyi değildi galiba. Öteki de altmışa yakındı ama saçları siyahtı ve kocaman göbeği soluk alıp verdikçe şişiyordu. Çok görmüş geçirmiş, feleğin kıçına parmak atmış bir kasabalı açıkgözünü andırıyordu. İlkin uzun boylusunu tanıttı Halil Uysal. «Veli Demiröz, ilköğretim müfettişi.»

«Memnun oldum.» dedim.

«Ben sizi gıyaben tanıyorum da... «Kampa ayak bastığımdan bu yana başkasına benzemiyen davranışlarımla (kim kime benzer ki?) beyaz şapkamla, rakı içişimle ilgileniyor, «Bu memur değil.» diyormuş, şimdi sezgisi gerçeğe dönüştüğü için sevinmiş. Beş yıl önce emekliye ayrılan öğretmen eşiyle Konya'da oturuyormuş. Kızıyla damadı Maliye Bakanlığında çalıştığından cümbürcemaat buraya gelmişler... İzmir ve yöresini karış karış biliyormuş. İncekum'da seksen evlik bir site kurmuş. Mehmet Başaran'ın Okar Yayınevince yayımlanan (Memetçik Memet) kitabında sözü edilen devrimci öğretmen oymuş. İrfan Beyle de siteye arsa aradığı sıralarda ahbap olmuşlar. İrfan Beyin (göbeklinin) satsuma (mandalina) bahçeleri, evleri, dükkânları, toprakları varmış, Ayrıca arsa alım satımıyla uğraşıyormuş. 1968 de metrekaresini 16 liraya sattığı, bugün 800 liraya yükselmiş... «Korkunç bir artış.» dedim. Deneylerden kalan ağır başlılığı yansıtan, coşkudan ve heyecandan arınmış bir gülümseme kapladı yüzünü. «bin lira istesem itiraz etmeyecekler. Millet mal derdine düşmüş, —bir yazlık yapayım da dinleneyim diyor elindekini avucundakini döküyor toprağa. On altı liraya satarken müşteri azdı, yirmibeşe çıkardım çoğaldı, elli, yüz, yüz elli derken akın ettiler.» —Arsa spekülatörü— sözcüklerini söylemedim ama «İnsafsızlık değil mi?» dedim.

«Ben ticaret adamıyım, kârıma bakarım.» dedi, «Sonra hayat pahalı.»

«Ama toprakta bir değişme yok ki...»

«Almasınlar, zorlamıyorum ya...» dedi.

Sinirleneceğimi anlayınca Halil Uysal'a döndüm.

«Sen nerden geldin buraya? dedim.

«İzmir'den, yeğenimle geldik (ilerdeki bir delikanlıyı işaret etti) Bir hafta kadar Samim Kocagöz'de kaldım.»

«Samim usta nasıl, ne yapıyor?»

«İyi. Bir romana çalışıyor. Tatlı anılarım var. Halil Kocagöz'le de görüştük. Bana bir rakı içirmedi...»

«Neden?»

«Kendisi içmiyormuş, bu yüzden evde bulundurmuyormuş.»

«Şişman mı gene?»

«Şişman. Şarkı söylüyor, şiir yazıyor.»

«1959 yılında Hüsamettin Bozok'la beni konuk etmişti, otomobiliyle çevreyi gezdirmişti, Aydın'a, Söke'ye, Selçuğa, Efes'e götürmüştü. Evin alt kat salonunda

Uzun Yüzücüye Öğütler

Mutlu Parkan

Koca denizin ortasında
büyük dalgalarla boğuşacaksın.
Çok uzun bir yoldasın.
Pusulan yok, saatin bile yok;
o halde güneşe uyacaksın.
Yolunu ve zamanı gösterir o.
Çünkü zaman harekettir,
hareketidir güneşle birlikte herşeyin.
Yıldızları da unutma akşama kalırsan.

Yalnızsan onları dost bil!
Onlarla birlik ol!
Güzel oldukları için değil:
Karanlıkta birlik
hedefi gösteren tek pusuladır.
Unutma senden önce de geçildiğini bu denizin.
Dalgalara uy
onları yenmek istiyorsan:
Onlar senden büyükse
sen de onlardan hafifsin...

Halil'in mozaikle yaptığı bir deniz kızı vardı. Duruyor mu?»

«Duruyor. Yalnız denize epey girmiş bulunan iskeleyi, plâj kabinlerini yıkıyorlar kıyıyı halka kapattıkları için. Halil üzgün. —Yıkmasınlar, dileyenler gelsinler, bizim plajdan denize girsinler— diyor ama...»

«Birer kahve içer miyiz?» dedi Veli Demiröz.

«Ben içerim.» dedim.

Denizden, rüzgârdan, sıcaktan, kampın güzeliğinden, yemeklerinin lezzetinden girdik, yürüye yürye kocaman sorunlara vardık. Ekonomi batağına sürüklenmenin bilimsel açıklamasını yaptık. Anarşi denen, terör denen karmaşanın tarihsel, toplumsal kökenine indik; silâhlı savaşımın bir saldırma ve savunma savaşımı olduğunu sergiledik. Sağ rahat dursa solun yerinden kıpırdamıyacağını, silâhları bırakacağını, ama solu ezmeye yeminli sağın bu sıcak savaşı sürdüreceğini konuştuk. Seslerimiz, bakışlarımız, yüreklerimiz tedirginliğin kara katranıyla sıvandı, (of)ladık, öfkelendik, cigaralarımızı tüttürdük ama bu psikolojik davranış sıçramaları, içlerimizdeki yaraları iyileştirmedi, mezarları boşaltıp genç ölüleri diriltmedi.

Karım yaklaşınca hepimiz ayağa kalktık. Tanıştırdım. Yemekten sonra buluşmak üzere ayrıldık.

Veli Demiröz ile İrfan Beyle okaliptüs ağacının altındaydık. Giyiniktik. Rüzgârla sallanan dalların ve yaprakların arasından süzülen güneş lekeleri yeri, vücutlarımızı benekliyor, sürekli kıpırdıyordu. İri dalgalarla çalkalanan denizi, üstünde serilip yatanlarla inip kalkan salı, Halil Uysal'ın dondurma kaşığını andıran kısa, bakalit küreklerle ötelere sürdüğü minyatür botu ve botu iki-üç metre arkadan izliyen yeğenini seyrediyorduk. Böyle entipüften bir araçla kıyıdakılere cesaret örneği vermek istercesine tehlikeli sulara kafa tutan Halil Uysal'ınki iş değildi. —Battı batacak diye— yüreklerimiz ağzımıza geliyordu. Veli Demiröz, Halil Uysal'ı dolaylı olarak suçluyor, yeğeninin başına geleceklerden kaygılanıyor, kaygısını yüksek sesle belirtiyordu. İzmir'den buraya çağıran oydu. Bu nedenle sorumluluğu yübüktü. Kalkıp oturuyor, elini kaşına siper ederek uzakları bakışlarıyla tarıyor, söyleniyordu. Esnemeyle işeme gibi, korkuların, kuşkuların, tasarıların, olasılıkların kümelendiği bazı durumlar karşısındaki duygulanmalar da varlıktan varlığa geçici ve etkileyiciydi. Rahatsızlık, tedirginlik benliğimi didik didik ediyordu. Dayanamadım. «Şimdi çağırırım.» dedim, iskelenin **(atlamak yasak ve tehlikelidir)** yazılı ucundan, salın arkasında dalgalarla dalga geçen Halil Uysal'a, ellerimi ağzımın yanlarına koyarak, (çağıran insan pozunu takınarak) seslendim. Başını çevirip baktı ama başka bir Halil'e seslenildiğini sanmış olmalı ki önemsemedi ya da benim çağıracağımı aklına getirmedi. Tekrar çağırdım ama dalgaların patlamaları, patlamaların yarattığı dehşetli homurtu, sıtma görmemiş sesimin ulaşmasını engellemişti. Üçüncüsünde el kol hareketlerini de kullanınca işittirmeyi başardım. Ama bir yandan da kızdım ve (elalemin derdi beni mi gerdi, kendine acımıyana sen mi acıyorsun?) cümlelerini mırıldandım, ayrıca yıllardan beri sorumsuz, tutarsız davranışlara, tutumlara yönelenlerin pek çok şeyi yitireceklerini kestirince telâşla uyguladığım —uyarmaları— anımsadım. Bana acı veren ama yaşıyanı sevindiren toplumsal ve bireysel —uyarma görevini— bırakmalıydım artık. İlgilenmemeliydim. Onbeş dakika sonra Halil Uysal'la yeğeni iskeleye yaklaştılar. «Çıkın, hoca merak ediyor.» dedim. Halil Uysal, parlak, beyaz dişleriyle gülümsüyordu —merakın— yersizliğini vurgularcasına. «Ben iyi yüzerim Buyrukçu.» dedi. «Sen iyi yüzersin de, çocuğa bir şey olur diye korktuk.» Halil Uysal, iskelenin merdiven demirine tutundu, övüngeç bir tavırla konuştu. «Ben Mersin lisesinde okurken yüzme şampiyonu seçildim.» Bu sözler, değişik bir ortamda, bir sohbet anında geçmişten hikayeler, sahneler devşirilirken söylenseydi, hayatının yüzde doksanını bilmediğim birinin bir özelliğini yansıttığı için ilginç gelebilirdi ama şimdi hiçte ilginç değildi. «Deniz nice şampiyonları yutmuştur. Burada balık gibi yüzen genç bir kadının boğulduğundan haberin var mı?»

«Yok. Ama bana bir şey olmaz.»

«O kadın da öyle düşünüyordu. Kendine güven, olacakları engelliyecek güçte değildir. Deniz ne diyormuş biliyor musun? —Yüzmek bilmeyenler zaten benimdir. Ben yüzme bildiklerini sananların peşindeyim—»

«Ben şampiyonum Buyrukçu.»

«Bütün şampiyonlar öldü ve bütün şampiyonlar ölecek.» dedim. Ölümü kendisine yakıştırmıyan, sanki çevresindekiler Merih'ten gelmiş gibi hep başkasını bulacağını sananlara, bu saçma mantığa tutunup aldanmanın trajiğini kavrayamayanlara içerliyordum. Bir şair, böylesine yakın bir gerçeği nasıl anlamıyabilirdi? Nasıl doğadaki dengenin doğum ve ölüm üstüne kurulduğunu düşünmiyebilirdi? Yoksa düşünüyordu da «Ben şampiyonum.» derken o sonsuz gerçeği gizliyor, ölümsüzlüğü istediğini mi açıklıyordu? Başımı bilgece sallıyarak yürüdüm. Muallâ'yla olay günü İzmir'e gitmiştik. Sıcak terletici, bunaltıcıydı, kentliler gürültüyle sersemlemişti. Uğrayacağımız yerlere uğramış, göreceklerimizi görmüş, akşam yemeğinden bir saat önce dönmüştük. Kamptaki sessizlik dikkatimizi çekmişti. Yıpratıcı, korkunç bir kavganın yatışmasından sonra çöken gevşetici sessizliğe benzettim ama kadınların çoğunun kapalı, sade giysilerle dolaştıklarını, yüzlerini boyamadıklarını, takılarını takmadıklarını, denizi nefretle süzdüklerini saptayınca, pirelendim. Muazzez hanıma sordum bu olağanüstü durumun nedenini. Alçak sesle ve kederli kederli konuştu. Üç kadın arkadaş dalgaların şahlandığı sırada hırçın sularla oynaşmanın tadını çıkarmak, çocuklar gibi sevinmek için iskeleden atlamışlardı. Sala gitmişler, dinlenmişler, dönmüşler, gene gitmişler, aralarında sala yüzme yarışı düzenlemişlerdi. Dördüncü kez mi beşinci kez mi ne (orası bilinmiyor-

du) yarışma tekrarlanırken önde gidenler boğulanın gelmediğini görünce ilkin heyecanlanmışlar ama kamptan çağrıldığını sandıklarından dertlenmemişlerdi. Yalnız gözleri kıyıda biriken kalabalığa, bağırarak koşanlara ilişince kötü bir şey olduğunu sezmişlerdi. Yaşlı bir adam, suyun yüzünde hareketsiz duran kadınla çarpışmış, «Pardon.» demiş ama kıpırdamadığını, tepki göstermediğini anlayınca kıyamet koymuştu. Kampın doktoru, Havacılar kampının doktoru, yazlıkta oturan iki doktor hemen başaşağı çevirmişler, ağızdan hava vermişler, masaj yapmışlar ama kurtaramamışlardı İzmir Şubesinde çalışan iki çocuklu otuzbeş yaşındaki kadını. Söylentiler çeşitliydi. Beyin kanamasından ölmüştü. Hayır, kalbi durmuştu, kalp çevresi mosmordu çünkü. İntihar edemez miydi? Yoo, kocasıyla sevişerek evlenmişti, çok mutluydu... Olayın etkisi iki gün sürmüş, üçüncü gün her şey unutulmuştu. Denize eskisi gibi giriyorlar, süslenip püsleniyorlar, tıraş oluyorlar, en çarpıcı giysilerini giyiyorlar, içkilerini içiyorlar, kumar oynuyorlar, sinemaya gidiyorlardı. (Ölenle ölünmez)di.

Halil Uysal, duşun acı suyuyla tuzunu akıttı vücudunun, giyindi, geldi. Veli Demiröz, «Biz İncekum'a doğru uzanmak istiyoruz, gelir misiniz?» dedi.

«Bilmem ki, hanımla bir konuşayım.» dedim.

«Arabada bir kişilik yer var. Gelirseniz arkada dört kişi sığışacaksınız. Bizimkisi çok şişmandır, önde oturacak, iki kişilik yer kaplıyor da ondan bir kişilik dedim.»

Söyledim Mualla'ya, «Git, gez, biz Muazzez'le otururuz. Geç kalma ama!» dedi.

Veli Demiröz'ün Mersedesine kurulduk. Otomobilin hızla kaydığı asfalta Ülkücüler sloganlar yazmışlardı beyaz boyayla. Çam, zeytinlik, ormanları, mandalina bahçeleri arasındaki gölgeli yoldan geçiyorduk. Mandalinalar henüz bir lira büyüklüğündeydi, koyu yeşildi ve taş gibi sertti. Az gittik, uz gittik, dere tepe düz gittik, derken tahta levhalı bir yerden sağa saptık. Sık sık önümüzdeki araçların kaldırdığı top toprak bulutlarına giriyor, camları kapıyorduk. Bahçeler arkada kaldı. Önümüzde geniş bir kumluk, masmavi rengiyle ve katlanan dalgaların kırışlarında oluşan beyaz köpüklü kıymıklarıyla çırpıntılı deniz uzanıyordu. İrfan Beyin sattığı bu kumlukta tek katlı, iki katlı, karışık mimarili villâmsı evler yükseliyordu. «Bu doktorun, bu assubayın, bu öğretmenin» diye anlatıyordu İrfan Bey ve evleri işaret ediyordu. Veli Demiröz'ün kurduğu seksen evlik siteye varınca Mercedesten indik. Yaptırdığı evler birbuçuk odalı, ufak tefek plâj evleriydi. Karısı yanımızdan ayrıldı. Biz, yazlık kahvenin bahçesine yürüdük, toz kaplı bir masanın çevresinde halkalandık. Sert, sürekli, alınları tokatlıyan, yüzlere soğukluğu sıvayan bir rüzgar esiyordu. İçi milyarlarca canlıyla dolu, üstü bomboş, bir tek motor bile geçmiyen denize girenler parmakla sayılacak kadar azdı.

Varlıklarımız, hayatlarında sevinçli değişiklikler meydana getirecekmiş, tekdüzeliğin sıkıntı pasını sile-

cekmiş gibi, görenler, işitenler geldiler, selâm verdiler, ellerimizi sıktılar. Ama Veli Demiröz'le daha çok ilgileniyor, saygılarını içtenlikle sunuyorlardı. Adı Gündoğdu Duran olan kısa boylu adam subaydı, bestekârdı ve Halil Uysal'ın Mersin lisesinden arkadaşıydı. Yeni şarkılar üzerinde çalışıyordu. İstanbul'un Boğaziçinde bir daire satınalmıştı, emekliliğinde oraya yerleşecekti. Esmer, bıyıklı bir öğretmen, Veli Demiröz'le uzun uzun konuştu. Yavru bir köpek, zararsız havlamalarla çocukları korkutuyor, kovalıyordu. Konyalı eczacının dört yaşındaki oğlu çığlık ata ata Site'nin dışında yapılmış iki katlı eve girdi. Köpek, arka ayakları üzerine çöktü, gözlerini kapıya dikerek beklemeye başladı. İçtiğimiz çay demliydi ve tazeydi.

Kalktık. Camları kapalı Mersedes boğucuydu. Televizyonda, gazetelerde sık sık reklâm edilen Arkonut İnşaat Şirketinin arsaları, yolun sağından başlayıp ötelerdeki dağ silsilesinin eteklerinde son buluyordu. Denizle inşaat alanı arasında en azından bir kilometrelik bir uzaklıkla öndeki evlerin ufkunu kapıyan büyük bir tepe vardı. Greyderler, tepeyi kepçeliyorlar, kaldırma çabasını sürdürüyorlardı. Mustafa Ekmekçi ile bazı televizyon görevlilerinin arsaları vardı burda. İlerdeki denize uzanan zeytinlikli bir düzlükte durduk. Kıyıdaki geniş kumsalları, orak biçimindeki koyu seyre koyulduk. «Sizin Sendika, yazarlarına bir şeyler düşünmüyor mu?» dedi Veli Demiröz.

«Belki düşünüyor ama parası yok.» dedim.

«Yazarları bir araya toplaması iyi olur. Kentlerde bunaldınız mı oraya gider dinlenirsiniz, yazılarınızı yazarsınız.»

Veli Demiröz'ün dedikleri hepimizin isteklerini yansıtıyordu ama yakın bir zamanda gerçekleşemezdi, onbeş yirmi yıl sonra belki. Bizim sitemiz örnek bir site olmalıydı. Caddelere, sokaklara, parklara, alanlara Türk Edebiyatına, kültürüne emeği geçenlerin adları verilmeli, büstleri, heykelleri dikilmeliydi. «Abdülhak Hamit'in de mi?» dedi Veli Demiröz.

«Evet. Onun, Yahya Kemal'in, daha eskilerden Fuzuli'nin, Nedim'in, Şeyh Galib'in.»

«Ama onlar büyük bir varlık göstermiş, Türk edebiyatını ileri götürmüş değiller ki. Abdülhak Hamit, okunmuyor bile.»

«Önemi yok. Edebiyatımızda yeri var. Türk edebiyatı bir bütündür. Birbirinden ayrılmaz. Bir Yahya Kemal'i yok sayamayız.»

«Ben toplumsal sorunlarla uğraşmış ve ezilen, horlanan insanların savaşımını yapıtlarında yansıtmış yazarların büstlerinin dikilmesini isterim.» dedi Veli Demiröz.

«Bence yanlış.» dedim, «Tarihimizin bir bölümünü alıp bir bölümünü atamayız, hem yetkimiz hem hakkımız yok. Türklerden söz ettiğimizde binlerce yıl gerilere gidiyoruz. Efsanelerimizden, masallarımızdan, devlet kurma çabalarımızdan söz ediyoruz ama iş edebiyata, kültüre dayanınca ayıklamaya kalkışıyoruz. Olmaz bu. Dede Korkut'un da büstü dikilecek. Fransız edebiyatını ele aldığımızda yalnız Aragon, Sartre, Malro üzerinde duramayız, Fransuva Moryak'ı da, Kamü'yü de düşünmemiz gerekir.»

«Ama orası Fransa...»

«Bütün milletlerin tarih yapıları birbirine benzer. Biz eğer şimdi sağ sol ayrımı yapıyorsak, bazı yazarları önemseyip bazılarını önemsemiyorsak sorunları temelinden kavrayamadığımız, o büyük toleransa ulaşamadığımız içindir. Şiirimizde bir şimşek gibi çakan Necip Fazıl'ı atacak mıyız?»

«Atmalıyız. Sağcılar, hiçbir solcu yazarı benimsemiyor, benimseme bir yana vatan haini ilân ediyor.» dedi Veli Demiröz, heyecanlanmıştı.

«Biz onların düştükleri hataya düşmemeliyiz. Çünkü doğru yolda olduğumuzu ileri sürüyoruz. Böyle bir yolda yürüyenler, bağnazca davranamazlar. Ahmet Hamdi Tanpınar sağcıdır ama büyük romancı, büyük hikâyecidir. Yahya Kemal de öyle...»

«Kusura bakmayın ama size katılmıyorum.» dedi Veli Demiröz.

«Yanılıyorsunuz.» dedim, «Edebiyat bir gövdedir. Siz gövdeyi görmüyor, —şu organ yararlı bu organ yararsız— diye ayırıyorsunuz.»

«Peyami Safa'nın da mı büstünü dikeceksiniz?»

«Dokuzuncu Hariciye Koğuşu güzel bir romandır ama... Tağrık Buğra'nın hikâyeleri, romanları bir kalemde silinemez...»

Veli Demiröz, sinirlendi. «Bir Buyrukçu'nun yanında bir Peyami Safa'yı düşünemiyorum.»

«Ben düşünüyorum. Başta demiştim ki, —Türk edebiyatına emekleri geçenlerin, katkıda bulunanların, zenginleştirenlerin büstleri dikilmeli.— Israr ediyorum. Sen ne diyorsun Halil?»

«Edebiyatlar bir antolojidir. Beğendiklerimiz de beğenmediklerimiz de girmeli.» dedi Halil Uysal.

«Anlaşamıyacağız bu konuda.» dedi Veli Demiröz.

Konu kapandı. Herhalde Veli Demiröz, beni için için suçluyordu. Hayal kırıklığına uğramış gibi somurtuyordu. Ama ben Nazım Hikmet.i nasıl baş tacı ediyorsam Yahya Kemal'i de, Ahmet Hamdi Tanpınar'ı da baştacı ediyorum. Hiçbirinden vazgeçemezdim. Mistikti, bilmem neydi ama en güzel romanları, incelemeleri, denemeleri Ahmet Hamdi yazmıştı. Ondan daha büyük bir —estetimiz— yoktu.

(Sürecek)

Yeni nesil çocukları nasıl yetişiyor?

Fransa'da bir mektep hocası yaşları 9-13 arasında bulunan 50 çocuğa, mevzuunu kendilerinin seçeceği birer hikâye yazmalarını söylemiştir. Bu 50 çocuk diğer bütün çocuklardan farklı olmayıp tamamen normaldirler; yani ne onlardan daha iyi ve ne de daha kötüdürler. Hoca topladığı vazifeleri mevzulara göre şöyle tasnif etmiştir:

29 gangster hikayesi
15 harp hikayesi
4 tarzan hikayesi
1 Mikey hikayesi

Bu hikayelerden sadece (Mikey seyahatte) isimle olanında adam öldürme hadisesi yoktur.

Hikayelerdeki ölülerin mecmuu 196 dır. Bunlardan 48'i asker kurşunile, 141'i polis-gangster mücadelesinde, üç çinli ve dört zenci de maymun adamın elile ölmüşlerdir. Gangster hikayelerinin kahramanlarının adları Tom X, Bill, O. X. 22, Johnson, Harry, Mandelowe, Franck, Jim, Fantax'dır. Harp edenlerin adları da bunlara yakındır. Gangsterler mitralyoz, revolver, yumruk ve zehir (üç kişi zehirle ölüyor); askerler ise bundan aşağı kalmadan atom silahları, ölüm şuaı ve iki hikayede de hidrojen bombası kullanmışlardır. On beş harp hikayesinden beşi Alman-Fransız sekizi Amerikan-Çin-Japon, biri arazi sahipleri ile sonuncusu da Amerikan-Rus harbidir. Tarzan iki kişihi boğmak, üçünü ok atmak suretile öldürmüştür.

Şimdi hesap edelim :

50 de 49 çocuk, hikayelerinde 196 kişiyi öldürmüşlerdir ki çocuk başına 4 ölü düşüyor. Bu netice gösteriyor ki demokrat Amerikanın çocuklar için hazırladığı gangster ve kovboy filimleri tesirlerini gösteriyor. Ekilen zehirli tohumlar körpe çocuk dimağlarında filiz vermeye başlamıştır. Çocuklara örnek olarak vurup kırmak, yakıp, yıkmak, birbirini öldürmek gibi sahneler mütemadiyen gösterilecek olursa dünyanın istikbalinden endişe etmek yerinde olur. Bu tesirler altında büyüyen çocuklar tam gelişme çağlarında dünyanın bir kısmında halâ yıkılmamış hatta yaşatmaya çalışılan faşizm canavarının tehlikeli ceryanına kendilerini kolaylıkla kaptırırlar ve bu suretle insanlık için ikinci dünya harbinden daha korkunç bir akibet hazırlamış olur.

Eğer dünyada devamlı bir barış tesisi isteniyorsa hükümetlerin çocuk terbiyesi davasını ilk ve ön planda ele alması, çocuğun ahlâki bünyesinde böyle korkunç tahribat yapan bu zararlı film ve neşriyatın memleketlere sokulmasını men etmesi lâzımdır. Fakat bu vazifeyi, harpçi gayelerle çalışan ve yeni yetişen gençliğe bunu bizzat aşılayan hükümetlerden beklemek pek abes olur.

Buna benzer tecrübeler bizim mekteplerimizde de yapılacak olursa tıpkı Fransadaki gibi bizi korkutacak neticeler alınacağında hiç şüphe yoktur. Bilhassa son denelerde sinemalarımızı baştan başa kaplayan, sanat bakımından tamamen değersiz, terbiyevi kıymetten mahrum, bilakis çocukların ahlaki bünyesinde zararlı tahribat yapan amerikan filimleri korkulan tesiri çoktan yaratmıştır. Bu neticeyi anlamak için mekteplerde tahrir vazifeleri ile denemeler yapmaya lüzum yoktur. Sokaklarda, bahçelerde, boş arsalar ve hatta mektep bahçelerinde oynayan çocukların oyunlarını tetkik etmek kâfidir.

BARIŞ, Politik Fikir Sanat Dergisi, yıl: 1, s: 5, 15 Haziran 1950.

KESİT

KİTAPLAR

Türkiye Kapitalizmi

Türkiye'de kapitalizmin gelişmesi konusunda bugüne değin hayli söz söylendi, hayli tartışma yapıldı. Bu tartışmalar bugün de sürmekte. Ancak bugünkü tartışmaları öncekilerden ayıran önemli farklar var. Örneğin, ülkenin ekonomik yapısı ile ilgili tartışmalar, artık nitelikçe daha üst düzeylerde yapılabiliyor. Gelişen toplumsal mücadeleler sonucu bilgi düzeyi yükseldiği gibi, Türkiye'deki sınıfların mevzilenmesi sorunu, eskisi gibi «kafa karıştıran» bir sorun olarak görülmüyor artık. Sınıf mücadelelerinin gelişmesi ve keskinleşmesi, —öncelikle bu mücadelelere ilgi duyan genç insanlar açısından— Türkiye kapitalizminin «özü»nün ne olduğunu giderek artan bir açıklıkla ortaya koyuyor. Bir zamanlar bu ülkede «yerli finans-kapital»den söz edilirdi. Türkiye burjuvazisinin işbirlikçi yanı gözardı edilmeye çalışılırdı. Türkiye'de emperyalizm olgusunu hiç hesaba katmadan ülkede kapitalizmin gelişmesini incelemeye çalışan «araştırmacı»lara rastlandı. Bilerek veya bilmeyerek bu saptırmalar, doğru strateji ve taktiğin bulunmasında hayli zaman kaybına neden oldular. Ama mücadele geliştikçe ortalığı kaplayan toz-duman da dağılmaya başladı. Gerçi arada bir «kafa bulandıran» sesler duyulmuyor değil. Ne var ki, uzak ve yakın geçmişi doğru yöntemlerle irdeleyip doğru sonuçlara varan araştırmalar kitlelere ulaştıkça geleceğin bilinmesi kolaylaşıyor ve tek tük duyulan saptırmalar kısa sürede arşivleri boyluyorlar.

Ekonomisiyle, politikasıyla tarihimizin bilinmesinde yabancı kaynaklı araştırmalar önemli bir yer tutmaktadır. Ve Rozaliyev de bu konuda «otorite» isimlerden biri. Elimizde bir kitabı daha oldu:

Türkiye'de Kapitalizmin Gelişme Özellikleri, (1923-1960) Y.N. Rozaliyev. Çeviren : Azer Yaran ONUR Yayınları, Ankara 1978.

Kitap, dokuz bölümden oluşuyor; bu arada verilen tablolar, kitabın sonundaki «EKLER», «Adlar Dizisini» ve «Yer Adları Dizisini» okurun yapıta yaklaşımını kolaylaştırıyor. Cumhuriyetin kuruluşundan 27 Mayıs darbesine kadar olan tarih dilimi içinde, «20 Yıllarında Türkiye'de Toplumsal-Ekonomik Gelişme», «Yabancı Sermaye Egemenliğine Karşı Savaşım», «Türkiye Sanayiinde Kapitalizmin İlkel Biçimleri», «Kapitalist Özel Mülkiyette Çağdaş Biçimlerin Gelişmesi», «İkinci Dünya Savaşı Öncesi Devlet Kapitalist Girişimleri», «Sanayi İnşa Planları ve Devlet Sektörünün Finansman Kaynakları», «İkinci Dünya Savaşından Sonra Özel Sermayenin Gelişmesi», «İkinci Dünya Savaşından Sonra Devlet Kapitalizmi» ve «Emperyalist Yayılma ve Türkiye Büyük Sermayesi» başlıkları altında ülkemizdeki kapitalist gelişme ayrıntılı bir biçimde gözler önüne seriliyor.

Kitabın içeriği ile ilgili olarak önemli olarak gördüğümüz bir noktaya değinelim. Rozaliyev'in «Giriş»te ve «Yedinci Bölüm»de kullandığı bazı ifadeler ve çizdiği genel çerçeveler, yapıtın bütünüyle yer yer çelişkili gibi gözükmektedir. Oysa bu doyurucu incelemeyi didik didik edebilecek ve —sol hareket içinde yakın geçmişte yapılmış tartışmalar açısından— ön bilgiye sahip bir okur için Rozaliyev hiç de çelişkiye düşmüyor. Bazı örnekler vermek gerekirse: «1908 burjuva devrimi göstermiştir ki, Türkiye'de kapitalizmin gelişmesi, artık, feodalizm ve yabancı sermaye egemiştir.» (8) Ancak bu devrim, bir «halk devrimi» değildir. Kurtuluş Savaşı»na gelince: «İşçi sınıfının az sayıda ve zayıf örgütlü oluşu, Türk burjuvazisi ile bir bölüm toprak ağasına, devrimi yönetme ve zaferin

meyvelerinden yararlanma olanağı vermiştir.» (9) Bir sayfa sonra: «Jöntürk ve kemalist devrimleri, Türkiye'de kapitalist mülkiyetin gelişmesi, ulusal burjuvazinin oluşması yolunda önemli aşamalar olmuşlardır.» ve «Türkiye burjuvazisi zayıftı ve ezici çoğunluğu başka milliyettendi.» O zaman bir soru geliyor akla: Madem o zamanlar ulusal burjuvazi bu kadar zayıftı, nasıl oldu da bir devrime —hem de feodalleri de peşine takarak— öncülük edebildi? Yazar daha sonra, 1950'lerin sonunda «Oluşmakta olan ulusal tekelci sermaye»den (12) söz ediyor. Buna karşılık: «Yabancı sermayenin güçlü baskı altındaki kapitalist mülkiyetin ilk biçimleri, tarımda feodalizmin korunduğu ve ulusal pazarın dar olduğu koşullarda, kapitalizmin gelişkin biçimlerine geçememiştir.» (100) İkinci Dünya Savaşı öncesi için geçerli olan bu durum, 1950'li yılların sonunda da pek büyük bir değişikliğe uğramamıştı. Ne var ki, —yukarda değindiğimiz gibi—, Rozaliyev'in «ulusal» veya «yerli» tekelci sermaye ile neyi anlatmak istediği 241. sayfada açıklığa kavuşuyor: «Bu durumda, ulusal sermayenin gelişmesi çoğu kez, ülkenin siyasal üstyapısı üzerinde büyük etkiler gösteren tekelci örgütlere özgü birçok çizgiye sahip büyük birliklerin doğmasına götürmüştür. Bu, özellikle, büyük sermaye temsilcilerinin giderek artan biçimde devlet aygıtına sızmalarında, ve onun faaliyetlerinin büyük burjuvazinin çıkarlarına bağlanmasında belirginleşmektedir.» Öte yandan Rozaliyev «büyük burjuvazi»nin emperyalist tekellerle olan işbirliğini vurgularken, bir «içiçe girme» durumunun da söz konusu olmadığını göstermektedir: «Aynı zamanda emperyalist devletlerin Türkiye üzerinde artan baskısı, ulusal sermayenin yabancı tekellerle rekabet savaşımı, bu tekellerin ülke ekonomisine yaptıkları uygulamalar, ulusal sermayenin büyüme tempolarının hızlandırılmasını ve belirli bir aşamada tekelci sermayeye özgü bazı örgütlenme biçimlerine başvurulmasını gerektiriyordu. Büyük Türk firmaları, birdenbire, sanayiin birçok alanında devlet yardımıyla denetimi ele geçiren ve tarımsal üretim üzerine etkisini yaygınlaştıran güçlü örgütler olarak ortaya çıkmışlardır.» (249) Gelişmiş kapitalist ülkelerden farklı olarak «Türkiye'de ince bir tekelci sermaye katmanının var olması ve büyümesi, devletin etkin desteği olmadan olanaksızdır;» (251) nitekim «Devlet kapitalist şirketlerinin önemli ölçüde yaygınlaşması, bunların çoğu kez önde gelen durumu, ülkenin özel sermayesinin genel zayıflığının belirtisidir.» (251) Rozaliyev burada «emperyalizm» olgusunu leninist anlamda kavramanın ve bunu Türkiye somutuna indirgemenin güzel bir örneğini veriyor. Emperyalist ülkelerdeki tekelci devlet kapitalizmi aşaması ile Türkiye'de emperyalizmin işbirlikçisi büyük sermayenin devletin desteği ile ayakta durması arasındaki farkı kavramak, siyasi mücadelenin strateji ve taktiğini saptamada çok büyük önem taşıyor. Bütün bunlara karşın, Rozaliyev'in Türkiye'de egemen sermayenin niteliğini belirtmede kullandığı değişik adlandırmalar, «yanlış anlamalara neden olabilir« kuşkusunu beraberinde getiriyor. Bir de, Kurtuluş Savaşı'ndaki sınıflar mevzilenmesinin bazı özelliklerinin eksiksiz verilmediği göze çarpıyor. Bu haliyle bile Rozaliyev'in kitabı, bir takım «tez» meraklılarının, «parlamenter sosyalistler»in ve sabırsız teorisyenlerin safsatalarına karşı güvenilir bir cevap niteliğinde.

Gelecekte yapılacak birçok araştırmaya dayanak olacak böyle bir kitabı okuma olanağı verdikleri için, ONUR Yayınları'na ve Azer Yaran'a teşekkürler.

Sargut ŞÖLÇÜN

Sabahattin Âli Olayı

Otuz yılı aşkın bir süredir güncelliğini yitirmeyen Sabahattin Ali gerçeği nedir? Bu gerçeğin altında yatan nasıl bir şeydir ki, kimilerini hâlâ tedirgin etmekte, suskunluğa itmektedir? Olayın biberli bir lokma gibi içimizi yakışını neyle açıklayacağız? Bunca yıldır Sabahattin Ali olayının gizi çözülememişse bunda kimi suçlu bulacağız? Yalnızca devlet denilen aygıtın yapısından gelen bir olguya bağlamak yeterli midir bütün suskunlukları? Bunda belli bir dönem aydınlarının kollektif sorumluluğu yok mudur? Sabahattin Ali gizini çözmeye çalışan birinin karşısına çıkıp da «Kapat şu teypi de öyle konuşalım kardeşim...» demek, aydınların hâlâ küçük burjuva korkaklığı, kaypaklığı ve pisliği içinde oluşu değil midir? Sabahattin Ali'nin kendi sınıfsal pisliğini taşıyarak bir sona vardığını herkes biliyor artık. Onun, tahtından indireleceği duygusallığıyla birtakım gerçekleri gizlemek, korkaklığa kılıf aramaktan öte nedir ki? Kaldı ki, giz falan da kalmamıştır artık. Olayın gerçek yüzünü tam anlamıyla bilmesek de seziyoruz, anlıyoruz. Böyle olunca da hâlâ susanlar karşısındakileri ya aptal sanıyorlar ya da ihanetlerini bir süre daha gizlemeye çalışıyorlar...

Kemal Bayram, tutmuş, Sabahattin Ali ile uzaktan yakından ilişkisi olan birçok kişiyle konuşmuş. Bunları sesalma aygıtıyla saptamış ve sonra da kitaplaştırmış **Sabahattin Ali Olayı** (*) adıyla. Konuşulan kişiler 1940'ların önemli adları. Birçoğu da sosyalist hareketin bilinen adları üstelik... O dönem aydınlarının genel yapısını çok iyi anlıyoruz konuşmalardan. Kimisi bir şeylere kılıf arıyor, kimisi yan çiziyor kimisi de iyi niyetle ama bildiği pek az şeyi açıklamak istiyor. Egemen sınıfların teröründen yılmış olanlar, bu yılgınlığı, kişiliklerinin bir parçası yapmışlar. Bu, açıkça olmasa da duyumsanabiliyor. Kemal Bayram, sorularını biraz daha planlı, biraz daha özü arayıcı nitelikte sorsaydı da sonucun değişeceğini umamazdık. Çünkü konuşmaların çoğu, o dönemin aydınları. «böcek gibisin kardeşim!» dizesi geliyor insanın usuna yalnızca.

Kitapta Kerim Korcan'ın söyledikleri belki de en rahat ve en gerçekçi olanıdır. Şöyle diyor Kerim Korcan: «Şimdi biz de, belli bir meseleyi incelerken, mantığımızı değil de hissimizi, kafamızı değil de sadece yüreğimizi kullanacaksak, gerine ge-

rine diyebiliriz ki: 'Sabahattin Ali yoldaş haklıdır! Dünya yuvarlaktır! Ki onu ilk defa keşfedip söyleyen de odur! Kahrolsun onu katleden alaturka faşistler! Böyle yapınca üç-beş yufka yüreklinin, bir o kadar gözü yaşlının merhametine su serper, ama gerçekte kanlı olayın üstüne bir tül daha çeker, bir düğüm daha atmış olurduk. Bir katil olayının peşindeysek gerçekten, yapılacak ilk iş katilleri kendimize güldürmemektir en azından. Olayın araştırılması, bizim aleyhimize bir sonuç getiriyor olsa da, yani Sabahattin'in, mazlum ve maktul saydığımız yüzü meydana çıkarken, bizim yüzümüz kızaracaksa dahi, gerçeği halktan saklamamaktır yapacağımız.» (s. 461)

Kerim Korcan'ın söyledikleri bizim de onayladığımız ve «Doğrusu da bu!» diyeceğimiz bir yargıdır. Aksi halde namuslu aydın pozlarıyla ancak kendimizi kandırabiliriz.

Kemal Bayram, **Sabahattin Ali Olayı** adlı kitabında neyin peşinde? İlk bakışta Sabahattin Ali'nin öldürülme gerçeğini gün yüzüne çıkarma amacında olduğunu sanıyoruz. Kitabın adı da bizi bu yöne itiyor biraz. Fakat öyle değil aslında. Yazar, Sabahattin Ali ile ilgili mataryel topluyor yalnızca. Yargılamıyor, suçlamıyor, sonuçlara ulaşmıyor... Böylece belli bir dönemin romanını yazmayı amaçlayan çalışmaların örnekleri oluşuyor gibi. Aslında bize kalırsa bu türlü kaynaklarla bir Sabahattin Ali romanı pekâla yazılabilir. Ama nerde bizde öylesi çalışmayı göğüsleyecek romancı? Bugün olmasa bile gelecekte bir Sabahattin Ali romanı mutlaka yazılacaktır. «İçimizdeki Şeytan» böylece belli bir sona ulaşacaktır belki de. Kemal Bayram'ın yapıtını bu bakımdan oldukça önemli bir çalışma, önemli bir kaynak sayabiliriz. Kemal Bayram da amacını zaten öldürme olayını açığa çıkarma ile sınırlamadığını belirtiyor bir yerde ve şöyle diyor: «Benim çalışmam daha çok Sabahattin Ali'ye değgin anılar ve ona hazırlanan son'la ilgili.» (s. 138) Sabahattin Ali biyografisinin oluşturulması ve giderek 1940 Türkiye gerçeğini üstlenen bir romanın yazılmasında el altında tutulacak bir çalışma. O dönemdeki aydın rezaletini de ibretle göreceğimiz bir kaynaktır **Sabahattin Ali Olayı.**

Ahmet TELLİ

(*) Sabahattin Ali Olayı: Kemal Bayram, Yedigün Yayınları, Ankara-1978, Birinci Baskı, 472 Sayfa, 80 TL.

Sevgi Ekmektir

Necati Güngör'ü Yolun Başı adlı öykü kitabıyla tanımıştık. Bir taşra kentinden, kasap dükkanlarından ara sokaklara uzanan bir dünyadan konularla çıkıp gelmişti. İlk anda kendini eleveren çok iyi bildiği bir yaşantıyı anlatıyordu bize. Bu dilinden, soyutladığı konulara kadar kendini duyuran bir özelliğiydi onun.

Şimdi yaşantımıza karışan bir kitabı daha var: «Sevgi Ekmektir» Yedi öykü var kitapta. Oldukça uzun öykülerin yanında kısa öykülere de yer vermiş. Sanki her ikisinde de başarısını kanıtlamak istercesine. Gerçekten de her iki oylumdaki öykülerinde başarılı Necati Güngör.

Öykülerin tümü aynı duyarlıkla yüklü. Öyle sanıyorum bu kahramanlarını özellikle çocuklardan, onların terkedilmişlikleri, yoksullukları, acıları, özlemleri, öfkeleri içerisinden geçirerek somutlaştırmış olmasından kaynaklanıyor. Ya da çeşitli koşulların sonucu —her öyküde— yalnız bırakılmışlığın vurgulanması söz konusu. Bu tutum, belirgin bir romantizme sürüklüyor Necati Güngör'ü. Öykülerde kendisini iyice duyuran bir humanizm öne geçiyor.

Yaşantıyı var eden çelişkilerdir. Uzlaşır olanları günlük yaşantıda kişiyi pek etkilemez. Uzlaşmaz olanı vardır, sınıfsaldır kuşkusuz. Bu bağlamda kişiye bir seçenek kalır! Savaşmak. Çelişkinin devrimcilerin lehine giderilmesi sözkonusu. Evet bunun için savaşmak. Necati Güngör bunu vermek istiyor, ama çok uzağına düşüyor bunun. Uzaktan yanaşıyor konuya. Doğrudan bu alana kalemini sürmekten kaçınır gibi bir hali var. Bu nedenle de ereği belirsiz bir öfke yaşatıyor, kazandırıyor okuyucusuna.

«İçlerinden biri topaldı. O, benim güvercinimdi.» (sf. 90)

Bu iki tümce Necati Güngör'ün Sevgi Ekmektir adlı öyküsünden. Okuyucuya, genç öykücünün zayıfa, ezilene, hor görülmüşe, sömürülene, öfkesi olana nasıl sahip çıktığını, nasıl bir duyarlıkla bunu yaptığını kavratması bakımından ilginç olsa gerek. Dikkat edilirse bu yaklaşım sevgi yüklüdür, acıma yüklüdür. Necati Güngör'de ağır basan bu. Bu nedenle, marksizmde hümanizm vardır ama, tamamiyle hümanizm değildir, demek isterim.

Bence diğer bir eksiklik —denilebilirse— şu: «Ölüm Uykusu» adlı öyküde Necati Güngör kıtlık yıllarını anlatıyor. Kıtlık yıllarında yaşamış bir ailenin trajedisini çiziyor. Bunu da askerden dönmeyen bir babanın oğlunu —Hüseyin— konu edinerek yapıyor. Yoksulluğu yaşayan Hüseyin ve anasının Arapoğlu Vahap ağanın yanına sığınışları anlatılıyor. Bu ara ağanın nasıl zengin olduğu da veriliyor. Türkiye'nin tarihi koşullarında doğru bir saptama bu, olumlu... Böyle olmasına karşın anlatılanın bir bütünün tek parçası olması çok güzel bir öyküyü etkiliyor. Ağaya sığınan Hüseyin ve anasının sömürülüşünden söz edilmiyor. Yapılsaydı bir yaklaşım olurdu bu. Bir de kıtlık yıllarından söz edilmesine letini de ibretle göreceğimiz bir kay- karşın, kıtlık yıllarını hazırlayan koşullardan okuyucuya hiç biri gösterilmiyor. Gerçi bu koşulların araştırılması bile başlı başına bir roman olur, ama gönül araştırılsın istiyor, ne diyeyim. Öyküyü okuyunca ister istemez arıyor insan.

İlginç, övülesi bir dili var Güngör'ün. Yolun başında çokca kullandığı atasözlerini —çoğu yereldi bunların—, yeni kitabında bırakmış gibi. Aynı çizgide yerel sözcükler de Sevgi Ekmektir'de iyice azalmış: Gen, barlanmak, çemirlemek, köpüşlemek, köynek, kavurga, deyni, habbe, talamış,.. gibi en ufak bir olumsuzluk getirmeyen sözcükler kalmış. Bence olumlu bu.

Güngör, konu edindiği olayları ustaca anlatmayı başarıyor. Bulduğu motifleri sıraya koyuşundan geliyor bu. Betimlemeye çok yer veriyor. uBnu, bezeyici ve işlevsel olarak öykülerde izlemek olası. İlk ağızda yadırganıyorsa da öykülerin iç dünyasına girince, bu tutumun amaçlı oluşu ortaya çıkıyor. Öykücülüğümüzde yeni bir şeyi görmenin coşkusunu yaşamaya duruyor insan. Örnekleyelim bunu:

«Sonra sürüklene sürüklene ölü damına yöneldi. Şimdi karartıları seçebiliyordu. Ne kadar da uykusu vardı!.. Açık duran kapıdan girdi. Derin, yumuşak, tatlı, okşayıcı bir uykunun kucağında, olduğu yere yığılıp kaldı. Ayaklarını uzatınca çizmedeki sular da boşandı betona.

«Mezbahada kesilen hayvanlar, yenilmeyecek kadar hastalıklı çıktı mı, getirip burada yakarlardı. Onun için de adına, ölü damı derler.» (sf. 14)

Giden Gün Ömürden, adlı öykünün bitişi bu iki paragraf. İki şey anlatılıyor burada: Birincisi kahramanın ölü damına yönelmesi, diğeriyse bu damda yenmeyecek kadar hasta hayvanların yakılması. Bu iki şeyin alt alta getirilmesi öyküde —öykücülüğümüzde— yeni bir olguyu vurguluyor. Olay aktarıcılıktan öteye gitmeyenlerin önemle üstünde durup düşünmesi gereken bir olguyu... İşte öykünün kendi kendisini yorumlaması bu olsa gerek. Yepyeni bir yetkinlik bu.

Öykülerdeki fon, çizilen kahramana alabildiğine uygunluk gösteriyor. Sarı bir yapraktan mı söz ediliyor, mecazi anlamda kahramanın sarardığı da geliyor gündeme. Akşam bir evin hüznü —hüzünlü görünüşü— kuşkusuz kahramanın hüznüdür.

Bir ömür mü anlatılıyor. Adım adım yaşanılan bir ömür mü bu? Tüketilen bir ömür mü? Gerçekler yaşandıkça öğretiliyor öykü kahramanına, okuyucuya da öyle.

Su götürmez yetkinlikte öyküler var kitapta. Özellikle, Çürümüş Yapraklar ve Sevgi Ekmektir. Okuyunca katılacaksınız bana. Aynı şeyleri söyleyeceksiniz. 1978 yılında öykücülüğümüzün ulaştığı olgunluğu şaşırarak görüp sevineceksiniz. Bir de şu tümce kalacak aklınızda, istesenizde unutamıyacağınız: «Dünyanın tek gerçeği açlıktır.»
Sevgi Ekmektir.
Necati Güngör, Öyküler.
Yeryüzü Yayınevi, 1978, 25. TL.

Veysel ÇOLAK

Sempe

«Geleneksel düşünce, her nedense, mizahçıların üzgün kimseler olduğu kanısındadır bu. Oysa yanlıştır bu. «Mizahçılar, ancak, yanlarında bir başka mizahçı olmadığı zaman üzgündürler.» Böyle diyor Sempé, dostu Bosc'un ölümü için yazdığı bir yazıda.

Jean Jacques Sempé, 17 Ağustos 1932'de Bordeaux'da doğdu. Kötü öğrenciliği Bordeaux kolejinden kovulmasıyla sonuçlanınca, gürültücü ve disiplinsiz Sempé'nin okul serüveni de noktalanmış oldu. Bir iş yerinde çeşitli işler yaptıktan sonra 17 yaşında Paris'e gitti. 1951 yılında ilk karikatürü yayınlanana değin çok kötü günler yaşadı. Bu tarihten itibaren dergi ve gazeteler karikatürlerini yayınlamaya başladılar. 1955'de karikatürleri «Paris Match»da yayınlanınca iyice tanınmış oldu. Daha sonra ise İngilizlerin ünlü mizah dergisi «Punch» da karikatürleri yayınlanan Sempé'nin ünü bütün dünyaya yayıldı.

Sempé'nin yayınladığı karikatür albümleri, **«Rien n'est simple»** (1961), **«Tout se complique»** (1962), **«Sauve qui peut»** (1964), **«La grande panique»** (1966), **«Staint-Tropez»** (1968), **«L'-information consommation»** (1968), **«Des hauts et des bas»** (1970)'dır. Ayrıca **«Monsieur Lambert»** (1965) ve **«Marcellin Caillou»** (1969 isimli iki çizgi romanı vardır. Bir de ünlü mizahçı René Goscinny ile birlikte gerçekleştirdikleri **«Le petit Nicolas»** adlı yapıtı vardır.

Türkiye'de Meta yayınlarının «Ünlü Karikatüristler» dizisinin dördüncü kitabı olarak çıkan **Sempé'nin** çeşitli albümlerinden derlenmiş.

Sempé'nin karikatürlerinde görülen ortak özellik, küçük dünyalarını dar boyutlu düşlerle yıkmak isteyen insanların küçük serüvenlerinin öyküleridir. Sempé'nin mizahı kendilerini toplumun gelişigüzel alışkanlıklarına kaptırmış insanları arasında kendini daha çok duyurur. İnsanların kendilerine göre gizli yönlerini ve gerçek boyutlarını çarpıcı zekası sayesinde hınzırca bir mizahla yansıtır karikatürlerinde. Sempé'nin kitaptaki karikatürlerinden birinde, trafik polisi önünden geçen arabalara, kamyonlara tüm gücüyle bağırırken, son karede geçen küçücük bir arabaya sadece parmağını oynatarak uyarıda bulunur. Evet Sempé acımasızdır yerinde ama sıcak yumuşak çizgileriyle de her zaman sevimlidir. Küçücük bir olayı büyütmesini de bilir, küçük dünyalarda gezmesini de. Kısaca Sempé'yi de tanımak gerek.

Mehmet GÜRELİ

Sempé, Meta Yayınları, Ünlü Karikatürüstler Dizisi: 4, 1977, İst.

GÖRÜŞLER

Endülüs'de Raks

Türk ulusçuluk akımı dediğimiz ulusal uyanış düşüncesi Rumeli'nden başlar. Gerçek kaynağı, Rumeli deyiminin kapsamına giren Makedonya çevreleridir bir bakıma.. Batıyla ilişkilerin her yönden olanaklar taşıdığı, aydın çevrelerin kümeleştiği bir Osmanlı bölgesiydi Makedonya. Divan edebiyatının son büyüklerinden sayılan ozan Yahya Kemal Beyatlı da Üsküp'te doğmuş, Boğaziçi Amerikan Kolejinden sonra Paris'te Siyasal Bilimler eğitimine gitmek olanağını bulmuştur. Orada politikaya fazla karışmamakla beraber yurda dönüşün-

de İttihat ve Terakki partisiyle ilişki kurmaktan da geri kalmamış, tarihimizden kaynaklanan bir övüncü Milliyetçilik diye işlemeye koyulmuştur. Günümüzde de bazı çevrelerin aynı tutum içinde kolay yoldan yapmayı yeğledikleri bu tür Ulusçuluğun ne denli yararlı, gerçek ulusçuluk olduğu tartışılmaya değer... 1978 yılı kasım ayında ölümünün 20. yılını kutladıkları bu Osmanlı ozanının siyasal bilimler eğitimi yapmış olmasına karşın tarih bilimi anlayışını, topluma bakışını incelemekte yarar vardır. En azından o günlerin kısır düşüncelerine açıklık getirmek, bugünün bazı sorunlarına ışık tutmak için... Çağının gerisinde kalmış düşüncelerin topluma ne verdiklerini, halkın böylesi düşüncelerle yıkanmak istenen beyninin kimlerin işine yaradığını daha sağlam anlamak kolaylaşacaktır.

Örneğin kimi çevrelerce üstüne toz kondurulmayan bu ozan yaşamını büyük elçilikler, milletvekilliği, büyük kuruluşların yönetim kurulu üyeliklerinde geçirmiştir. Amma ne halkının içine girmiş, ne onun çağdaş sorunlarıyla ilgisi olmuş, ne de bir ozan olarak halkının içdünyasını, sesini dile getirmiştir. Bunu yapanların, inanmış gerçek ulusçuların cezaevlerinde, sokaklarda işsiz, güçsüz dolaştıkları yıllarda bu Osmanlı ozanı «Ankara'nın nesini seviyorsunuz?» sorusuna şöyle yanıt vermiş:

«İstanbul'a dönüşünü!..»

Aman, ne büyük söz... Bilinçsizliğin, dünya ve yurt sorunlarındaki eksikliğinin anıtı gibi sırıtmaktadır yaşamında.. Yahya Kemal'i sevenler derneğince posterleştirilip kimi «milliyetçiler»in duvarlarına asmağa değer.. Yıllardan bu yana bir soru vardır ki kafamda, çözüm getirememişimdir bugüne dek.. Gününe göre şanslı bir eğitim yapmış olan ozan 1931'de Madrit büyükelçiliğine atanır. O yıllarda İspanya tahtında kral XIII. Alfons vardır. Büyükelçimiz kralın başlıca dostlarındandır. Alfons Cumhuriyetçilerce tahtından atıldığında onunla birlikte Fransa'ya dek gider ve Atatürk'ü iyice kızdırır bu yan tutan olumsuz davranışıyla... Üstelik İspanya büyük çalkantıların, ekonomik bunalımın eşiğindedir. Toplumsal düzensizlik patlamaya hazır bulunmaktadır, amma devrimci bir cumhuriyetin elçisi tarihsel düşlerinin pembeliğinde kendinden geçmiş, kollarını kaldırmış, dansetmektedir.

«Maden işçilerinin ücretleri ay sonunda ödenirdi. Yiyeceklerini ve giyeceklerini, maden sahiplerinin ya da yüksek kademeli şirket memurlarının işlettikleri özel mağazalardan satın almak zorundaydılar. Türlü yoksunluklarla dolu, yorucu, bitip tükenmek bilmeyen dört uzun hafta sonunda, aylıklarını almaya vezneye gittiklerinde, paralarını alamadan döndükleri çok olurdu. Çünkü mağaza müdürünün tuttuğu hesaplara göre işçilerin harcamaları bir aylık maaşlarının çok üstünde görünürdü. Bu çıkmazdan kurtulmanın bir çaresi de yoktu. Mağaza müdürünün ya da orada çalışan kâtiplerin hırsızlıklarını örtbas etmek için şişirilen ya da yoktan varedilen bu borç, işçileri madene sımsıkı bağlıyordu. Maden sahipleri, borçluların ve de asî ruhlu işçilerin adlarının yazılı olduğu kara listeleri elden ele dolaştırıyorlardı. Bir işçi, maden sahibine ya da usta başına borçlandığı zaman, borcu ödenene kadar başka bir madene girmesine izin verilmezdi. Bu eşitsizliğe karşı çıkmanın hiçbir yararı yoktu. Yasalar işverenden yanaydı. Daha olmazsa, silâhlı sivil muhafızlar, cezaevleri, damlar ya da ustabaşının fedaileri işverenin imdadına yetişirdi.» diyor Dolores İbarruri.

«Zil, şal ve gül. Bu bahçede raksın bütün hızı...

Şevk akşamından Endülüs üç defa kırmızı...»

İspanya neş'esiyle bu akşam bu zildedir.

Aynı yıllarda, yani «1931 Kurucu Meclislerince kabul edilen temel reformların en önemlisi olan toprak reformu henüz daha başlangıç safhasındaydı, eğitim reformu baltalanmıştı ve Katalonya Anayasası boş bir formülden ibaretti. Nüfusun % 1'i toprakların % 51,5'ine sahipti. Açlığın ve dinsel bağnazlığın uyuşturduğu, üstelik her türlü sosyal ve teknik ilerlemenin dışında kalan köylülerle tarım işçileri yoksul bir yaşam sürüyorlardı. İlçeler —mezarların bulunduğu arsalar dahil— toprakların, evlerin, üretimin ve bu topraklar üzerinde yaşayan insanların tümüne dilediği gibi egemen olan bir tek kişinin malıydı sadece.» diyor Pietro Nenni.

«Yelpaze çevrilir gibi birden dönüşleri,

İşveyle devriliş, saçılış, örtünüşleri...

Her rengi istemez gözümüz şimdi aldadır,

İspanya dalga dalga bu akşam bu şaldadır.»

Uyumu sağlayabilmek uğruna gözünü al'a yani kırmızıya çevirmeyi bile savsaklamayan ozan iyi ki günümüzde yaşamadı... Amma aynı yıllarda İspanya grevlerle çalkalanıyor, işyerleri kapatılıyordu. «Böylece sağcıların plânları gelişirken silâh alışverişi almış yürümüştü. Tüm sağcı kuruluşlar en yeni silâhlarla donanmaktaydılar. Nitekim Falanjistlerin ve sağcıların toplandığı klüplerde silâh depoları, sivil muhafız üniformaları bulunmuştu...» Aynı anda Halk Cephesini oluşturan işçi örgütleri de şöyle bir bildiri yayınladılar:

«Cumhuriyetin ve işçi sınıfının karşı-devrimci düşmanlarının niyetleri açıkça ortaya çıkmış bulunuyor. Bu durum karşısında, aşağıda imzaları olan bizler, toplanarak burada temsil ettiğimiz halk yığınlarının hükûmeti desteklemesine ve rejime karşı girişilecek bütün çabalara karşı çıkmasına oybirliğiyle karar verdik»

Alnında halka halkadır âşifte kâkülü,

Göğsünde yosma Gırnatanın en güzel gülü.

Altın kadeh her elde, güneş her gönüldedir;

İspanya varlığıyla bu akşam bu güldedir.

Bir baş çevirmesiyle bakar öldürür gibi...

Ozanımızın sözünü ettiği altın kadeh, gerçekten her elde değil, küçük bir azınlığın elindeydi. Sadece kendisi de bir yabancı diplomat olarak bu azınlığın içindeydi, o kadar.. Amma aynı yılda İbarruri şöyle sesleniyordu halkına:

«Ne karşı-devrimci güçlerin saldırıları, ne de demokrasi düşmanlarının çevirdikleri düzenler emekçilerin Cumhuriyete besledikleri inancı sarsmayacaktır. Ama hükümetin ayağını denk alması ve yasalara uymayanlar üzerinde yasama gücünü duyurması bir zorunluluk durumuna gelmiştir. Barışı bozan düzensizliklere ve İspanya'da egemen olan bu huzursuzluğa bir son vermek için ilerde olup biteceklerin sorumluluğunu salt bir satılmışla işbirlikçilerinin üzerine yüklemek yeterli değil. Hükümetin yasalara uymayanları, vatandaşları açlığa ve yoksulluğa mahkum edenleri yakalamalı, onlarla birlikte cinayetlerinin kan izlerini taşıdıkları halde buraya gelip inanılmaz bir cüretle, işlenmemiş düşsel suçların hesabını sormaya yeltenenlerin yakalarına yapışmalıdır.»

«Kapitalistlerin, büyük sermaye sahiplerinin ve toprak ağalarının düzenledikleri sabotajlar yüzünden sürekli olarak hükûmetin başı dertte olduğundan Halk Cephesi saflarında çöküntü başladı. Kıyamet gününün yaklaşmakta olduğunu söyleyenler ortaya çıktı. Bu gibi kehanetler herkesin moralini bozuyor, halkın devrimci coşkusunu azaltıyor, hükümetin insiyatifini engelliyor ve sağcı güçler için elverişli bir ortam yaratıyordu.»

Gül tenli, kor dudaklı, kömür gözlü, sürmeli...

Şeytan diyor ki sarmalı, yüz kere öpmeli...

Gözler kamaştıran şala, meftun eden güle,

Her kalbi dolduran zile, her sineden Ole!

Evet, her sineden bu özüne de, onun çağdışı kalmış divan yazınının son büyük (!) ozanına da. 'ole' çekmek yetmez bile.. Değer yargılarımızı çağdaş bir anlayış ve görüşle ele alıp yerli yerine oturtmadıkça toplumsal tarihimizi daha çok yanlışlıklar dolduracaktır. Fakat şu bir gerçektir ki, dış ve iç ortak parasal, siyasal güçlerin yüz yıl önce oynadıkları yinelemek için ülkemizi mezbahaya çevirdikleri, açıkgözlülük taslayıp ulusumuzu ekonomik darboğazda boğmaya (!) çabaladıkları günümüzde yaşasaydı, bu imparatorluk artığı ozan (Karadeniz'de horon), (Erzurum barları), (Elazığ'ın çayda çırası), (Güney'de halay), (Ege'de zeybek oyunları, ve daha niceleri üzerine inci dizeler döktürürdü...

Nusret KEMAL

Türkiyenin En Büyük Sorunu

Yaptıkları hamur işlerinin nefisliği dillere destan teyzelerin günlerine giderim annemle arasıra. Eğer diğer hanımlar da genç kızlarıyla gelmişlerse konu hazırdır. Çeyizler ve örnekler. Ülke ekonomisine dantellerle, oyalarla, paspaslarla katkıda bulunan hanımlarımız başlarlar bunlar dan söz etmeye. Örnekler çeşitlidir de laflar bir örnektir.

— Adı gerekmez, falan hanıma bir masa örneği vereceğim tuttu, kırılaydı elim de vermez olaydım, güzelim örneği kalbura döndürmüş. Bir daha mı tövbe.

— Aman kardeş, ben de yastık kılıfı örneği vermiştim birisine, hem de bin ricaya dayanıp, bir ay sonra bulaşık çaputuna döndürmüş güzelim örneğim geri getirilmez mi? Neymiş? Herkesler de görülüyormuş da benim örnekten haspamızın hevesi kalmıyormuş. Yeminliyim bundan böyle.

— Size bir sır vereyim mi? Vallahi evde örüyorum her şeyimi, saklı saklı. Öğrenip kimse balta olmasın diye. Rahatım paşalarda yok o gün bu gündür.

— Ayşe Hanıma değil örneğimi, canımı istese al derim. On parmağı yirmi marifet kadıncağızın. Veriyor hakkını. Helal ona bin örnek.

Ev kadınlarımızın derdi günü örnek, dertlerin tümüyle bir örnek, faşizm, petrol sorunu, devalüasyon, can güvenliği, iktidar, muhalefet beklesin dursun bir köşede. Bir elinde börek, bir elinde örnek/olası mı kadınlarımızın elinde gazete görmek?

Kadınlarımız aya giderken erkeklerimiz ne yapıyorlar acaba? Orasını da erkeklerden mi dinlemeliyiz yoksa? Öyleyse konuşun baylar. Atlar sahiplerine göre kişniyorsa, yandı ülkemizin geleceği, konuşmasanız ne yazar ki? Eşlerinize bakıp ne olduğunuz kolayca anlaşılmıyor mu?

Kibare ALTAY

İrfan Demirkol'un Fotoğrafı

Fotoğraf çağımızda, 'yaşanan'ı belgelemede vazgeçilmez bir olanaktır. Bu olanak, sinemayla da kardeş bir sanattır. Tarihe baktığımızda nice olayların, savaşların, güzeliklerin fotoğrafla belgelendiğini görürüz. Fotoğraf bulunmadan önce ilk insanla başlayan çizgi bu işi görüyordu... Mağara duvarlarında dilsel bir iletişim, anlaşma işlevi gören çizgi giderek gelişti ve insanoğlunun eylemlerini belgelemeye yöneldi. Derebeyler, krallar, sultanlar saraylarında mutlaka ressam bulundururdu. Gerek kendi (ve aile çevresi)ni, gerekse savaşlarını belgelemek için bu ressamları beslerlerdi.

Fotoğraf ve sinema doğduktan sonra, resim bu 'resmî'liğinden kurtuldu. Yerini sözkonusu objektife bıraktı... Uzun yıllardır, devlet aygıtının 'resmî' ressamları kalktı. Yerine 'Foto-film' merkezleri geçti. Olayları, savaşları belgelemede, arşivlemede objektif egemen oldu. Çizgi de, bu 'resmî'likten özgürlüğe, o sonsuz derinliğine kavuştu...

İşte bu objektife gözünü ömür boyu dayamayı göze almış bir belge-

ci, İrfan Demirkol... 70'lerle başlayan bu eylem, gençlik ve işçi sınıfını karşısına almıştır. Meydanlarda özgürlük kavgası veren dinamik gençlikten, yeraltında kan kusarcasına 'kara inci'yi söküp alan 'Yeraltı Maden-İş'çisinin acılı ama umutlu yaşamını gözler önüne serdi...

Nerede bir yürüyüş var... Nerede bir direniş , grev var... Nerede bir emek şehidi var, orada İrfan var... Objektifi bir silah gibi kullanmak tek amacıdır Demirkol'un. Özgürlük için yürüyen, direnen insanlara yönelmiş anlık saldırı ve katliamlarda; — o olayın içindeyse— objektifini, bir makinalı tüfekle saldırganların üzerine ateş ediyormuşcasına kullanır...

Yeraltında, günışığına bile özlem duyan maden işçilerinin, o güzelim yüreklerini yüzlerinde yakalarcasına yansıtır... Uzun süredir çalıştığı 'Yeraltı Maden-İş Sendikası'nın gözüdür. Çektiklerini sendika dergisinde yayınlarken 'imza' atmaz... Bunu, kendini sıradan bir 'işçi' olarak görmesine yorumlayabiliriz. Oysa gönülrahatlığıyla 'imza'sını da çakabilir. Çakmalıdır da... Ama şimdilik bu böyle sürüyor... İrfan, imza atmayı, militan ruhuyla bağdaştıramaz. Bu salt, sendika dergileri için geçerlidir. Gecegündüz, İrfan'ın gözünü alan bir olay varsa, oraya koşar. Bunu bir görev bilir. Kişisel 'naz'ları yoktur...

Demirkol, geçtiğimiz yıllarda açtığı bir sergi için yayınladığı bildiriden dolayı on ay tutuklu kaldı. Üç ay da sürgün yaşadı. Ama bu tutukluluğu belgeledi. Sanatımızda hapishanede yazılmış şiir, öykü, roman; çizilmiş, boyanmış resim vardı. İrfan bunlara, belki de ilk defa fotoğrafı ekledi. Çoğalttı, kitleye sundu...

İrfan Demirkol, bir sanat olarak fotoğrafın içsel sorunlarına eğilmeye pek olanak bulamadı... Çabaları yok değil. Ama bu 'militan' tavır onu, yeterince bu olguya yöneltmedi... Belgeyi, en güzel ve özgün bir estetik yapıyla saptamak, İrfan'ın önünde duran önemli bir sorun...

İrfan Demirkol, bir dönemi, fotoğraflarıyla belgelemiş, gözü pek, objektifini alnına çakmış bir fotoğraf sanatçısıdır...

Turgut ÇEVİKER

OLAYLAR HABERLER

Hasan Ali Ediz Edebiyat Çeviri Ödülü

Türkiye'de çeviri edebiyatının ve çeviri uğraşının nitelikçe gelişip ilerici kültüre yönelik bir şekilde değerlendirilmesine katkıda bulunmak amacıyla, Türkiye Yazarlar Sendikası tarafından «Hasan Ali Ediz Çeviri Ödülü» konulmuştur.

Madde 1 — a) Ödül, son takvim yılı içinde yayımlanmış bir çeviri edebiyat kitabına, Türkiye Yazarlar Sendikası'nın (TYS) aşağıdaki ilkelere göre belirleyeceği Seçiciler Kurulunca verilir.

b) Ödüle aday çeviri yapıt, daha önce başka bir adla ve başka bir çevirmence dilimize kazandırılmış olabilir.

c) Ödül tüm yabancı dillere açıktır. Ancak, İngilizce, Fransızca, Almanca, Rusça, İtalyanca ve İspanyolca çevirilerde, kitabın özgün dilinden Türkçeye çevrilmiş olması gerekir.

Madde 2 — Bir önceki takvim yılı içerisinde yayımlanmış olup da 31 Ocak tarihine kadar yedi nüsha olarak ve ödüle katılma isteğini bildiren bir başvuru yazısıyla TYS'na gönderilen ya da Seçiciler Kurulunun bir üyesince aday gösterilen yapıtlar değerlendirmeye alınır.

Madde 3 — a) Ödül, ilk yıl için (10 bin) Türk Lirası olup sonraki yıllarda yükseltilebilir.

b) Ödül, adaylardan yalnızca birine verilir, bölüştürülmez.

c) Ödülü kazanana ayrıca «Başarı Belgesi» verilir.

d) «Başarı Belgesi», sayısı üçügeçmemek koşuluyla, Seçiciler Kurulunun uygun göreceği aday kitapların çevirmenlerine de verilebilir.

Madde 4 — Ödül verilecek çeviride aranan nitelikler dil yetkinliği (Türkçenin yetkin biçimde ve zenginliğini içinde kullanılışı, çevirinin aslına uygunluğu ve tutarlılığı ile TYS'nin ilkelerine bağlılıktır.

Madde 5 — a) Seçiciler Kurulu, TYS tarafından iki yıl için atanan, yabancı dil, Türkçe, edebiyat alanlarında yetkinlikleriyle tanınmış beş kişi ile TYS Genel Sekreterinden ve Türk Dil Kurumunca atanacak bir üyeden (toplam yedi kişi) oluşur.

b) Seçiciler Kurulu, o yıl değerdirilecek yapıtların özelliğini göz önüne alarak ve TYS Yönetim Kurulunun onayıyla, kendilerine yardımcı olabilecek başka yabancı dil bilen bir ya da birkaç üyeyi kurula alıp oy kullandırabilir.

c) Seçiciler Kurulunda her üyenin bir oy hakkı vardır. En çok oyu alan yapıt ödülü kazanır.

d) Herhangi bir maddi karşılık beklememeleri doğal olan Seçiciler Kurulu üyelerini Hasan Ali Ediz'in anısına duydukları saygının onurlu bir görevi sayarlar. Kurulun zorunlu giderleri ise TYS'nca karşılanır.

e) İstifa eden ya da herhangi bir nedenle ayrılan Seçiciler Kurulu üyesinin yerine yenisi, Seçiciler Kurulunun önereceği adaylar arasından TYS Yönetim Kurulunca atanır.

f) Seçiciler Kurulu üyeleri ödüle aday olamazlar. Aday olmak isteyen üye bir yıl önceden çekilmiş olmalıdır.

Madde 6 — Seçiciler Kurulu, sonucu en geç 20 Haziran'da belirler. Ödül kazanan kitabın ve çevirmenin adı aynı gün basına açıklanır. Ödül Hasan Ali Ediz'in ölüm yıldönümü olan 3 Temmuz'da ve törenle verilir.

Madde 7 — Bu ödül yönetmeliğinde Seçiciler Kurulunun önerisiyle TYS Yönetim Kurulunca değişiklik yapılabilir.

Madde 8 — a) 1979-1980 dönemi için Seçiciler Kurulu üyeliklerine Aziz Çalışlar, Afşar Timuçin, Ataol Behramoğlu, Azra Erhat ve Vedat Günyol; yedek üyeliklere Murat Belge ve Eray Canberk getirilmişlerdir.

b) Ödül ilk olarak 3 Temmuz 1979'da, 1978 yılında yayımlanmış çeviri kitaplar için verilir.

Madde 9 — Bu yönetmelik TYS Yönetim Kurulunun 20 Ekim 1978 günlü toplantısında görüşülüp onaylanmıştır.

Geçici Madde — 2. Madde'de 31 Ocak olarak belirtilen kitapların son teslim tarihi yalnız 1978 yılında yayınlanmış kitaplar için 1 Mart 1979 olarak uygulanır.

NOT : Kitapların gönderileceği Adres: Türkiye Yazarlar Sendikası P.K 139 Sirkeci-İSTANBUL

Saraç'ın Şiirleri Unesco'nun Kitabında

1979 Dünya Çocuk Yılı dolayısıyla UNESCO tarafından Paris'te yayımlanacak olan «Dünya Yazarlarından Çocuklar İçin Şiirler» adlı yapıtta Tahsin Saraç'ın dört şiiri yer alıyor. Türkçe, Fransızca ve İngilizce yayınlanacak olan şiirlerden üçü, ozanın «Güvercin Kasapları» adlı kitabından alındı.

Cüneyt Ayral'ın Sergisi

Güneyt Ayral, renkli elli fotoğrafını ODTÜ Öğretim Üyeleri Derneği'nin açtığı «Yiğit Bulut'a Destek Olalım» kampanyası çerçevesinde ODTÜ'de sergiliyor. 15 Şubat'a kadar sürecek olan serginin geliri, faşistler tarafından katledilen Yard. Prof. Necdet Bulut'un oğluna bırakılacak.

Açıklama

Bir kez daha büyüyoruz. TÜRKİYE YAZILARI özellikle yayım yaşamının ikinci yılında gelişti, ek'ler çıkartarak kimi sayılarında 44 sayfalık hacmini iki kat aştı. Son iki sayıdan beri de dergiyi 48 sayfaya çıkartmış bulunuyoruz.

Bütün bu gelişmelerle (büyümelerle) birlikte, derginin fiyatını 15 aydan beri sabit tutmanın ne demek olduğunu okurlarımızın iyi değerlendireceğinden eminiz. 15 aydan beri enflasyonun hızı, basım-yayım alanına olduğundan da fazla yansımıştır. Birinci sayımızda kağıdın topu serbest piyasada 70 liraya satılıyordu; bugün ise 350 liradır. Matbaa mürekkebi fiyatındaki artış da yüzde sekiz yüzdür. Abonelerimiz iyi bilirler: Kendilerine her sayı yollanan derginin naylon torbası bile olağanüstü ölçüde artmıştır. Hiç unutmuyoruz, ilk sayımızda naylon torbanın kilosunu 18 liradan almıştık. Üçüncü sayımızda, arkadaşımız Vecihi Timuroğlu ile sekiz-on sayının naylon torbasını toptan fiyatları üzerinden 24 liraya edinmiştik. Plastikçilere bir daha on ay süreyle uğramadık. Geçtiğimiz yaz aylarında, naylon torba stokumuz bittiği zaman, kilosunun 60 liraya çıktığını gördük. Bugün ise petrol ürünlerine gelen son zam yüzünden aynı mal 130 liraya satılmaktadır. Şimdi ayda iki bin lirayı aşan naylon torba maliyetiyle karşı karşıyayız. Bu, örneklerden sadece biridir. Fiyat artırmamak için 15 aydan beri sürdürdüğümüz direnmeyi daha da ileri götürmek olanaksızdır. Günlük gazeteler bile, bu onbeş ay içinde ardarda zam uygulamalarına girişmişlerdir.

Bu sayımızla birlikte TÜRKİYE YAZILARI'nın fiyatını 25 liraya çıkartıyoruz ve okurlarımızın öteden beri yakındıkları «kapak» konusunu çözümlüyoruz. Böylece derginiz 52 sayfaya çıkmış oluyor. Bu hacmiyle aylık tüm dergiler içinde TÜRKİYE YAZILARI Türkiye'nin en büyük dergisidir. Dizgi puntosunun «8 punto» olması, derginin kağıt hacminin en fazla yazıyla bezenmesini de sağlamaktadır.

Dergideki bütün bu gelişmelerin, 52 sayfalık yazı olanağının, TÜRKİYE YAZILARI'nda nitel yönden de yeni boyutlar kazandırması doğaldır. Diyalektik bir zorlamaya girişmeyelim, ama, konuyu şöyle de belirtebiliriz: Nitel gelişme bir yandan derginin hacmini geliştirmeye zorlarken, bir yandan da hacım büyümesi nitel gelişmeyi getirmektedir. Şimdi, okurun-yazarın-çizerin zorlaması hepimizi bu senteze ulaştırmıştır.

Edebiyatın gücünün çok daha önem kazandığı günlerdeyiz. Edebiyatın gücünü çok daha iyi kullanma kararındayız. Siyasal alanda demokratik mevzilenmenin her gerileyişi, edebiyata yeni görevler yüklemektedir. Yeter ki biz edebiyatçılar, görevimizin bilincinde olalım. Tarihte edebiyatın topla, tüfekle, tankla ezildiği görülmemiştir. Bunu denemeye kalkışanlar edebiyatın o büyük gücü karşısında rüsva olmuşlardır. Şiir her zaman için makinalı tüfek mangasına bedeldir. Şiir, her zaman için yasaları aşar. Gerçek şair, şiirin isterlerinden başka yasa tanımaz.

Günümüz Başbakanı Sayın Ecevit, şiir denemeleri ve şiir çevirileri yönüyle de tanındığı için, bu söylediklerimizi anlayacaktır.

Gerçek bir edebiyatçı, Başbakan olmaktansa şair olmayı yeğler. Çünkü edebiyatın ateşi sönmeyecektir.

Sayısı 25, yıllık tutarı 300 lira olan TÜRKİYE YAZILARI'nın abone tarifesinde değişiklik yaparken, okurlarımızın çoğunluğunun dar gelirli olmasını göz önünde tuttuk. Altı aylık 150, yıllık 300 lira olan abone tutarı, İŞÇİ, KÖYLÜ, ÖĞRENCİ ve ÖĞRETMEN için, altı aylık 100, yıllık 200 lira olarak saptanmıştır. Böylece, dergimize abone olan okurlarımızın TÜRKİYE YAZILARI'nı hemen hemen eski fiyatına sağlamalarına olanak açılmaktadır.

Yurdumuzda dergi ve kitap dağıtımı anti-demokratiktir. Özellikle taşra için dergi ve kitap dağıtımında büyük zorluklarla karşılaşılmaktadır. Büyük kentlere uzak düşen il ve ilçeler, öteki alanlarda olduğu gibi, dergi ve kitap yayımını da günü gü-

nüne izleme olanağından yoksundur. Onun için, özellikle taşradaki okurlarımızın TÜRKİYE YAZILARI'nın taşradaki yaygınlığına işlerlik kazandırmak üzere abone olmalarını dilemekteyiz.

Abone tarifesinden indirimli olarak yararlanacak olan işçi, köylü, öğrenci ve öğretmen arkadaşlardan meslek durumlarıyla ilgili olarak belge istenmiyecektir. Bir edebiyat dergisiyle olan ilişkilerde tüm edebiyatseverlerin dürüst davranacağından emin bulunmaktayız.

Burada bir noktayı daha özellikle belirtelim. Dergimize abone olan okurlarımız, açık adreslerini ve havale tutarını hangi tarihte gönderdiklerini bize abone fişlerini doldurarak, ya da yazılı olarak bildirmelidirler. Yalnızca havale tutarının gönderilmesi, abone kayıtlarında bazı aksaklıklara neden olabilmektedir. Abonelerimiz, havaleyi gönderdiklerini bize bildirecek olurlarsa, PTT havale servisindeki işlemler kolaylaşacak, havale tutarı ve ad karşılaştırması yapabilmemize olanak sağlayacaklardır. Yeni abonelerimizin bize bu hususta ayrıca bir mektup yollamalarını, ya da abone fişini doldurarak göndermelerini özellikle istiyoruz.

Bazı abonelerimiz, havaleyi dergi yönetim yerine göndermektedirler. Bir işyeri binası olan TÜRKİYE YAZILARI yönetim yerine havale gönderilmesinin de, havale makbuzunun apartman girişinde yitip gitmesi bakımından sakıncaları vardır. Havale ve yazışma adresimiz şöyledir:

Ahmet Say, TÜRKİYE YAZILARI DERGİSİ, P.K. 387/Kızılay, Ankara.

Okurlarımızın her türlü yazışmada ve havale göndermede yukardaki adresimizi kullanmalarını dilemekteyiz.

Türkiye Yazıları Alman Kültür Merkezi ile Ortak Kültür Çalışmaları Yapıyor

Türkiye Yazıları, ilkeleri kapsamında, Ankara Alman Kültür Merkezi ile kültür alanında işbirliği yapmaktadır. Bu sayımızda yayımladığımız «duyuru» da bu işbirliği çerçevesindedir. Amatör ya da profesyonel tüm fotoğraf sanatçılarını, başkent Ankara'yı belli bir anda belgelemek üzere, açılacak sergiye katkıda bulunmaya çağırıyoruz. Fotoğraf sanatçılarının, 4 Mayıs gününden başlayarak, elde ettikleri filmleri TÜRKİYE YAZILARI yönetim yerine getirmelerini, ya da taahhütlü olarak «P.K. 387 Kızılay Ankara» adresine postalamalarını, ya da Ankara Alman Kültür Merkezi Müdürlüğü sekreterliğine teslim etmelerini diliyoruz.

TÜRKİYE YAZILARI, aynı işbirliği çerçevesinde, Ankara Alman Kültür Merkezi ile dizi konferans ve açık oturumlar da düzenlemiş bulunmaktadır. «Alman Düşüncesinin Hümanizme Katkısı» genel başlığı altındaki konferans ve açık oturumların konuları ve gerçekleştirileceği aylar şunlardır:

Mart 1979 : Günümüz Alman edebiyatında hümanist eğilimler.

Nisan 1979 : Günümüzde hümanizm kavrayışı ve Alman toplumu.

Mayıs 1979 : Brecht'in sanat kavrayışı.

Ekim 1979 : «Tolerans» kavramının tarihsel gelişimi.

Kasım 1979 : Diyalektik yöntemin Hegel'den Marx'a gelişimi.

Aralık 1979 : Adorno ve Müzik sosyolojisi.

Ayrıca, 1960'larda, Avrupa ve Türkiye'deki öğrenci hareketlerinin neden ve sonuçları üzerinde de bir açık oturum düzenlenecektir.

Brecht'le Başlamak mı?

Mutlu Parkan

Edebi biçimlerle ilgili olarak hesaba katılması gereken gerçeğin kendisidir; estetik ya da realizmin biçimleri değil. Hakikat, birçok yolla gözardı edilebildiği gibi, birçok yolla da söylenebilir.
(Bertolt Brecht, 1938)

Birikim Dergisinin Ocak 1978 tarihli 35. sayısında «Brecht'le Başlamak» başlığı altında Murathan Mungan imzalı bir yazı yayımlandı.

Brecht'i savunur görünen bu yazı, gerçekte Brecht'i hiç anlamamaktan kaynaklanarak onun öğretisini bir «ucube» olarak gösteriyordu. Biz, Brecht'in söylemediklerini Brecht'e mal eden bu yazıdaki yanlışları ve çarpıtmaları ele alarak, Brecht'in gerçekte ne dediğini ve bugün için yerinin ve anlamının ne olduğunu açıklamaya çalışacağız.

Bay Mungan'a göre **«Brecht başı-sonu belli, anlamlı bir bütünlük sağlamış, kavramları açık ve kesin olarak belirlenmiş, belli bir sistematiğe ulaşmış, teorik kavramsal araçları kurulmuş bir sanat teorisi yaratmamış»** mış.

Bu doğru bir görüş değil. Çünkü Brecht'in sanat teorisi, anlamlı bir bütünlüğü olan, kavramları açık ve kesin olarak belirlenmiş, özellikle belli bir sistematiğe ulaşmış, teorik kavramsal araçları kurulmuş bir teoridir. Brecht binlerce yıldır idealizmi ve metafiziği kendisine rehber edinmiş sınıflar tarafından uygulanagelen Aristoteles estetiğinin katharsis (kendinden geçerek arınma) kavramından hareketle ve bu gerici kavramı ortadan kaldıracak olan «teorik kavramsal araçları» bulup çıkarmış, bu «kavramları açık ve kesin olarak belirleyerek, «belirli bir sistematiğe ulaşmış» ve «anlamlı bir bütünlük sağlamıştır». Tabii anlayabilenler için! Gene de biz bunların neler olduğuna bir göz atalım :

Brecht, katharsis kavramının seyirci için son derece tehlikeli bir kavram olduğu gerçeğinden hareket eder. Katharsis'i yaratan olgu ise «Einfühlung» (duygu birliği-yaşantı birliği) dur. Seyirci, sahnedeki «Figur» (personage, sahne kişisi) lar ile kurduğu duygu-yaşantı birliği nedeniyle ünlü dramatik eğriye uygun olarak gelişen olay örgüsü boyunca ve sonucunda katharsis'e ulaşır. Brecht, seyircinin bütün bir oyun boyunca serinkanlı düşünme yeteneğinden yoksun kalmasına neden olan bu «illusion» durumunu ortadan kaldırmak için, yeni kavramlara dayanan bir sistem geliştirir. Bu sistem, dramatik eğriye uygun anlatım yerine, epizotik anlatıma dayalı ve seyircinin olaylar ve «Figur»lar üzerinde düşünmesine ve böylece eleştirebilmesine olanak tanıyan ve bunun içinde «Verfremdungsefekt» (yadırgatma efekti) lerden yararlanan «epik» ya da diyalektik sistemdir. Görüldüğü gibi burada kavramları çok açık ve kesin olarak belirlenmiş bir sistematik söz konusudur.

Bu sistematiğin özünü bir de Brecht'in kendisinden dinleyelim :

1. Bir anlama yolu olarak yadırgatma (anlamak-anlamamak-anlamak) Reddin reddi.
2. Anlaşılırlığa kadar anlaşılmazlığın yığılması(Niceliğin niteliğe dönüşümü)
3. Genel'in içinde özel (Olayın kendine özgülüğü, bir seferliği, bunun yanısıra tipikliği)
4. Gelişmenin anı (Duyguların başka karşıt duyguların üzerine geçişi (içine geçişi), (her) birinde eleştiri ve özdeşleşme (aynı anda))
5. Çelişki (Bu ilişkiler içinde bu insan, bu davranışlara bu sonuç)
6. Bir şeyin bir başkası ile anlaşılması (Başlangıçta kendi başına bağımsız anlamı olan bir sahne, öteki sahnelerle bağlantıları yoluyla ayrı bir anlamın da katılmasıyla yeniden keşfedilir.)
7. Sıçrama (Saltus naturae, sıçramalarla epik gelişim)
8. Zıtların birliği (Bütünün içinde zıtlar aranır, Ana ve oğul—«Ana»da dışarıdan bakılınca bir bütün iken, ücretten ötürü birbirlerine karşı mücadele verirler.)
9. Bilmenin pratikleştirilebilirliği (Teori ve praxis birliği) (Bertolt Brecht, Gesammalte Werke, Band 15, ss. 360-361)

Görüldüğü gibi, Brecht'in estetik ilkeleri, diyalektiğin her yer ve her zaman için geçerli olan ilkelerinin tiyatroya uygulanmasından elde edilmiştir ve her yer ve her zaman için geçerli olduğu gibi, tiyatro dışı birçok sanatta da uygulanabilirdir.

Şöyle devam ediyor Bay Mungan :

«Türkiye'de Epik Tiyatro anlayışı ve Brecht yalnızca bir teknik işlevsellik olarak algılanmıştır.»

Türkiye'de Epik iyatro anlayışı ve Brecht'in yalnızca bir teknik işlevsellik olarak algılandığını gösterir birçok örnek vardır. (Örneğin, Şehir Tiyatrosu'ndaki «Ga-

lile» uygulaması ya da «Cesaret Ana» «denemesi».) Ama Türkiye'de Epik Tiyatro uygulaması adına ağır basan burjuvazinin bu uygulamaları değildir. (Marksist olmadan Brecht'çi olmak Brecht'çi olmadan Brecht'i sergilemek, burjuvazinin «bükemediği eli öperek» çarpıtma çabasından başka bir şey değildir.) Türkiye'de Epik Tiyatro ve Brecht adına ağır basan, Vasıf Öngören'in yazıp yönettiği oyunlar ile Boğaziçi Üniversitesi Oyuncuları'nın «Arturro Ui'nin Engellenebilir Yükselişi» ve «Beş Paralık İşler» uygulamalarıdır, ve bunlar «bir teknik işlevsellik olarak algılama» ürünü değil, Brecht sisteminin doğru kavranışının ürünüdür. Ama Bay Mungan'ın bakış açısı burada burjuvazinin bakış açısı olduğu için bunu görememektedir. Devam edelim :

«Oysa bu teknik ögelerin ve biçimsel yeniliklerin varlık temeli olan «düşünce»den yalıtılarak algılanması ve uygulamaya konulması onların işlevlerini yerine getirmelerini engelliyecektir. Asıl sorun, aynı zamanda, özdeki o düşüncenin varolan korunmuş haliyle de algılanması değil, günümüz gerçekliğinde ve somutunda yeniden kavranılarak yeniden üretilmesidir.»

Brecht'in tiyatrosundaki teknik ögelerin ve biçimsel yeniliklerin varlık temeli olan «düşünce», diyalektik ve tarihî materyalist düşüncedir. Ama Bay Mungan ya bunu bilmiyor, ya da okuyucuyu çocuk yerine koyarak, bu «düşünce»nin (diyalektik ve tarihî materyalist) «günümüz gerçekliğinde ve somutunda yeniden kavranılarak yeniden üretilmesi» gerektiğini iddia ediyor! Pes doğrusu! Söyleyecek söz kalmıyor!

Ama biz gene de devam edelim :

«Epik Tiyatro, dramatik tiyatroya tepki olarak (ve aynı zamanda onun içinde) doğmuştur. Dramatik tiyatro tez, epik tiyatro antitez ise, bugün bizim için güncel çaba, sentezin oluşturulmasını sağlamaktır.» Bak hele! Bayımız birden bire kendisini dünyanın merkezi sanmaya başladı! Bir kere epik ya da diyalektik tiyatro, dramatik tiyatroya tepki olarak doğmamıştır. Dramatik tiyatroya tepki olarak doğan, bugün temsilciliğini Peter Weiss'ın yaptığı, Piscator'un «politik tiyatro» sudur. Sonra dramatik tiyatro tez, epik tiyatro antitez değildir. Tıpkı diyalektik mantığın, formel mantığın antitezi olmadığı gibi. Ama bayımız kendisini bütün küçükburjuvalar gibi, dünyanın merkezi sandığı için binlerce yıllık dramatik tiyatroyla modern çağın tiyatrosu olan epik tiyatronun sentezini oluşturma çabasına adamaya hazırlamaktadır

Aslında uzun zamandır. Avrupa'da Bercht'e karşı burjuvazinin açmış olduğu kampanyaya Türkiye'den cılız bir ses katılmıştır: Bay Mungan'ın sesi. Ama bu ses öyle cılız bir sestir ki, kendi dediğini bile duymamaktadır : **«Zaten epik tiyatro da, başlıbaşına dramatik tiyatroya tepki olarak, onun tam karşıtıymış gibi de ele alınamaz. (...) Brecht'in epik eserlerinde bile dramatik tiyatronun ögelerine rahatlıkla rastlayabiliriz.»** Peki ama bu ne demek? Bu, şu demek :

Brecht'in öğretisi materyalist diyalektiğin diğer ustalarının öğretileri gibi bir **sentezdir.** Marx'ın öğretisi, marksizm, nasıl üç ayak üzerinde duran (İngiliz Ekonomi-politiği-Alman İdealizmi-Fransız Materyalizmi) bir sentez ise, Brecht'in öğretisi, Epik Tiyatro da üç ayak üzerinde duran (Stanislavsky'de doruklaşan Dramatik tiyatro-Piscator'un Politik Tiyatro'su-Meyerhold Tiyatrosu) bir sentezdir.

Bay Mungan bunu sezmekte ve ağzından kaçırmakta ama öte yandan Brecht'e karşı burjuvazinin beslediği niyetleri beslediği için onu okuyucuya yanlış tanıtmak için elinden geleni de ardına koymamakta. Niyeti ise şu:

«Brecht, bugün bizim için, ulaşılması gereken bir hedef değil; aşılması gereken bir hedeftir.»

Peki ama Brecht'i neyle aşacağız? Bay Mungan'ın oluşturacağı «sentez» ile mi? Allah göstermesin!

Bay Mungan'ın yazısında daha nice cevherler var, ama biz uzatmamak ve okuyucuyu gereksiz yere yormamak için kesiyoruz.

Evet, Brecht, bugün biz devrimciler için ulaşılması gereken bir hedeftir. Çünkü, Brecht felsefî temelleri Marx-Engels ve Lenin tarafından sistematize edilen, proletaryanın estetik ilkelerini sistemleştirerek, Marksizmin estetiğini yaratmıştır. Burjuvazinin ve onun ayak işlerini gören küçükburjuvazinin kafa karıştırma ve suyu bulandırma çabaları, devrimcilerin, Brecht'in öğretisini öğrenmesini ve yaymasını engelleyemiyecektir.